

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică

LAW AND LIFE

Scientific-practical publication

ЗАКОН И ЖИЗНЬ

Научно-практическое издание

Ediție specială

Chișinău
iunie • 2023

Se editează din ianuarie 1991

Tipul C
DECIZIA

Consiliului de conducere al ANACEC nr. 17 din 24 februarie 2023

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Asociația Judecătorilor din Republica Moldova, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași)

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: prof. univ., dr. **Radion Cojocaru**

Redactor-șef adjunct: conf. univ., dr. **Vitalie Ionașcu**

din Republica Moldova:

prof. univ., dr. **Iu. Larii**; prof. univ., dr. hab. **V. Cușnir**; conf. univ., dr. **D. Ostavciuc**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Costachi**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Gladchi**; prof. univ., dr. **V. Bujor**; prof. univ., dr. **Șt. Belecciu**; prof. univ., dr. **T. Osoianu**; conf. univ., dr. **Iu. Odagiu**; conf. univ., dr. **I. Erhan**; conf. univ., dr. **V. Ursu**; conf. univ., dr. **Ig. Trofimov**; conf. univ., dr. **M. Gherman**; conf. univ., dr. **B. Glavan**; conf. univ., dr. **Al. Pareniuc**; conf. univ., dr. **C. Rusnac**; conf. univ., dr. **V. Rusu**; conf. univ., dr. **M. Pavlencu**; conf. univ., dr. **Gr. Ardelean**; conf. univ., dr. **A. Nastas**; dr. **V. Jitariuc**; dr. **S. Pilat**; conf. univ. **Ed. Pui**; drd. **I. Chirtoacă**; drd. **A. Lungu**; drd. **Ig. Soroceanu**; drd. **V. Vasilița**.

din străinătate:

prof. univ., dr. **C. Voicu** (București, România); prof. univ., dr. **Gh. Popa** (București, România); prof. univ., dr. **G.-M. Țical** (Constanța, România); prof. univ., dr. **C. Peța** (Constanța, România); prof. univ., dr. **W. Plywaczewski** (Olsztyn, Polonia); conf. univ., dr. **C. Andruș** (București, România); dr. **M. David** (Constanța, România); conf. univ., dr. **G.-A. Nicula** (Galați, România); prof. univ., dr. **O. Krișevici** (Kiev, Ucraina); conf. univ., dr. **A. Politova** (Mariupol, Ucraina).

COLEGIUL TEHNIC DE REDACȚIE

Ruslan Condrat, redactor-șef tehnic

Iulian Bogatu, redactor

Angela Pareniuc, traducător

Natalia Condrat, tehnoredactor

Victor Moțpan, tehnoredactor

Adresa redacției:

str. Gh. Asachi nr. 21, mun. Chișinău, MD - 2009, Republica Moldova

tel.: 022-234 132 (contabilitatea)

© Legea și Viața

pagina web: www.academy.police.md

UNIVERSITATEA
1 DECEMBRIE 1918
DIN ALBA IULIA

Conferința internațională

**CONVERGENȚE ÎN DREPTUL PUBLIC INTERNAȚIONAL
PRIVIND ACTIVITĂȚILE SPECIFICE DIN SECTOARELE:
APĂRARE, AFACERI INTERNE, AFACERI EXTERNE ȘI STRUCTURI
DE INTELIGENȚĂ ÎN STRATEGIILE VIITORULUI**

30 martie 2023, Alba Iulia

International Conference

**CONVERGENCES IN PUBLIC INTERNATIONAL LAW REGARDING SPECIFIC
ACTIVITIES IN THE SECTORS: DEFENSE, INTERNAL AFFAIRS, FOREIGN AFFAIRS
AND INTELLIGENCE STRUCTURES IN THE STRATEGIES OF THE FUTURE**

March 30, 2023, Alba Iulia

Chișinău
iunie • 2023

COMITETUL DE ORGANIZARE AL EVENIMENTULUI

din cadrul Facultății de Drept și Științe Sociale a Universității „1 Decembrie 1918 din Alba Iulia”:

Lect. univ. dr. **Decebal Manole BOGDAN** (Coordonator)

Asist. univ. drd. **Raluca Clarisa GLIGOR**

Prof. asoc. drd. **Tiberiu TEGLAȘ**

pentru organizarea manifestării științifice suntem onorați
să avem aportul următoarelor personalități din structura organizatorică a „partenerilor”:

Prorector, Colonel, Dr. **Alin BODESCU** - Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Mr. Instr. Sup. Drd. **Gabriela Georgia NICOARĂ** – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,

Facultatea de Comandă și Stat-Major, București

Prof. dr. **Ana RYTEL-WARZUCHA** - University of Gdansk, Poland

Conf. univ. dr. **Iurie ODAGIU** - Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova

Conf. univ. dr. **Boris GLAVAN** - Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova

Doctorand, master în drept, master în psihologie, **Andrei LUNGU** - Academia „Ștefan cel Mare”
a MAI, Republica Moldova (comoderator)

COMITETUL ȘTIINȚIFIC AL CONFERINȚEI

Prof. univ. dr. **Augustin LAZĂR** – Universitatea „1 Decembrie 1918 din Alba Iulia”

Conf. univ. dr. **Sorin ALĂMOREAN** - Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj Napoca, Facultatea de Drept

Conf. univ. dr. **Dinu OSTAVCIUC** – Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova

Prof. univ. dr. **Radion COJOCARU** - Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova

Conf. Univ. dr. (lt. Col.) Pătrașcu Petrișor – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Facultatea
de Comandă și Stat Major

Prof. univ. dr. **Vasile LUHA** - Universitatea „1 Decembrie 1918 din Alba Iulia”

Redacția revistei „Legea și Viața” nu-și asumă nicio răspundere pentru nerespectarea reglementărilor înscrise în legislația privind drepturile de autor. În caz de plagiat - parțial sau integral - întreaga răspundere, atât juridică (penală, contravențională, civilă), cât și deontologică, revine în exclusivitate autorului. De asemenea, opinia autorilor nu exprimă opinia redacției în abordarea subiectelor de referință.

Autorii poartă responsabilitatea pentru conținutul articolelor.

SUMAR:

Augustin LAZĂR Strategia protejării patrimoniului cultural prin dreptul penal <i>The strategy for the protection of cultural heritage through criminal law</i>	6
Marius-Sorin MICLEA Structuri de intelligence în strategiile viitorului prin mecanismele dreptului public internațional și ale diplomației <i>Intelligence structures in future strategies through the mechanisms of public international law and diplomacy</i>	11
Iurie ODAGIU, Andrei LUNGU Specificul și unele particularități de ordin criminalistic ale aplicării tehnicii poligraf la prevenirea și cercetarea infracțiunilor de terorism <i>The specificity and some forensic peculiarities of the application of the polygraph technique to the prevention and investigation of terrorist crimes</i>	28
Radion COJOCARU, Igor SOROCEANU Criminalitatea de război – aspecte conceptuale <i>War crime – conceptual aspects</i>	33
Ștefan Emil REPEDE Unele limitări legislative și tehnologice în combaterea informațiilor false <i>Some legislative and technological limitations in combating false information</i>	39
Andrei GUȘTIUC, Ludmila GUȘTIUC Fortificarea mecanismelor de apărare a drepturilor economice ale persoanelor prin consolidarea instituțiilor anticorupție din Republica Moldova <i>Strengthening the mechanisms for defending the economic rights of individuals by reinforcement of anti-corruption institutions in the Republic of Moldova</i>	52
Boris GLAVAN Factori de impact asupra dezvoltării cadrului normativ și practicii judiciare în materia investigațiilor speciale în Republica Moldova <i>Impact factors on the development of the normative framework and judicial practice in the special investigations matter in the Republic of Moldova</i>	70
Evghenia GUGULAN Răspunderea transfrontalieră pentru prejudiciul cauzat regnului animal <i>Cross-border liability for damage caused to the animal kingdom</i>	81
Natalia TÎLTU Dimensiunea securității bancare a Republicii Moldova în contextul de integrare în Uniunea Europeană <i>The dimension of banking security of the Republic of Moldova in the context of integration into the European Union</i>	86
Oleg GRAUR Perspective de eficientizare a activității administrației publice din Republica Moldova către anul 2030 <i>Perspectives for the efficiency of public administration in the Republic of Moldova by 2030</i>	93

CZU 341.1/.8

STRATEGIA PROTEJĂRII PATRIMONIULUI CULTURAL PRIN DREPTUL PENAL
THE STRATEGY FOR THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE THROUGH CRIMINAL
LAW

Augustin LAZĂR,
doctor în drept, profesor universitar,
Procuror General al României (2016-2019)
Universitatea „1 Decembrie 1918 din Alba Iulia”, România

Convergențele în Dreptul Public Internațional privind activitățile specifice din sectoarele apărare, afaceri interne, afaceri externe și structuri de inteligență în strategiile viitorului reflectă tendințele actuale de cooperare și armonizare în domeniul juridic la nivel global. Aceste convergențe sunt rezultatul recunoașterii creșterii interdependenței între state și necesității de a reglementa în mod eficient și coerent problemele comune din aceste sectoare-cheie.

În acest articol ne propunem să facem o analiză și evaluare a unor aspecte legate de strategia protejării patrimoniului cultural național și european prin dreptul penal.

Vom defini patrimoniul cultural național și vom stabili obiectivele naționale interne de securitate.

Cuvinte-cheie: patrimoniu cultural, protejare patrimoniu, identitate națională.

Convergences in Public International Law regarding specific activities in the sectors of defense, internal affairs, foreign affairs and intelligence structures in the strategies of the future reflect the current trends of cooperation and harmonization in the legal field at the global level. These convergences are the result of the recognition of increasing interdependence between states and the need to effectively and coherently regulate common issues in these key sectors.

In this article we propose to analyze and evaluate some aspects related to the strategy of protecting the national and European cultural heritage through criminal law.

We will define the national cultural heritage and establish national internal security objectives.

Keywords: cultural heritage, heritage protection, national identity.

Introducere. În ceea ce privește sectorul apărării, convergențele în Dreptul Public Internațional vizează stabilirea unor reguli și principii comune pentru limitarea conflictelor armate, protecția drepturilor omului în timpul conflictelor și prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă. De asemenea, se observă o tendință de cooperare în combaterea amenințărilor transnaționale, cum ar fi terorismul și criminalitatea organizată, prin schimbul de informații și dezvoltarea de mecanisme de asistență reciprocă între state.

În sectorul afacerilor interne, convergențele în Dreptul Public Internațional vizează armonizarea normelor și regulamentelor re-

feritoare la drepturile și protecția cetățenilor, justiție și ordine publică. Statele își unesc eforturile pentru combaterea corupției, spălării de bani și finanțării terorismului, promovând transparența și buna guvernare în administrarea resurselor interne.

În sfera afacerilor externe, convergențele în Dreptul Public Internațional se concentrează pe promovarea păcii, securității și cooperării internaționale. Statele colaborează în cadrul organizațiilor internaționale și încheie acorduri bilaterale și multilaterale pentru a aborda problemele globale, cum ar fi schimbările climatice, dezvoltarea durabilă, protecția mediului și drepturile omului. De asemenea,

se observă eforturi de consolidare a sistemului de justiție internațională prin sprijinirea Curții Penale Internaționale și a altor instanțe internaționale.

În ceea ce privește structurile de inteligență, convergențele în Dreptul Public Internațional se referă la reglementarea și cooperarea în domeniul informațiilor și securității cibernetice. Statele își coordonează activitățile de colectare și analiză a informațiilor, luând în considerare aspecte, precum protecția datelor și drepturile individuale. De asemenea, se dezvoltă norme și reguli internaționale pentru prevenirea atacurilor cibernetice și gestionarea riscurilor asociate cu tehnologia informației.

Scopul studiului. Autorul își propune să facă o examinare doctrinară a strategiei protejării patrimoniului cultural național și european prin prisma dreptului penal.

Metode și materiale aplicate. În scopul realizării acestei cercetări, autorii valorifică metode de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, între care metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le constituie publicațiile savanților din domeniu, precum și legislația relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Rezultate obținute și discuții. Strategia protejării patrimoniului cultural național și european prin dreptul penal reprezintă un set de acțiuni și măsuri juridice menite să asigure conservarea, protecția și valorificarea bunurilor culturale, precum monumentele, operele de artă, siturile arheologice și alte elemente care fac parte din moștenirea culturală a unei națiuni sau a Europei în ansamblu. Dreptul penal joacă un rol important în această strategie, deoarece prin intermediul său se pot stabili sancțiuni și măsuri coercitive pentru cei care încalcă normele și drepturile referitoare la patrimoniul cultural.

Prin intermediul dreptului penal se pot stabili infracțiuni specifice care vizează protejarea patrimoniului cultural, precum distrugerea, degradarea, furtul sau traficul ilegal de

bunuri culturale. Astfel, se pot crea norme și reguli clare privind penalizarea acestor acțiuni și se pot stabili sancțiuni adecvate pentru infractori. De asemenea, dreptul penal poate oferi instrumente de investigație și urmărire penală eficiente pentru a combate infracțiunile împotriva patrimoniului cultural.

O altă componentă importantă a strategiei este cooperarea internațională în domeniul protejării patrimoniului cultural prin intermediul dreptului penal. Schimbul de informații și colaborarea între state pot contribui la identificarea și recuperarea bunurilor culturale furate sau traficate ilegal. În acest sens, acordurile și convențiile internaționale pot facilita cooperarea juridică și extrădarea infractorilor.

De asemenea, strategia poate include și măsuri preventive, precum promovarea educației și conștientizării publicului în legătură cu importanța patrimoniului cultural și consecințele negative ale încălcării acestuia. În plus, se pot dezvolta programe de restaurare și conservare a bunurilor culturale, în colaborare cu instituțiile specializate și organizațiile non-guvernamentale.

În contextul european, strategia protejării patrimoniului cultural prin dreptul penal poate beneficia de instrumente juridice și instituționale, precum Convenția Consiliului Europei privind infracțiunile împotriva patrimoniului cultural (Convenția de la Nicosia) și Agenția Uniunii Europene pentru Cooperarea Judiciară Penală (Eurojust). Aceste instrumente facilitează cooperarea între statele membre și promovează armonizarea legislațiilor naționale în acest domeniu.

În concluzie, strategia protejării patrimoniului cultural național și european prin dreptul penal implică adoptarea unor măsuri legislative și cooperarea internațională pentru prevenirea și sancționarea infracțiunilor împotriva bunurilor culturale. Aceasta are scopul de a asigura conservarea și protejarea patrimoniului cultural în beneficiul prezentului și al viitoarelor generații. Prin aplicarea rigorii dreptului penal și prin promovarea conștientizării și educației în domeniul patrimoniului cultural se poate contribui la valorificarea și păstrarea bogăției culturale a unei națiuni și a întregului

continent european.

În cadrul strategiei pot fi luate în considerare următoarele aspecte:

Elaborarea și actualizarea legislației. Statelor li se poate recomanda revizuirea și actualizarea legislației naționale în conformitate cu normele internaționale și europene în domeniul protejării patrimoniului cultural prin dreptul penal. Aceasta poate include definirea clară a infracțiunilor și sancțiunilor aplicabile, precum și stabilirea unor proceduri eficiente de investigație și urmărire penală.

Cooperarea internațională. Se poate promova cooperarea între state în vederea schimbului de informații, colaborării în investigații și extrădării infractorilor. Aceasta poate fi facilitată prin intermediul acordurilor bilaterale și multilaterale, precum și prin implicarea organismelor internaționale specializate în protejarea patrimoniului cultural.

Educație și conștientizare. Se pot dezvolta programe educaționale pentru a crește nivelul de conștientizare și înțelegere a importanței patrimoniului cultural și a consecințelor negative ale infracțiunilor asupra acestuia. Educația poate implica atât publicul larg, cât și profesioniștii din domeniul cultural și juridic, pentru a promova respectul și grija față de patrimoniul cultural.

Restaurare și conservare. Strategia poate include măsuri de sprijinire a restaurării și conservării bunurilor culturale deteriorate sau expuse riscului. Aceasta poate implica acordarea de fonduri și resurse pentru restaurare, promovarea unor tehnici și practici de conservare adecvate, precum și implicarea specialiștilor în domeniul conservării patrimoniului cultural.

Punerea eficientă în aplicare. O componentă esențială a strategiei este asigurarea unei puneri în aplicare eficiente a legislației și a măsurilor de protecție a patrimoniului cultural. Aceasta poate implica întărirea capacităților instituționale, instruirea profesională a personalului juridic și cultural și monitorizarea periodică a implementării strategiei.

Prin abordarea integrată a acestor aspecte, strategia protejării patrimoniului cultural național și european prin dreptul penal poate contribui la conservarea și promovarea

bogăției culturale a unei națiuni și a Europei în ansamblu, asigurându-se că aceasta va fi transmisă și valorificată.

Într-o anumită perspectivă, constatăm că:

– Uniunea contribuie la dezvoltarea culturii respectând diversitatea, sprijină conservarea și promovarea patrimoniului cultural al Europei, cunoașterea și diseminarea culturii și istoriei europene, creației, schimburilor culturale;

– UE participă la armonizarea legislației naționale cu acquis-ul comunitar, în domeniile: audiovizual, patrimoniul cultural, drepturile de autor și conexe;

– Strategia investigării impune crearea spațiului judiciar european, a Codului Penal european. Parchetul european: competențe privind fondurile pentru cultură.

– În implementarea strategiei pot fi luate în considerare următoarele acțiuni:

– Identificarea și inventarierea patrimoniului cultural. Este important să se realizeze o evaluare cuprinzătoare a bunurilor culturale existente pentru a identifica și evidenția elementele valoroase care necesită protecție. Aceasta poate implica realizarea unor registre naționale sau europene ale patrimoniului cultural și crearea unei baze de date actualizate;

– Măsuri preventive și de securitate. Se pot adopta măsuri preventive pentru a preveni infracțiunile împotriva patrimoniului cultural, cum ar fi securizarea și monitorizarea sporită a siturilor și obiectelor culturale vulnerabile. De asemenea, se pot impune restricții privind comerțul și exportul bunurilor culturale, în conformitate cu legislația națională și internațională;

– Creșterea capacității de detectare și investigare. Este important să se ofere resurse adecvate autorităților competente pentru detectarea și investigarea infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural. Acest lucru poate implica instruirea și dotarea adecvată a personalului juridic și cultural, precum și promovarea schimbului de experiență și expertiză între autorități naționale și europene;

– Sancțiuni eficiente și proporționale. Este necesară aplicarea unor sancțiuni eficiente și proporționale pentru infracțiunile împotriva patrimoniului cultural. Acestea pot

include pedepse privative de libertate, amenzi substanțiale și confiscarea bunurilor obținute ilegal. De asemenea, se poate acorda o atenție specială recuperării și restituirii bunurilor culturale furate sau traficate ilegal;

– Cooperare internațională și schimb de informații. Este esențială cooperarea și schimbul de informații între statele naționale și autoritățile competente din Europa pentru combaterea infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural. Aceasta poate fi realizată prin intermediul rețelelor de cooperare internațională, precum Europol și Interpol, precum și prin acorduri bilaterale și multilaterale între state;

– Sensibilizarea și participarea publicului. Implicarea și conștientizarea publicului sunt importante în protejarea patrimoniului cultural. Prin intermediul campaniilor de informare și educație, se poate crește gradul de conștientizare a importanței patrimoniului cultural și a responsabilității fiecăruia în conservarea și protejarea acestuia.

Considerăm că obiectivul național intern de securitate este promovarea identității naționale, inclusiv prin prezervarea și valorificarea patrimoniului cultural și natural, precum și prin încurajarea responsabilă a domeniilor de excelență.

România și Republica Moldova trebuie să-și dezvolte la standarde europene:

– structuri judiciare specializate (magistrați, ofițeri de poliție, informații, frontieră, vamă, experți) să combată corupția administrației publice și criminalitatea patrimoniului cultural. Organizarea rețelelor naționale (europene) specializate, de magistrați și polițiști. Ordinul PG nr. 186/2018;

– legislație actualizată, un corp de specialiști auxiliari: experți și consilieri, recrutați dintre profesioniștii onești, cu expertiză și recunoaștere națională și internațională;

– metodologie investigativă, jurisprudență, documentare și bazele de date specializate;

– programe de finanțare din bugetul multianual al UE pt. 2021-2027.

Prin implementarea unei strategii solide de protejare a patrimoniului cultural național

și european prin dreptul penal, se poate asigura o mai bună protecție a bunurilor culturale și se poate preveni pierderea și deteriorarea acestora. Aceasta contribuie la promovarea diversității culturale, la păstrarea identității naționale și la întărirea coeziunii sociale.

Un aspect important în strategia de protejare a patrimoniului cultural este colaborarea strânsă între autoritățile naționale și organismele internaționale specializate, precum UNESCO și Consiliul European. Aceste organizații promovează standarde și orientări în domeniul protecției patrimoniului cultural și oferă sprijin tehnic și financiar pentru implementarea măsurilor de protecție.

De asemenea, cooperarea cu societatea civilă, instituțiile de învățământ și comunitățile locale este esențială în strategia de protecție a patrimoniului cultural. Aceste entități pot contribui la identificarea și conservarea bunurilor culturale, la promovarea valorilor culturale și la implicarea comunităților în procesul de protecție și valorificare a patrimoniului.

Strategia de protejare a patrimoniului cultural prin dreptul penal trebuie să fie susținută de resurse adecvate, atât financiare, cât și umane. Alocarea de fonduri și crearea de posturi specializate în cadrul autorităților competente sunt necesare pentru asigurarea implementării eficiente a măsurilor de protecție.

În final, strategia de protejare a patrimoniului cultural național și european prin dreptul penal reprezintă o abordare integrată și coordonată pentru conservarea și protecția bunurilor culturale. Prin aplicarea unor măsuri preventive, sancțiuni eficiente și cooperare internațională, se poate asigura supraviețuirea și valorificarea patrimoniului cultural pentru generațiile viitoare și se poate contribui la dezvoltarea unei societăți mai bogate cultural și mai conștiente de importanța patrimoniului.

O definiție în sens larg al patrimoniului cultural național ar fi: Ansamblul bunurilor identificate ca atare, indiferent de regimul de proprietate asupra acestora, care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție.

Patrimoniul arheologic este „ansamblul bunurilor arheologice format din: siturile arhe-

ologice înscrise în Repertoriul arheologic național, ...și siturile clasate în Lista monumentelor istorice (OG nr. 43/2000, rep.).

Patrimoniul cultural național mobil este alcătuit din bunuri cu valoare istorică, arheologică, documentară...ale contribuției românești, precum și a minorităților naționale la civilizația universală (L.nr. 182/2000 modif. și compl.).

Principalele fapte incriminate infracțiunii:

– Furtul calificat asupra unui bun care face parte din patrimoniul cultural, art. 228, 229 alin. (2) lit. a, Cod penal, pedepsit de la 2 la 7 ani de închisoare;

– Efectuarea de operațiuni de export ilegal, ped. de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă (2). Dacă fapta prevăzută la alin. (1) a avut ca urmare pierderea unui bun cultural mobil clasat, pedeapsa este închisoarea de la un an la 5 ani(3). Tentativa se pedepsește (Art. 83 (1), L.182/2000);

– Efectuarea fără drept a oricăror operațiuni de export definitiv, având ca obiect bunuri culturale mobile clasate, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la un an la 5 ani (Art.84);

– Efectuarea oricăror lucrări care pot afecta siturile arheologice, în absența certificatului de descărcare de sarcină arheologică, ped. de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă (Art. 25. OG nr. 43/2000);

– Accesul cu detectoare de metale sau utilizarea lor în zonele cu patrimoniu arheologic, fără autorizarea prealabilă prev. la art. 5 alin. (13), se ped. cu închisoare de la 6 luni la 3 ani (Art. 26).Vânzarea sau oferirea spre vânzare a detectoarelor de metale fără autorizație , art. 5 alin. (10) - cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă (Art. 27(1)).

Generalizând, strategia protejării patrimoniului cultural național și european prin dreptul penal este esențială pentru conservarea și valorificarea bogăției culturale a unei națiuni și a Europei în ansamblu. Prin interme-

diul dreptului penal, se pot stabili norme clare și sancțiuni eficiente pentru infracțiunile împotriva patrimoniului cultural, precum distrugerea, degradarea, furtul sau traficul ilegal de bunuri culturale.

Această strategie implică o abordare integrată, care include identificarea și inventarierea bunurilor culturale, măsuri preventive și de securitate, creșterea capacității de detectare și investigare, sancțiuni proporționale și eficiente, cooperare internațională și schimb de informații, sensibilizare și participarea publicului. Cooperarea cu organizații internaționale, societatea civilă, instituțiile de învățământ și comunitățile locale este esențială pentru implementarea eficientă a strategiei.

Prin aplicarea acestei strategii se urmărește prevenirea și descurajarea infracțiunilor împotriva patrimoniului cultural, conservarea bunurilor culturale și promovarea valorilor culturale pentru generațiile viitoare. De asemenea, strategia contribuie la consolidarea coeziunii sociale, protejarea identității naționale și la promovarea diversității culturale.

Pentru implementarea eficientă a strategiei, este necesară alocarea de resurse adecvate, precum fonduri financiare și personal specializat. De asemenea, sprijinul politic și angajamentul ferm din partea autorităților naționale și europene sunt indispensabile.

Protejarea patrimoniului cultural prin dreptul penal este un efort colectiv, care implică colaborarea între state, organizații internaționale și societatea civilă. Prin această abordare integrată și prin punerea în aplicare a măsurilor de protecție se poate asigura supraviețuirea și valorificarea patrimoniului cultural pentru viitor și se poate contribui la dezvoltarea unei societăți mai bogate cultural și mai conștiente de importanța patrimoniului.

În concluzie: PECUNIA NON OLET? PECUNIA OLET/ BANUL (MURDAR) MIROASE.

CZU 341.1/.8:004.89

STRUCTURI DE INTELLIGENCE ÎN STRATEGIILE VIITORULUI PRIN MECANISMELE DREPTULUI PUBLIC INTERNAȚIONAL ȘI ALE DIPLOMAȚIEI

INTELLIGENCE STRUCTURES IN FUTURE STRATEGIES THROUGH THE MECHANISMS OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW AND DIPLOMACY

Marius-Sorin MICLEA

Dr., Consul general, Ministerul Afacerilor Externe, România

În acest articol ne propunem o prezentare generală și definire a conceptului de intelligence. Autorul va trece în revistă unele chestiuni legislative internaționale și naționale de interes sporit.

Vom analiza formele pe care le îmbracă operațiunile de culegere, filtrare, analiză a datelor, informațiilor și de diseminare a produselor de intelligence cu valoare acționabilă pentru a satisface necesitățile unui consumator specific.

Vom analiza importanța structurilor de inteligență, care ar trebui să facă față complexității și provocărilor din cadrul diplomației și a dreptului internațional.

Cuvinte-cheie: structuri de inteligență, analiza datelor, culegere de informații, produs de inteligență.

In this article we propose an overview and definition of the concept of intelligence. The author will review some international and national legislative issues of particular interest.

We will analyze the forms taken by the operations of collecting, filtering, analyzing data, information and disseminating intelligence products with actionable value to meet the needs of a specific consumer.

We will analyze the importance of intelligence structures that should face the complexity and challenges of diplomacy and international law.

Key words: intelligence structures, data analysis, disconfirmation collection, intelligence product.

Introducere. Secolul al XX-lea va rămâne, fără îndoială, încrustat în memoria umanității drept o perioadă istorică în care s-a desfășurat un conflict politic global necruțător, generator a zeci de milioane de victime. Acesta și-a avut originile în Revoluția din octombrie 1917, eveniment care a introdus pentru prima dată în istoria omenirii un factor major de heterogenitate, de natură a perturba în mod dramatic sistemul internațional pentru mai bine de 70 de ani, sfârșitul acestuia fiind marcat de procesul prăbușirii comunismului, mai întâi în statele aflate pe orbita Moscovei, culminând cu implozia URSS [1].

Practic, întreg secolul al XX-lea a fost marcat de confruntarea politico-militară dintre statele Tratatului de la Varșovia și NATO. Componenta militară a acestui fenomen nu s-a concretizat niciodată în acțiuni de luptă direc-

te între armatele celor două mari organizații politico-militare, manifestându-se doar prin interpuși. Cu certitudine, atât cele două confruntări "calde", (1914-1918 și 1939-1945), cât și Războiul rece, nu ar fi putut avea loc fără contribuția esențială a serviciilor de intelligence ale statelor beligerante sau, mai târziu, în perioada bipolarității, ale statelor rivale.

Nu stă în intenția noastră de-a face o trecere prin istoria serviciilor secrete, este bine cunoscut faptul că acestea au apărut și s-au dezvoltat pe parcursul evoluției omenirii, adaptându-se și acumulând noi valențe, odată cu procesul dialectic de dezvoltare economico-socială. Este, în aceeași măsură, evident faptul că structurile statale de intelligence și-au rafinat modul de operare în perioadele derulării conflictelor globale, a celor „înghețate”, în etapele „dezghețului” acestora, odată cu transfor-

marea lor în războaie „calde”, culminând cu perioadele de desfășurare a luptelor de gherilă pe tot cuprinsul globului, pe diferite continente și emisfere, în statele lumii a treia, în Orientul Mijlociu, în Asia, Africa, America Latină, pe parcursul procesului de decolonizare.

Serviciile secrete speciale sau de intelligence, indiferent de cum au fost cunoscute acestea de-a lungul istoriei omenirii, acționând prin mijloace specifice, au contribuit în mod decisiv la obținerea victoriei de către URSS și aliați în cel de-al doilea război mondial. Imediat după terminarea acestuia, acționând sub conducerea factorului politic de la Kremlin, au contribuit la comunizarea statelor din Europa de Est, apoi la inițierea procesului de decolonizare din Africa și Asia, proces care a dus la trecerea pe orbita Moscovei a noilor așa-zise democrații populare. Pe de altă parte, America, vârful de lance al lumii libere, și-a folosit structurile de intelligence în ambele emisfere, contribuind la declanșarea și desfășurarea unor lovituri de stat care au schimbat schimbat prin forța armelor regimurile de stânga considerate de către Casa Albă periculoase pentru democrație și le-au înlocuit cu altele favorabile, îndeosebi în state din America Latină, dar și în Orientul Mijlociu.

Indiferent că au aparținut statelor occidentale sau celor de așa-zise de democrație populară, indiferent de etapa istorică în care au acționat, structurile de intelligence au recurs la întreaga panoplie specifică frontului secret, cum ar fi asasinatul (așa-zisele operațiuni umede), șantajul, amenințările, culegerea de informații pe căi ilegale, corupția, mita, minciuna, manipularea, dezinformarea, activități care sunt blamate peste tot în lume, mai puțin în rândul comunității de informații. Paradoxul este că aceste activități reprobabile au fost întotdeauna justificate și folosite într-un scop nobil, acela al protejării statului căruia îi aparțin, al dezvoltării sale economice, al întăririi securității, al câștigului unor atuuri în vederea negocierilor diplomatice.

Considerăm că, la începutul acestei disertații, pentru o mai bună înțelegere a conținutului lucrării, ar fi utilă o scurtă interpretare a sensurilor termenului de „intelligen-

ce”, așa cum a fost acesta perceput în diferitele medii, și a-i decela înțelesurile. Astfel, conform Wikipedia, aceasta reprezintă “the capacity for abstraction, logic, understanding, self-awareness, learning, emotional knowledge, reasoning, planning, creativity, critical thinking, and problem-solving.”[2]. Definirea acestui termen din limba engleză, conform publicației „Intelligence-ul modern”[3], poate avea mai multe semnificații, cum ar fi abilitatea de-a gândi și învăța, informațiile și colectarea de informații secrete, referindu-se chiar la agenți sau spioni, ca persoane specializate în colectarea informațiilor.

Trecând mai departe de această interpretare exhaustivă, vom constata că termenul “intelligence” a fost preluat în limba română, fiind argumentat de utilizarea unor termeni echivalenți pentru fiecare din semnificațiile termenului intelligence, cum ar fi informațiile prelucrate, serviciu sau agenție de informații, proces sau procesarea informației, produs de intelligence finit. Astfel, decelăm termenul de intelligence drept un proces complex, în sensul în care acesta poate fi utilizat din cel puțin trei perspective, proces, organizație și produs[4].

În concluzie, intelligence-ul din perspectiva procesului poate reprezenta ansamblul operațiilor de culegere, filtrare, analiză a datelor și informațiilor, preum și de diseminare a produselor de intelligence cu valoare acționabilă, pentru a satisface necesitățile unui consumator specific.

Din perspectiva organizației care are drept sarcină colectarea informațiilor, acesta definește structurile, unitățile, agențiile care pun în practică procesul respectiv, elaborează produsul final și, nu în ultimul rând, intelligence-ul ca produs finit reprezintă acel rezultat realizat la nivelul structurilor de informații rezultat din culegerea, selectarea, evaluarea, analiza, integrarea și interpretarea informațiilor, unele secrete, altele nu, ce oferă liderilor politici sau militari informațiile necesare luării unor decizii de interes național [5].

Rolul informației și informatorului în relațiile internaționale a fost abordat în mod strălucit de către Sun Tzî în „Arta războiului” astfel: „ceea ce se cheamă informație prealabilă

nu poate fi înfăptuită nici de spirite, nici de zei, nu poate fi extrasă nici din analogiile cu evenimentele trecute și nici din calcule. Ea trebuie înfăptuită cu oamenii care cunosc permanent situația inamicului” (...) Există cinci tipuri de agenți secreți utilizabili, și anume: agenții indigeni, interiori, dubli, lichidabili și volanți. Atunci când aceste tipuri de agenți sunt reunite într-un organism și când nimeni nu le cunoaște activitatea, ei sunt numiți intriganți divini și constituie comoara cea mai de preț a unui suveran”. Iată o primă definiție a serviciului de informații externe [6].

Evoluția tehnologiilor a putut da impresia, la un moment dat al istoriei, că omul poate fi detronat din rolul său primordial în activitatea de informații - eroare plătită de Statele Unite ale Americii la 11 septembrie 2001, recunoscută și corectată ulterior. Serviciile de intelligence sunt organizații care culeg, coroborează și oferă factorilor de decizie politică date și informații relevante. Orice serviciu de intelligence se compune dintr-un organ de conducere, un departament de culegere, unul de exploatare, unul de acțiuni sub acoperire, la care se adaugă structuri responsabile de recrutarea, instruirea și gestionarea resurselor umane, cele care se ocupă de procurarea și utilizarea resurselor tehnice, dar și obișnuitele compartimente care se ocupă de aspectele financiare și logistice.

Metode și materiale aplicate. Cercetarea va fi realizată prin valorificarea metodei de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, cum ar fi: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le constituie publicațiile cercetătorilor din domeniu, materiale analitice ale practicienilor, precum și legislația relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Rezultate obținute și discuții

Prezentare generală, definirea conceptului de intelligence. Trecere în revistă a unor chestiuni legislative internaționale și naționale de interes

Acțiunile informative ale serviciilor de

intelligence externe sunt cunoscute sub numele de spionaj (obținerea de informații din țări străine privind domeniile politice și strategice, potențialul militar și economic, resursele umane și tehnologice cu relevanță strategică etc.).

Având la îndemână instrumentele de lucru de mai sus, vom încerca pe parcursul etapei următoare a acestei lucrări să evidențiem principalele elemente de simbioză dintre serviciile de intelligence și diplomație, vom argumenta în ce măsură aceste două concepte sunt complementare ca instrumente utile în serviciul statului, încercând să trasăm o linie roșie care marchează diferențele dihotomice între cele două entități prin intermediul cărora informațiile ajung la decidentul politic, fără a ține însă seama de regimurile politice existente. Abordarea va consta în definirea unor aspecte relevante privind prezenta temă de cercetare și a unor reglementări specifice, așa cum sunt ele prevăzute în principalele documente internaționale care legiferează și codifică acest domeniu, Convenția de la Viena din 1961 privind relațiile diplomatice și Convenția de la Viena din 1963 privind relațiile consulare, principale instrumente de lucru în relațiile internaționale la care și România este parte semnatară.

Astfel, conform Articolului 3 al Convenției de la Viena, [7] funcțiile misiunii diplomatice constau în special în:

- a) a reprezenta statul acreditant în statul acreditat;
- b) a ocroti în statul acreditat interesele statului acreditant și ale cetățenilor săi, în limitele admise de dreptul internațional;
- c) a duce tratative cu guvernul statului acreditat;
- d) a se informa prin toate mijloacele licite despre condițiile și evoluția evenimentelor din statul acreditat și de a raporta cu privire la acestea guvernului statului acreditat;
- e) a promova relații de prietenie și a dezvolta relațiile economice, culturale și științifice între statul acreditant și statul acreditat.

Observăm în cadrul acestui prim articol analizat, la punctul d), o primă referință la obligativitatea informării statului acreditant „prin toate mijloacele licite” (în cadrul Convenției au fost statuați doi termeni de lucru în cadrul

relațiilor internaționale, „statul acreditant” și „statul acreditat”, primul denumind statul care își trimite membrii corpului diplomatic în misiune, iar cel de-al doilea statul care primește diplomații unui alt stat pe teritoriul său, fiind statul pe teritoriul căruia a fost acreditată de către statul acreditant o misiune diplomatică).

O altă referință care vizează domeniul de acțiune al intelligence (comunicarea liberă sau, în limbajul specific, transmiterea de informații) este prevăzută în Art. 27 punctul 1, care precizează că „Statul acreditat permite și ocrotește comunicarea liberă a misiunii în orice scopuri oficiale. Pentru a comunica cu guvernul, precum și cu celelalte misiuni și consulate ale statului acreditant, oriunde se găsesc acestea, misiunea poate folosi toate mijloacele de comunicare potrivite, inclusiv curierii diplomatici și mesajele în cod sau cifrate. Totuși, misiunea nu poate instala și utiliza un post de radio-emisie decât cu asentimentul statului acreditat.”

Conform aceluiași articol, punctul 3, „Corespondența oficială a misiunii este inviolabilă”. Prin expresia „corespondență oficială” se înțelege întreaga corespondență referitoare la misiune și la funcțiile sale.”, iar la punctul 3 se specifică faptul că „Valiza diplomatică nu trebuie să fie nici deschisă, nici reținută”. Punctul 4 precizează că „Coletele care compun valiza diplomatică trebuie să poarte semne exterioare vizibile ale caracterului lor și nu pot cuprinde decât documente diplomatice sau obiecte de uz oficial.”

Focalizându-ne atenția pe articolul 29, vom constata că „Persoana agentului diplomatic este inviolabilă. El nu poate fi supus nici unei forme de arestare sau detențiune. Statul acreditat îl tratează cu respectul care i se cuvine și ia toate măsurile corespunzătoare pentru a împiedica orice atingere adusă persoanei, libertății și demnității sale.” Nu putem trece peste o realitate în cadrul acestui articol care sugerează că, indiferent de fapta comisă de un agent diplomatic (conform Convenției, conceptul cuprinde toți posesorii de pașapoarte diplomatice), acesta beneficiază de condițiile speciale instituite pe teritoriul statului acreditat, chiar în și în cazul săvârșirii unei infracțiuni pedepsite de legislația oricărui stat din lume referitor la

spionaj sau culegerea de informații pe cale ilicită, concepte care se deosebesc doar prin schimbarea semantică a formei care acoperă fondul problemei (spionaj=culegere de informații pe cale ilicită).

Nu este mai puțin adevărat faptul că în astfel de cazuri, odată surprins asupra faptului, acesta beneficiază de aceste condiții speciale pentru o perioadă extrem de scurtă, deoarece este declarat într-un interval de timp ce cel mult 3-4 zile (într-un caz fericit) persona non grata, fiind nevoit să părăsească statul acreditat în regim de urgență.

Astfel de precizări referitor la colectarea de informații sunt prevăzute și în celălalt document director care codifică relațiile internaționale, Convenția de la Viena din 1963 privind relațiile consulare. Conform articolului Art 5[8] „Funcții consulare”, punctul c), una dintre îndatoririle agenților consulari (categoria de agent consular cuprinde gradele de agent consular, viceconsul, consul, consul general) este aceea de „a se informa, prin toate mijloacele licite, despre condițiile și evoluția vieții comerciale, economice, culturale și științifice a statului de reședință, a face rapoarte în aceasta privință către guvernul statului trimițător și a da informații persoanelor interesate”. Ca element de nouate față de Art.3 al Convenției diplomatice de la Viena, în acest caz apare o codificare mai diversificată a domeniului de culegere a informațiilor, evident prin mijloace licite.

Extrem de aplicate par prevederile Art.31 „Inviolabilitatea localurilor consulare”, imobile care, într-o mai mică sau mai mare măsură, pot deveni sedii ale unor rezidențe sau oficine de spionaj, prevalându-se de prevederile legale inserate în acest articol.

Astfel, conform acestui articol:

1. Localurile consulare sunt inviolabile în măsura prevăzută în prezentul articol.

2. Autoritățile statului de reședință nu pot pătrunde în partea localurilor consulare pe care postul consular o folosește exclusiv pentru nevoile muncii sale, decât cu consimțământul șefului postului consular, al persoanei desemnate de acesta sau al șefului misiunii diplomatice a statului trimițător. Totuși, consimțământul șefului postului consular poate fi considerat ca

obținut în caz de incendiu sau de alt sinistru care cere măsuri de protecție imediată.

3. Sub rezerva prevederilor paragrafului 2 din prezentul articol, statul de reședință are obligația specială de a lua orice măsuri necesare pentru a împiedica violarea sau deteriorarea localurilor consulare și pentru a împiedica tulburarea liniștii postului consular sau atingerea demnității sale.

4. Localurile consulare, mobilierul lor și bunurile postului consular, ca și mijloacele sale de transport, nu pot face obiectul vreunei forme de rechiziție în scopuri de apărare națională sau de utilitate publică, în cazul când o expropriere ar fi necesară în aceste scopuri, vor fi luate toate măsurile corespunzătoare pentru a evita împiedicarea exercitării funcțiilor consulare și statului trimițător îi va fi vărsată o indemnizație promptă, adecvată și efectivă.

Cu privire la articolul 35 „Libertatea de comunicare”, acesta nu diferă cu mult de prevederile articolului 27 din Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice, astfel:

1. Statul de reședință permite și protejează libera comunicare a postului consular pentru orice scopuri oficiale. Comunicând cu guvernul, cu misiunile diplomatice și cu celelalte posturi consulare ale statului trimițător, oriunde s-ar găsi ele, postul consular poate folosi toate mijloacele de comunicație potrivite, inclusiv curierii diplomatici sau consulari, valiza diplomatică sau consulară și mesajele în cod sau cifrate. Totuși, postul consular nu poate instala și utiliza un post de radioemisie decât cu asentimentul statului de reședință.

2. Corespondența oficială a postului consular este inviolabilă. Prin expresia „corespondență oficială” se înțelege întreaga corespondență referitoare la postul consular și la funcțiile sale.

3. Valiza consulară nu trebuie să fie nici deschisă și nici reținută. Totuși, dacă autoritățile competente ale statului de reședință au motive serioase să creadă că valiza conține alte obiecte decât corespondența, documentele și obiectele vizate în paragraful 4 din prezentul articol, ele pot cere ca valiza să fie deschisă în prezența lor de către un reprezentant autorizat al statului trimițător. Dacă autoritățile statului trimițător

refuză să satisfacă cererea, valiza este înapoiată la locul de origine.

Având la îndemână codificările instituite de cele două convenții internaționale, dispunem de un instrument de lucru eficient în evidențierea aspectelor care fac posibilă atât o îndepărtare, cât și o apropiere a celor două elemente, diplomația și intelligence. Deși nu dispunem de un instrument care reglementează la nivel internațional activitatea serviciilor de intelligence, vom încerca să utilizăm raționamentul ca instrument de cercetare științifică, în urma unei analize aprofundate a fenomenului intelligence, acest lucru fiind posibil prin recurgerea la legislația națională în domeniu. Astfel, Legea nr.1 din 6 ianuarie 1998 privind organizarea Serviciului de Informații Externe precizează la Art.1 faptul că „Serviciul de Informații Externe este organul de stat specializat în domeniul informațiilor externe privind siguranța națională și apărarea României și a intereselor sale.”

În temeiul acestui articol sunt trasate direcțiile și principiile strategice ale acestei structuri de intelligence, iar în Art.2 este precizată apartenența sa la sistemul național de apărare, sub coordonarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării. Conform Art. 3, însă, acesta este supus controlului de către Parlamentul României printr-o comisie de specialitate, cu respectarea secretului asupra mijloacelor și surselor de informare. În continuare, întreaga activitate a SIE este prezentată ca având caracter secret de stat, activitatea sa fiind desfășurată în conformitate cu Constituția României, hotărârile C.S.A.T. și prevederile regulamentelor militare.

Ca un corolar al celor prezentate mai sus, **concluzionăm** că activitățile de intelligence și spionaj sunt adesea tratate ca părți interesante, iar uneori chiar anecdotice ale istoriei diplomatice. Cu toate acestea, o privire mai atentă asupra principalelor momente ale relațiilor internaționale din ultimele două secole expune rolul central pe care îl joacă intelligence-ul strategic în politica internațională. Soarta națiunilor a fost adesea decisă pe baza capacității lor de a aduna, înțelege și acționa pe baza informațiilor despre sistemul internațional care le încon-

joară. În plus, lumea intelligence-ului strategic oferă un cadru distinctiv pentru interacțiunea internațională. De la eforturile comune de descifrare a codurilor Enigma din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, competițiile de spionaj ale Războiului Rece, până la contextele actuale ale „războiului împotriva terorii” și spionajului cibernetic, chestiunile de intelligence au fost atât o arenă-cheie pentru conflictul internațional, cât și o platformă de cooperare internațională.

Rolul serviciilor de intelligence în politica externă conform elementelor de drept public și internațional. Similitudini și diferențe între conceptele de diplomație și intelligence

În ultimele două decenii, importanța politică a discutării rolului serviciilor de intelligence în politica externă este subliniată de dilemele morale și etice pe care practica spionajului global le prezintă liderilor politici din societățile democratice. Dilemele cu privire la metodele și domeniul de aplicare al colectării de informații reflectă adesea echilibrul delicat dintre libertățile civile și securitatea națională, precum și demonstrează interfața strategică dintre capacitățile tehnologice și puterea globală.

Intelligence-ul strategic ca o componentă distinctă în procesul de elaborare a politicilor externe, este axat pe două dimensiuni diferite. În primul rând, acesta se concentrează asupra intelligence drept sursă de informații care modelează opțiunile politice ale conducerii naționale, alternativă în care informațiile și evaluările de informații influențează procesul strategic de luare a deciziilor liderilor și națiunilor. Atacul de la Pearl-Harbor, criza de la Berlin din 1961 și atacurile din 9/11, au contribuit în mod activ la crearea unei interfețe între analistul de informații și liderul politic, cu efect asupra alegerilor strategice pe care națiunile le fac în vremuri de conflict și pace. În al doilea rând, acest sistem a dus la utilizarea politică a informațiilor ca instrument de influență în relațiile internaționale. Astfel, națiunile utilizează capacitățile de informații și informații sub acoperire ca mijloace active de promovare a obiectivelor lor de politică externă [9].

Conform opiniei lui John Stempel [10], există o tensiune accentuată, dar creativă, în-

tre diplomație și intelligence, care provine din implicarea atât a problemelor de strategie, cât și a statului. Într-adevăr, sursa acestui conflict este dată adesea de activitățile clandestine sau sub acoperire care devin publice și afectează în mod negativ atât relațiile dintre state, cât și activitatea diplomaților aflați la post în străinătate. Încă din perioada de debut a activităților de intelligence, acestea s-au concentrat, în principal, la nivel descriptiv și s-au axat pe dobândirea de informații. Diplomația și intelligence s-au împletit încă de la începuturile istoriei, așa cum ele sunt cunoscute, dar și a primelor forme de guvernare statală, devenind complementare.

Tensiunea creativă dintre diplomație și intelligence provine din implicarea atât a diplomației, cât și a intelligence în chestiuni de strategie și de stat. Strategii doresc ca informațiile să contribuie la planificarea unei politici ample, care să traseze liniile directoare ale statului în probleme de importanță majoră. Ofițerii de informații caută semne de pericol și oportunitate, activitatea acestora axându-se atât pe prevenție, cât și pe livrarea de răspunsuri prompte, în cazul unor amenințări palpabile la adresa statului.

În timp ce noțiuni, precum „rațiunea de stat” și „realpolitik”, nu existau ca și concepte distincte până în secolul al XVII-lea, diplomația și intelligence-ul, puse în slujba unității și a supraviețuirii statale, nu au fost supuse codurilor etice aflate în vigoare în acea perioadă. Deabia după organizarea diplomației westfaliene, după sfârșitul Războiului de Treizeci de Ani, în 1648, a fost inițiată o primă separare între „intelligence” în sensul culegerii de informații pe căi licite și „acțiunea sub acoperire” ca element de comportament clandestin în măsură a afecta relațiile dintre state.

Pentru a corela obiectivele serviciilor de intelligence cu nevoile politice, conexiunea intelligence-diplomație ar trebui să evalueze în continuare impactul culturii asupra colectării și percepției informațiilor, să ofere o mai bună înțelegere a activităților ofițerilor de intelligence și diplomaților care, conform celor codificate în convențiile internaționale, au ca sarcină de serviciu transmiterea de informații, să includă estimări calitative ale eficacității tehnicilor și

strategiilor, precum și inițierea unor discuții juridice și etice privind controlul activităților de colectare a informațiilor și politică, explorând interacțiunile strategice dintre ofițerii de informații și diplomați, precum și modul în care acestea sunt gestionate în diferitele sisteme de guvernare [11].

Dintr-o perspectivă diplomatică, misiunea serviciilor de intelligence a fost aceea de a furniza informații despre activitățile, intențiile și comportamentul altor entități, grupuri și indivizi, astfel încât guvernele să poată estima puterea și intențiile aliaților și posibililor adversari. În mare parte, ca urmare a atacului de la Pearl Harbor din 7 decembrie 1941, activitatea serviciilor de informații americane s-a concentrat pe avertizarea unui pericol sau atac iminent. Aceasta a devenit, în cazul tuturor marilor puteri, o misiune principală a Războiului Rece, începând cu anii 50, până la mijlocul anilor 1990, după implozia URSS, ca urmare a necesității monitorizării cu maximă operativitate a ecartului foarte mic de timp de punere în stare de alertă și de lansare imediată a rachetelor nucleare strategice de către marile puteri în perioada bipolarității.

Diplomații se concentrează pe chestiuni de politică și pe impactul pe care activitățile de intelligence îl va avea asupra relațiilor cu alte state. Ocazional, apar conflicte între diplomați și ofițerii de intelligence. Sursa acestor disensiuni este dată de activități clandestine sau sub acoperire, care devin publice și afectează negativ atât relațiile dintre state, cât și activitatea în curs a diplomaților. Astfel de incidente creează, de asemenea, o muncă suplimentară și neplăcută pentru diplomați, care sunt adesea nevoiți să repare greșelile de gestionare a operațiunilor de intelligence. Prin urmare, există o diferență profesională cu potențial negativ între diplomați, care sunt înclinați să aprecieze culegerea de informații pe alte căi decât cele prevăzute de convențiile internaționale ca fiind „o formă proastă” cu potențial paralizant pentru relațiile diplomatice pragmatice, în timp ce ofițerii de intelligence manifestă convingerea fermă că diplomații nu sunt niște entuziaști susținători ai culegerii de informații pe alte căi decât cele licite [12].

Birocratizarea serviciilor de informații în cursul secolelor al XIX-lea și al XX-lea a multiplicat potențialele zone de conflict dintre ministerele de externe și serviciile de intelligence, în special atunci când punctele de vedere și prioritățile diferă între organizații. Astfel, din punct de vedere profesional, atât pentru diplomați, cât și pentru conducătorii serviciilor de intelligence, întregul proces al culegerii, procesării și livrării produsului de intelligence finit în vederea elaborării de către liderii politici a politicilor statului respectiv, s-a dovedit a fi atât o capcană profesională, cât și una politică care poate contribui atât la sincope în elaborarea politicii naționale, cât și la ruina unor cariere publice, ca urmare a distorsionării sau a unei greșite percepții a mesajului de intelligence transmis. Nu este mai puțin adevăratul că lipsa de cooperare între cele două entități, divergențele de opinii, precum și inexistența unei comunități unice la nivel statal, au avut, la rândul lor, un rol negativ.

Este un adevăr indubitabil faptul că majoritatea statelor nu fac publice chestiuni legate de serviciile de intelligence, acestea fiind considerate drept tabuuri. În timp ce reușitele sau eșecurile diplomației au reprezentat întotdeauna subiecte suculente de presă sau au fost pe ordinea de zi în cadrul dezbaterilor academice, referirile la subiectele de intelligence au început să apară cu adevărat pe agenda publică de-abia la sfârșitul anilor 50, acestea luând amploare în urma raportului Comisiei Watergate din 1975. În prezent, însă, criticile la adresa performanțelor slabe (în unele cazuri) ale serviciilor de intelligence au din ce în ce mai mult o tentă politică, iar aducerea acestora în prim-plan atrage după sine o serie de dezbateri publice în forurile legislative naționale, care duc inevitabil la problemele bugetare, orientările pentru creșterea sau scăderea bugetelor alocate fiind de fiecare dată diferite, în funcție de poziționarea formațiunilor politice, în opoziție sau la putere.

De cele mai multe ori discuțiile care se poartă în diferite foruri mai mult sau mai puțin academice și care au ca subiect diplomația se concentrează, de obicei, pe aspecte privind rolul reprezentării, fiind discuții elevate care

aprend imaginația. Este vorba despre acele aspecte care aduc în prim plan chestiuni, precum recepțiile diplomatice sau de protocol, saloanele luminate feeric, în care diplomații în fracuri se reunesc la cocktailuri. Însă foarte puțin sau deloc sunt aduse în prim-plan aspecte care cuprind alte două sarcini importante, cum ar fi observarea și informarea. Din când în când aceste aspecte sunt relevate opiniei publice, în cazuri în care ofițeri de informații sub acoperire diplomatică sunt subiecți ai unor evenimente nedorite, fiind surprinși de către autorități în cursul desfășurării unor acțiuni de spionaj sau filmați/fotografați în ipostaze neconforme cu legislația națională a statului acreditar și care induc ideea unor activități contrare celor stipulate de convențiile de la Viena.

În astfel de cazuri niciun stat nu își asumă reponsabilitatea recunoașterii statutului de ofițer de informații al diplomatului vizat. Astfel de cazuri aduc o întrebare extrem de importantă: în ce măsură un ofițer de informații sub acoperire diplomatică poate beneficia de amploarea imunităților acordate personalului consular și diplomatic sau, mai precis, de ce fel de protecție poate beneficia un ofițer de informații sub acoperire diplomatică? Diplomația și protecția juridică, practicile și liniile de comunicare, valiza diplomatică, reprezintă parțial, chiar dacă doar la nivel teoretic, aspecte instituționalizate ale spionajului. Unde însă se termină diplomația și unde începe spionajul?

Unde trebuie să tragem linia de demarcație dintre diplomația oficială și lumea tulbură a spionajului? „Fiecare ambasadă din lume are spioni”, opinează într-un interviu prof. Anthony Glees director al Centrului de Studii de Securitate și Informații de la Universitatea din Buckingham[13]. Fiind o practică obișnuită, există o înțelegere nescrisă între guverne, acestea fiind pregătite să treacă cu vederea unele aspecte cunoscute care se petrec în sediile misiunilor diplomatice de pe teritoriul propriu, această abordare prezentând ramificații politice substanțiale. În unele cazuri ofițerii de informații sub acoperire diplomatică nu ocupă, de regulă, la nivelul ambasadelor, consulatelor, reprezentanțelor comerciale sau a institutelor

culturale, posturi diplomatice sau consulare de prim rang, aceștia fiind diplomați cu grade mici pe scara ierarhică. În alte cazuri, beneficiarii acestui statut sunt posesori de grade și poziții diplomatice superioare, cum ar fi consuli generali, consuli, atașați culturali, de presă sau economici, diplomați cu atribuțiuni pe linie politică. În majoritatea covârșitoare a cazurilor, statele acreditate sunt conștiente de identitatea lor reală și de tipurile de sarcini pe care aceștia le îndeplinesc. Aceste aspecte sunt, în general, ignorate de către autorități, până în momentul în care devin amenințări la adresa propriei securități naționale.

În era nucleară, a globalizării, în perioada dezvoltării fără precedent a tehnologiei și a spațiului cibernetic, virtual, dreptul internațional necesită o reinterpretare a paradigmelor, în măsură ca acesta să poată fi adaptat noilor exigențe și cerințe impuse de marile provocări ale secolului al XXI-lea. În prezent constatăm că există în mod real suficiente elemente care afirmă cu certitudine existența intelligence ca parte de necontestat a relațiilor internaționale, dar care nu este codificată de către statele tributare aceluiași principii perimate, preferând ignorarea decât aducerea în discuție a unor astfel de chestiuni considerate sensibile. Cu excepția cazurilor de desfășurare a conflictelor armate, situații în care activitățile de spionaj sunt în mod clar prevăzute, definite și pedepsite de către legislația statelor beligerante, acestea nu sunt codificate în mod explicit de lege în practica relațiilor internaționale. Într-un astfel de caz, întrebarea unde se termină diplomația și unde începe activitatea de intelligence nu își găsește încă răspunsul, cu atât mai mult cu cât nici la nivelul forumurilor academice de drept internațional nu există un consens cu privire la aceste aspecte sensibile.

Odată cu apariția tehnologiei, practicile variază foarte mult. Astfel, intelligence-ul poate fi definit nu doar ca un instrument de executare a politicii, ci și ca un instrument de informare a acesteia, conceptul presupunând atât operațiuni sub acoperire, care reprezintă atât instrumente de executare a politicii, cât și intelligence-ul propriu-zis, ca instrument de informare a politicii. În ceea ce privește activita-

tea de spionaj, aceasta se clasifică în operațiuni sub acoperire și operațiuni de culegere sub acoperire. Ambele se îndeplinesc în secret, pentru a evita detectarea și, prin urmare, necesită o atenție și o pregătire semnificativă. Primul tip de operațiuni sub acoperire constă în operațiuni active și în spațiul cibernetic.

Statele desfășoară astfel de acțiuni pentru a influența un stat străin. Operațiunile sub acoperire dețin un grad înalt de clasificare, fapt ce le-a conferit un loc special în complicata structură a operațiunilor de spionaj. Acestea pot fi de natură coercitivă și pot include, dar fără a se limita la doar atât, operațiuni de sabotaj, furt de tehnologie, documente, acțiuni politice sub acoperire și propagandă, asasinatele (așa-zisele operațiuni umede), șantajul, amenințările, culegerea de informații pe căi ilegale, corupția, mita, minciuna, manipularea, dezinformarea, traficul de orice fel, în special cu armament, muniții, materiale strategice etc.

În lumina celor de mai sus, problema care se pune nu este, pe bună dreptate, dacă diplomaților le sunt permise sau nu acțiunile de spionaj, putând spiona sau nu, fiind mai rezonabil, în acest caz, să acceptăm și să înțelegem limitările. Concepte, precum spionajul, intelligence-ul economic și industrial nu apar codificate în niciun document, tratat sau convenție internațională, nemaivorbind de izvoarele dreptului internațional. Cu atât mai mult, cu cât este cunoscut faptul că spionajul diplomatic este practicat și între statele prietene, iar spionajul economic „prietenos” este văzut ca o activitate sub acoperire între statele străine concurente pentru a dobândi informații economice de natură a servi oportunităților economice ale anumitor state [14].

Așa cum este prevăzut în convențiile de la Viena, imunitatea diplomatică este o formă de imunitate juridică care asigură călătoria agenților diplomatici spre statul acreditat, precum și o serie de excepții care conferă diplomatului certitudinea că acesta nu va fi supus unor pedepse atât în cazul desfășurării activității sale pe teritoriul statului acreditat, cât și în afara programului de lucru al misiunii diplomatice, în timpul său liber. Agenții diplomatici nu pot fi chemați în fața instanțelor și nu pot fi

supuși urmării penale în conformitate cu legea statului acreditat. Deși practica spionajului este ilegală din punct de vedere tehnic, ea este oarecum acoperită prin imunitatea acordată diplomaților, totuși trecerea liniei roșii dintre culegerea de informații licite și spionaj nu este de dorit, aceasta putând duce la anumite tensiuni în relațiile diplomatice bilaterale, în momentul în care se depășesc anumite limite ale decenței. Orice diplomat are datoria, prin natura și mandatul său, de a respecta sistemul legislativ al statului acreditat. Cu toate acestea, încă persistă în practica diplomatică anumite cazuri, în care se încalcă limita dintre activitățile licite și cele ilicite.

În cazul în care un spion încalcă linia de demarcație și nu are imunitate diplomatică sau i-a fost ridicată, acesta este expus prevederilor legii și va suporta consecințele aplicării acesteia. În cazul în care persoana aflată într-o astfel de situație este cetățean al unui stat aliat, care a compromis apărarea comună, sau în cazul în care acesta este cetățean al statului gazdă, având în vedere fapta comisă, va suporta pedeapsa cu închisoarea. Statul aliat, fiind pus într-o situație delicată, nu va protesta încercând să își apere resortisantul, deoarece nu dorește să provoace un incident diplomatic internațional, compromițând și mai mult relațiile bilaterale cu aliatul respectiv sau cu ceilalți membri ai alianței. În ceea ce privește activitatea spionilor inamici, măsurile luate sunt mai nuanțate, iar soarta lor depinde în mare măsură de relația dintre cele două state. În astfel de cazuri vor fi inițiate procese de negocieri, mergându-se chiar până la schimburi de spioni capturați. În cazurile în care un spion capturat este trimis înapoi în țara sa de origine, relațiile biaterale de detensiunează, iar returnarea persoanei respective denotă cu certitudine faptul că statele au achiesat din proprie inițiativă la negocieri pentru a restabili bunele relații.

Activitățile de spionaj pe timpul desfășurării conflictelor militare sunt considerate drept fapte extrem de grave, fiind, de cele mai multe ori, sancționate cu pedeapsa capitală, mai ales în cazurile în care acestea prezintă circumstanțe agravante, cum ar fi genocidul, uciderile sau sabotajele cu repercursiuni grave

asupra economiei naționale ale statului afectat. În consecință, soarta oricărui agent secret este determinată în mare măsură de negocieri, de mediul politic și, bineînțeles, nu în ultimul rând, de diplomație. Activitățile de spionaj sunt considerate drept fapte ilegale în legislațiile naționale ale majorității statelor, fiind codificate ca atare, însă există cazuri în care unele categorii de persoane, așa cum am prezentat mai sus, cu preponderență ofițerii de informații sub acoperire diplomatică, pot fi protejați sau imuni în fața legii, în măsura în care activitatea de informații sub acoperire se încadrează în parametrii imunităților diplomatice sau consulare [15].

Tranziția de la paradigma unipolarității la cea a multipolarității. Structurile de intelligence în strategiile viitorului

În timp ce perioada Războiului rece a reprezentat chintesența rivalităților ideologice și militare ca element principal, care a contribuit la poziționarea față în față a Estului și Vestului, apariția momentului unipolar a creat impresia inițierii unor acorduri de cooperare pentru o apărare colectivă, creând, totodată, premisele apariției unor noi teme de reflecție în materia fenomenului intelligence, ca parte a puzzle-ului securității internaționale. Această viziune pozitivă a reprezentat constanta definitorie în materie de intelligence și securitate pentru cei câțiva ani ai momentului unipolar. Substanța acestei viziuni consta în evaluarea noilor amenințări inerente momentului și elaborarea de strategii de stabilire a unor ținte, justificând, totodată, o consistentă disponibilitate militară [16].

Lumea multipolară care se prefigura în anii 2000 ca succesoare a lumii unipolare, apărute după dispariția comunismului, deținea în germenii săi componentele unui proiect benefic pentru viitorul omenirii, precum și pentru conceptul de securitate colectivă. Totodată, acesta reprezenta un amalgam extrem de periculos și instabil, combinând elemente ale unor economii instabile cu apariția, în urma dispariției ideologiei comuniste, a unor „seniori” ai războaielor etnice și religioase, supraînarmați, plini de ură și dornici de răzbunare, „strălumițați” de viziuni divine, fiind în stare de comiterea unor atrocități sălbatice în numele religiei.

În consecință, perioada post-război rece, ca urmare a noii stratificări a arhitecturii de securitate în cadrul conceptului de relații internaționale, a determinat principala putere militară mondială, Statele Unite, să fie pregătită să acționeze, mai degrabă să reacționeze, în fața oricărui scenariu catastrofal, ulterior celui al bipolarității, specific Războiului rece, înfruntând actori statali, dar mai ales nonstatali, concretizați în organizații criminal-teroriste sau radical-religioase, în cazul islamismului, care, în afară de-a fi o religie bazată pe elemente culturale specifice, prezintă din ce în ce mai mult elemente ale unei adevărate ideologii, neprietenoase față de democrațiile occidentale. Responsabilii militari au reușit în acea perioadă menținerea pe linie de plutire, într-o disponibilitate operațională eficientă, a forțelor militare americane, în cazul unei eventuale reveniri în forță a Rusiei ca mare putere pe scena planetară sau în cazul unor evenimente grave care s-ar putea produce ca urmare a unor acțiuni în forță a unor nostalgici ai fostei URSS, ai unor foști „aparatick” provenind din serviciile secrete, fostul partid comunist sau fosta armată sovietică. Cât despre încă marea necunoscută care este China, aceasta va rămâne cu prioritate un subiect de mare interes pentru serviciile de intelligence și pe viitor, ca urmare a marelui potențial economic și a agresivității Beijingului pe scena internațională, ca urmare a boom-ului economic al acestui stat, bazat pe acapararea multor piețe de desfacere pe arena internațională, dar și ca rezultat al sporirii fără precedent a capacităților sale militare.

De aceea este extrem de important pentru securitatea întregii lumii libere, ca măsurile pe linia intelligence, în vederea apărării colective în fața amenințărilor secolului al XX-lea, să prevadă moduri de reacție cu adevărat eficiente în fața tuturor amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților susceptibile a apărea în noua lume multipolară. Din nefericire, la nivelul statelor occidentale, primează încă interese partizane, financiare în detrimentul celor naționale sau ale NATO. Sunt celebre cazurile, nu doar în Statele Unite ale Americii, dar și în Europa, în care generoase contracte de înarmare, pentru care sunt vehiculate sume exorbitante, sunt

acordate, de către formațiunea politică aflată la putere, unei clientele fidele de industriași afiliați politic, care au sponsorizat copios campaniile politice, în detrimentul nevoilor reale de înarmare.

Dacă occidentul, în urma unui prim val de aderări la NATO ale unor state est-europene foste comuniste, a încercat inițierea unei reevaluări a concepției sale de intelligence, încercând adaptarea acesteia la realitățile momentului istoric respectiv, a doctrinelor sale de apărare, dar și o restructurare flexibilă a forțelor sale militare atât clasice, cât și convenționale, este pentru că s-a avut în vedere de către planificatorii de intelligence și cei militari contracararea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților nou apărute. Astfel, interesele și nevoile strategice pe termen scurt au fost înlocuite de reflecții de anvergură, pe termen mediu și lung, adaptate noilor necesități de purtare a războaielor moderne. Cu această ocazie, au apărut noi concepte strategice care stabilesc redimensionarea, restructurarea și flexibilizarea serviciilor de intelligence și a unor mari armate, astfel încât să fie apte să ducă lupte în cadrul unor confruntări asimetrice, atipice, ce presupun inclusiv contracararea atacurilor teroriste, dar și gestionarea crizelor umanitare.

Cu toate că sfârșitul Războiului rece a constituit declanșatorul uni proces masiv de reduceri a bugetelor destinate propriei apărări, industriile de armament ale statelor occidentale, dar în mod special ale Statelor Unite, au profitat de obligația noilor state primite în NATO de a-și dota forțele militare cu tehnică militară la standarde occidentale, primind comenzi substanțiale de astfel de materiale, în baza unor contracte care au revigorat complexele militar-industriale ale acestor state. Acest proces a mers în paralel cu cel al diabolizării permanente a statelor islamice, prin asocierea acestora cu pericolul terorist (în mod special, după producerea atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, când, de remarcă, majoritatea teroriștilor au fost supuși saudiți).

Nu doar Statelor Unite ale Americii, dar și altor aliați ai lor din G7, cum ar fi Germania, Franța și Marea Britanie, le revine o mare responsabilitate, ca urmare a gestionării defec-

tuase a situației de securitate de după căderea comunismului. În mod concret, acestora li se reproșează ratarea șansei întemeierii unui sistem comun de securitate, în primul rând cu participarea Rusiei, în detrimentul așezării relațiilor internaționale pe aproape aceleași coordonate, în ce privește relațiile cu Rusia (lipsind însă componenta ideologică), care păstrează o bună parte din caracteristicile Războiului rece. În acest caz, lipsa de încredere între Occident și Rusia, la care s-a adăugat apetența Rusiei pentru cuceriri teritoriale în vederea refacerii statutului său imperial, au dus nu doar la anexarea Crimeii, a Donbassului, dar, cel mai grav, la actul militar al Rusiei de agresiune împotriva Ucrainei, război care continuă fără să se prevadă încă un proces de pace la masa negocierilor.

În opinia noastră, orice dezbateri pe probleme de securitate și intelligence în perioada de tranziție dintre cele două paradigme, unipolară și multipolară, ar fi trebuit să pornească de la analiza fenomenelor existente în acea epocă, cum ar fi sărăcia, inegalitățile la nivel internațional, degradarea mediului înconjurător, schimbările climatice, suprapopularea, penuria alimentară, foametea, repartitia inegală a resurselor, în primul rând a hidrocarburilor și a rezervelor de țiței, insuficiența rețelelor hidrografice și de energie. Toate aceste elemente cumulate cu principalele amenințări, riscuri și vulnerabilități, corelate, la rândul lor, cu forțele militare existente pe teren, dar și cu previziunile realiste ale efortului bugetar, ar fi dus la o corectă evaluare a situației internaționale și, fără îndoială, ar fi produs o excelentă strategie pentru secolul al XXI-lea.

În condițiile în care situația ecologică și penuria alimentară la nivel mondial s-au agravat în ultimii 50 de ani, există riscul de a se ajunge la grave tulburări civile pe plan local, dar și la izbucnirea războaielor regionale, toate acestea putând duce la escaladarea lor la nivel internațional. Evaluarea noilor amenințări (exacerbarea naționalismului, intoleranța religioasă sau pe motive etnice), inițiată de către analiștii puterilor occidentale, s-a adeverit a fi corectă. Însă trebuie să admitem și faptul că elemente, cum ar fi revendicările teritoriale intra

și extra-statale, șomajul, precum și concurența pentru bogățiile rare, au o legătură directă cu toate aceste conflicte identitare.

Foarte multe probleme regionale care se află în atenția serviciilor de intelligence, făcând obiectul acestora, deoarece sunt teme predilecte ale politicianilor de pe tot cuprinsul mapamondului, încă nu au fost rezolvate până în prezent, iar dacă se va mai trena cu rezolvarea acestora, ar putea interveni grave perturbații economice, haos politic la nivel regional, migrări de populație, un exod al refugiaților năpăstuiți de soartă, toate acestea însumate constituind o amenințare serioasă la adresa securității. Fenomenul mondializării, precum și fragmentarea identităților unor grupuri etnice sau culturale, reprezintă aspecte ale acelorași amenințări, riscuri și vulnerabilități, pentru care disfuncționalitățile în plan economic reprezintă, până la urmă, atât o cauză, cât și o consecință a producerii acestora. Pentru a contracara cumva aceste aspecte negative, este extrem de important ca serviciile de intelligence să monitorizeze cu maximă eficiență exporturile de armamente (element în cadrul programului de control armamente), atât în vederea ținerii sub un control strict al acestora, cât și pentru o întărire a regimului de neproliferare.

Statele dotate cu arme nucleare ar trebui să pună în mod deosebit accentul pe procesul de dezarmare, procedând, mai ales, la dezafectarea și distrugerea lor, în deplină securitate și de-o manieră ireversibilă, a armelor de nimicire în masă, precum și a capacităților de producție a acestora. În altă ordine de idei, în mod evident, procesul ca atare ar trebui monitorizat cu strictețe de serviciile de intelligence, pentru a se evita cazuri ca acela în care Rusia a sustras de la controale cantități importante de tehnică militară, prin transferarea peste Munții Urali a unor categorii de armamente care fac obiectul Tratatului de Reducere a Forțelor Convenționale de la Paris. Convenției de la Ottawa din anul 1997 cu privire la interzicerea minelor antipersonal, demonstrează faptul că, dacă există o unanimitate colectivă, cu participarea ONG-urilor, a asociațiilor de cetățeni, precum și a națiunilor mai mici, scopurile propuse pe linia dezarmării pot fi atinse,

chiar dacă această unanimitate a actorilor este îndreptată, oarecum, împotriva dorinței marilor puteri militare, în spatele cărora veghează marii producători de arme. Va mai trece încă mult timp până ce marii producători de arme vor accepta de bună voie astfel de mesaje pacifiste.

Cu certitudine, piața mondială de armamente și muniții a fost întotdeauna un domeniu care a atras în mod special atenția serviciilor de intelligence, aceasta fiind încă dominată de câțiva mari furnizori constanți, cu un mare potențial. Atâta timp cât această grandioasă afacere la nivel mondial nu este restrânsă prin acorduri internaționale, fiind în asentimentul tocmai al acestor mari puteri vânzătoare de echipamente militare, industriile naționale de armamente vor continua furnizarea de mijloace de luptă, alimentând conflictele pe care tocmai politica de apărare națională le prezintă drept amenințări și riscuri la adresa securității naționale, iar aici cercul se închide. Așa cum am mai precizat în prezenta lucrare, ocaziile apărute imediat după încetarea Războiului rece de trecere la o securitate colectivă au fost ratate, fiind greu de estimat în prezent, dacă asemenea șanse vor mai apărea în viitor și în ce măsură statele vor fi în măsură să le fructifice.

Persistența mentalităților Războiului rece, precum și existența unor interese de castă, particulare, conservatoare, ale marilor fabricanți de arme, care s-au îmbogățit ca urmare a cursei înarmărilor, explică de ce problemele apărării sunt reglementate întotdeauna cu ajutorul unei logici militare, în paralel cu apariția noilor amenințări. Dacă Statele Unite au ratat șansa unică apărută după încetarea Războiului rece, nereușind să elaboreze și să construiască, în perioada momentului unipolar, o arhitectură de securitate viabilă, care să contribuie la o pace colectivă, Administrația de la Casa Albă trebuie să fie atentă ca, odată cu multiplicarea amenințărilor, dar și a polilor de putere, să nu-și provoace noii adversari, printr-o atitudine belicoasă, agresivă.

Redistribuirea actuală a puterii la scara mondială este un adevăr de necontestat. Fără îndoială că, sfârșitul Războiului rece a reprezentat debutul luptei împotriva terorismul,

lucrurile legându-se astfel. Nu este mai puțin adevărat faptul că paradigmei bipolarității i-a urmat paradigma securității înghețate. Aceste două mari elemente sunt „plăcile de bază” care stau la temelia noii arhitecturi a lumii de azi și a noii paradigme, cea a multipolarității. Pentru Rusia marea întrebare care se pune este dacă ea însăși se vede în stare și dorește să facă parte din noul sistem de securitate sau va fi exclusă de la participarea comună la edificarea noii lumi. Cu certitudine, Rusia nu mai este unul dintre cei doi poli ai lumii bipolare, ca urmare a prăbușirii arhitecturii de securitate planetară din perioada Războiului rece. Cu certitudine însă, ea se va număra printre poli viitoarei lumi multipolare, rămânând însă de văzut dacă ea va participa benefic sau nu la edificarea noii lumi.

În ceea ce privește ideologia Kremlinului, liantul care leagă Rusia lui Petru cel Mare de cea a lui Lenin, Stalin, Hrușciiov, mai apoi Brejnev, Andropov, Cernenko, Gorbaciov, Elțin și Putin, va rămâne în continuare panslavismul, chiar dacă acesta s-a numit la fel înaintea Marii Revoluții Socialiste din octombrie, internaționalism proletar în perioada URSS, iar mai nou, în prezent, dughinism, după numele unui important politolog rus, Alexandr Dughin, aflat în simbria Kremlinului. În cazul lui Vladimir Vladimirovici Putin, nu ar trebui să ne punem mari speranțe în capacitatea acestuia de-a vedea în mod rațional lucrurile, atâta timp cât în discursul său politic apar sintagme de genul „Federația Rusă nu are granițe, aceasta are doar orizonturi”. În prezent liantul care atrage ca un magnet fostele state sovietice este constituit din marile resurse de hidrocarburi ale Rusiei, dar mai ales de controlul asupra prețurilor acestora. Rusia, din cauza dezvoltării sale economice orientate cu precădere asupra industriilor grele, siderurgice, petrolifere, nu este un mare exportator de produse finite, ci de materie primă. Petrolul și gazul rămân însă principalele sale mari atuuri, iar Putin își joacă această carte cu îndemânarea unui prestidigitator. Comunitatea internațională speră încă la încetarea Războiului din Ucraina, iar serviciile de intelligence au un rol esențial în elaborarea unor previziuni corecte pentru ceea ce se va întâmpla în perioada de pace care va urma.

În ceea ce privește România, stat puternic ancorat în realitățile Regiunii Extinse a Mării Negre, realitățile istorice demonstrează că nu va exista o altă cale pentru ea, după încetarea războiului din Ucraina și dispariția în coșul de gunoi al istoriei a lui Vladimir Putin, decât să își atragă Rusia pe calea dezvoltării unor schimburi, în primul rând economice, sub un singur stindard, al pragmatismului, în paralel cu integrarea sa și mai accentuată în rândul celor două importante umbrele de securitate occidentale, UE și NATO. Chiar dacă România este un aliat de bază al NATO pe flancul sud-estic al acestuia și un membru de bază al UE, a cărui misiune importantă rămâne apărarea granițelor estice ale Uniunii Europene, nu trebuie neglijată relația cu Rusia. Din nefericire, de-a lungul istoriei comune au existat mai multe momente tensionate, care au îndepărtat aceste două țări, totul culminând, după al doilea Război Mondial și preluarea puterii de către comuniștii aflați sub tutela Moscovei, cu ocuparea militară a României de către Uniunea Sovietică, o ocupație care a durat până în anul 1958, când Armata Roșie a părăsit România.

În actualele condiții ale lumii multipolare care tocmai se prefigurează, au rămas destule probleme de rezolvat pe agenda comună România-Rusia. Problema confiscării tezaurului României de către Rusia a constituit, în toată această perioadă de după căderea comunismului, capul de afiș de pe ordinea de zi a relațiilor bilaterale. Deși chestiunea în cauză a fost dezbătută de nenumărate ori în cadrul comisiilor de specialitate constituite de cele două state, din punctul nostru de vedere nu se întrevede o finalizare favorabilă pentru România a acestui dosar. Un alt dosar sensibil este scutul antirachetă de la Deveselu. Potrivit opiniei lui Valentin Naumescu, a venit momentul ca România să renunțe la afirmațiile conform cărora scutul antirachetă de la Deveselu este îndreptat împotriva...Iranului, care reprezintă o amenințare nucleară pentru Europa și pentru NATO.

După Paul Wallner, informația colectată prin intermediul surselor deschise face parte din categoria surselor de prim rang. În opinia noastră, rolul acestei categorii de produs de intelligence va ocupa o poziție covârșitoare în

cadrul strategiilor de intelligence ale viitorului. Putem glosa pe această temă, mergând până la a afirma faptul că apariția Internetului a constituit pentru intelligence un moment în care conceptul de culegere de informații a suferit o transformare radicală, domeniul virtual reprezentând, fără îndoială, cea mai importantă sursă de informații deschise. Nu doar acest concept a fost modificat, ci și acela de agent de informații, așa cum a fost cunoscut acesta și rămâne în continuare cunoscut. Astfel, prin apariția calculatorului, informația poate fi obținută printr-un simplu click pe tastatură, de către un analist (operator IT) în fața ecranului care a înlocuit într-o oarecare măsură agentul de informații sau spionul, în sensul clasic al conceptului. Însă nu trebuie să cădem într-o altă extremă, deoarece nu putem absolutiza obținerea de informații prin intermediul calculatorului, folosit ca principală sursă deschisă. Considerăm că există încă informații extrem de bine păzite, care nu fac obiectul stocării în mediul virtual. Astfel, aceasta va trebui obținută în continuare prin activitatea de culegere de informații prin metode clasice.

Conceptul lui Wallner a fost pe mai departe potențat de către Robert Steele, care a realizat o extrem de aplicată sinteză cu referire la procesul ca atare: nu trimite un spion acolo unde poate merge și un student. Ambele formule converg către ideea că sursele deschise ar trebui folosite la maximum, înainte de a pune în joc și a cheltui capacități secrete mult mai prețioase. Evoluția informației din surse deschise și mutațiile produse de paradigma deschiderii, coroborate cu progresul tehnologic, au condus la schimbări în planul intelligence-ului guvernamental sau privat, atât la nivel organizațional, cât și acțional. Din perspectiva analistului privat, sursele deschise reprezintă materia primă de bază în procesul de căutare, selectare, procesare, analiză și diseminare a produselor de intelligence necesare atingerii obiectivelor strategice și tactice ale companiei. Este adevărat că instrumentele create prin intermediul tehnologiei informaționale, de către industria software, nu pot conduce procesele de intelligence și nu constituie un substitut pentru gândirea umană, însă pot să ajute la eficientizarea

fluxurilor informaționale, oferind un sprijin instrumental analitic care să permită integrarea informațiilor din surse deschise. Procesul de intelligence, conform unui model dezvoltat în a patra decadă a secolului al XX-lea, urma o desfășurare operațională liniară bazată pe cinci etape: planificare/direcționare - colectare - procesare - analiză/producție - diseminare.

Conform aceleiași surse, „acest tip de model „intelligence liniar” funcționa sub imperiul paradigmei soluționării problemei, care statua faptul că cea mai bună cale de a rezolva orice problemă este desfășurarea unui proces liniar, adică de la întrebare (problema) la răspuns (soluție). Însă, așa cum practica a demonstrat-o de atâtea ori, în anumite situații acest model nu a funcționat, recurgându-se la înființarea unor „centre de intelligence”, care să îi aducă împreună pe consumatorii, analiștii și colecții de informații pentru a sprijini cele mai presante cerințe informative și pentru a monitoriza situațiile de criză. În ceea ce privește comunitățile de intelligence la nivel global, dezvoltarea fără precedent a tehnologiei informației din ultimul deceniu a lansat o provocare nouă, acestea fiind nevoite să încerce un nou tip de abordare pentru a se adapta la mediul în continuă schimbare: un accent sporit acordat OSINT” .

În contextul prăbușirii comunismului, a globalizării, transformărilor radicale apărute ca urmare a limitării acivității sectorul public, de stat, în detrimentul sectorului privat, a avut loc o mutație extrem de importantă, prin asumarea acestuia din urmă a rolului preponderent în inițierea celor mai avansate proiecte de cercetare-dezvoltare, aplicarea unor noi tehnologii informaționale, furnizarea celor mai bune produse de pe piață. Astfel, la nivelul serviciilor de intelligence s-a putut observa cum atenția a fost îndreptată dinspre sursele secrete umane spre sursele deschise, care au căpătat valențe sporite, devenind unul dintre elementele constitutive ale oricărei informări comprehensive. Pentru a face față transformărilor globale și noilor tipuri de amenințări sau forme de manifestare a acestora, organizațiile militare și civile implicate în mod direct în prevenirea, combaterea și eradicarea riscurilor la adresa securității au fost nevoite să-și restruc-

tureze modul de organizare și, implicit, să-și reconsidere strategiile, tacticile, misiunile, modul de conducere și acțiune. Necesitatea schimbării și adaptării permanente, trecerea de la ierarhie la rețea, identificarea celor mai adecvate forme și principii de organizare și reorganizare, în acord cu direcția și viteza de evoluție a mutațiilor, a constituit și va constitui un imperativ și o preocupare constantă.

Fenomenul globalizării a adus după sine explozia informațională care a generat, în mod inevitabil, nevoia proiectării și realizării unor noi strategii și soluții de sisteme de intelligence, care să facă față noilor medii informaționale cu care se confruntă orice persoană, grup social, stat-națiune sau organism de coaliție. Dezvoltarea tehnologiei a determinat o schimbare esențială în sectorul privat, preluând inițiativa în procesul inițierii unor proiecte avansate de cercetare/dezvoltare și aplicarea unor tehnologii informaționale noi. Instrumentele create prin intermediul tehnologiei informației sprijină specialiștii și analiștii intelligence în îndeplinirea sarcinilor și obiectivelor trasate, prin: obținerea mai rapidă de informații (din surse deschise sau multisursă) prin instrumente automate; diseminarea documentației, rapoartelor, analizelor prin intermediul unor canale de comunicare multiple; coordonarea echipelor de intelligence aproape în timp real cu ajutorul instrumentelor de colaborare și fluxurilor informaționale. Intelligence-ul colaborativ reprezintă capacitatea de a lucra cu oamenii și de a-i ajuta să lucreze împreună, de a produce sinergie într-un mediu și la nivelul relațiilor ce acționează în acel mediu. Această tehnologie informațională nu este un substitut pentru gândirea umană, ci oferă un sprijin instrumental analitic menit să permită integrarea informațiilor din toate sursele, prin reproiectarea întregului ciclu de intelligence, utilizând tehnica web.

Secolul XXI aduce cu sine o revoluție a sistemelor de intelligence printr-o nouă înțelegere a importanței și aplicării unei culturi de intelligence ce se va baza pe câteva concepte-cheie: intelligence competitiv, managementul cunoașterii și strategia perpetuă.

În concluzie, apariția noilor strategii de intelligence ale secolului al XXI-lea este comple-

mentară cu dezvoltarea conceptului și presupune încadrarea acestora într-o nouă paradigmă care va cuprinde, în esența sa, și se va sprijini pe următorii piloni extrem de importanți:

1. Încorporarea celor mai noi elemente avansate din domeniul tehnologiilor de vârf;

2. Adaptarea permanentă și armonizarea sistemelor informatice la schimbările survenite ca urmare a procesului de dezvoltare economico-social și tehnologic;

3. Dezvoltarea managementului cunoașterii va avea la bază tehnologiile de vârf, dobândite ca urmare a acestei explozii informaționale fără precedent;

4. Soluționarea oportunităților și amenințărilor se va realiza prin aplicarea tehnologiilor noi de obținere a informațiilor într-o mai mare măsură, dar procesul va merge în paralel cu cel al obținerii de informații pe cale clasică;

5. Revoluția sistemului de intelligence în noua lume multipolară, pe cale să se prefigureze, va duce cu sine un accentuat proces de schimb de informații între noii poli de putere care se prefigurează, odată cu sporirea încrederii la nivel internațional, ca urmare a apariției unor coaliții între noii poli de putere;

6. Nu trebuie neglijat deloc faptul că, odată cu dezvoltarea tehnologiilor în domeniul intelligence, în aceeași măsură se va dezvolta și terorismul cu mare capacitate de diseminare, transformându-se în cyberterorism. Nu este mai puțin adevărat că acesta și-a făcut apariția odată cu evenimentele de la 11 septembrie 2002, de la New York;

7. Activitatea de intelligence se impune a fi percepută din perspectiva cunoașterii colective a organizației structurată în rețele pentru a-și putea îndeplini obiectivele, iar structurile de informații trebuie să adopte un mod de organizare care să le asigure mobilitate maximă, flexibilitate operațională, adaptare și reacție la modificările situației operative și la cerințele decidenților;

8. Apariția obiectivă a unor mutații importante în planul viziunii, al competențelor și culturii organizaționale, impune un management organizațional modern. Având în vedere că sursele deschise pot asigura o bază deosebit de valoroasă și contextul favorabil pentru o ori-

entare rapidă a analistului și a consumatorului de intelligence și pot ajuta în procesul de stabilire a cerințelor de colectare de informații, comunitatea de informații va trebui să investească mai mult în dezvoltarea capacităților OSINT;

9. Îmbunătățirea cursurilor de pregătire oferite cercetătorilor și analiștilor însărcinați cu identificarea și exploatarea surselor deschise de informații. Perfecționarea cunoștințelor de limbi străine este, de asemenea, de importanță vitală. O investiție suplimentară în IT este în aceeași măsură necesară, chiar dacă este puțin probabil să ofere „o soluție miraculoasă” în ceea ce privește problema legată de supraîncărcarea cu informații;

10. Diseminarea informațiilor de intelligence se va transmite de la transmițător la sursă într-un timp foarte scurt, ca urmare a procesului mondial de globalizare, fenomen apărut și constatat odată cu apariția mediilor virtuale;

11. Va trebui acordată o mare atenție mediului virtual ca principal mediu de colectare a informației virtuale, ca urmare a posibilității ca produsul brut de intelligence, și anume informația neprelucrată vizată, să fie alterată, virusată sau falsă, ca urmare a tehnicilor de dezinformare

12. Analiza, procesarea, sinteza și prelucrarea datelor își va menține aceeași importanță, iar în cadrul acestor procese un rol determinat îl va avea inteligența artificială.

Câteva cuvinte s-ar impune acum, la capătul acestei disertații, referitor la încadrarea inteligenței artificiale în strategiile de intelligence ale secolului al XXI-lea. Ce reprezintă însă inteligența artificială în contextul strategiilor viitorului? Astfel, inteligența artificială este capacitatea unui computer digital sau a unui robot controlat de calculator de a îndeplini sarcini asociate în mod obișnuit cu ființele

inteligente. Termenul este frecvent aplicat proiectului de dezvoltare a sistemelor înzestrate cu procesele intelectuale caracteristice oamenilor, cum ar fi capacitatea de a raționa, de a descoperi sensul, de a generaliza sau de a învăța din experiența trecută. De la dezvoltarea computerului digital în anii 1940, s-a reușit programarea computerelor pentru a îndeplini sarcini foarte complexe cum ar fi, de exemplu, descoperirea dovezilor pentru teoreme matematice sau jocul de șah cu o mare competență. Cu toate acestea, în ciuda progreselor continue în viteza de procesare a computerului și capacitatea de memorie a acestuia, nu există încă programe care să se potrivească flexibilității umane pe domenii mai largi sau în sarcini care necesită multe cunoștințe de zi cu zi. Fără îndoială, inteligența artificială va ocupa locul său în cadrul strategiilor de intelligence ale viitorului.

Concluzii. La sfârșitul acesei lucrări ne exprimăm convingerea că și pe viitor conceptul de intelligence își va păstra locul în societate, ca factor important în luarea deciziilor în cadrul artei conducerii. Încă de la Sun Tzî, strategul de mare viziune care a elaborat celebra sa lucrare despre strategie și artă militară, conceptul de intelligence a fost definit drept principalul element care a stat la baza câștigării războaielor. Cea mai mare confunțare militară din istoria contemporană, cel de-al doilea război mondial, nu ar fi putut fi câștigat, în opinia noastră, fără celebra garnitură de cifratori de elită de la Bletchley Park, din care a făcut parte și Alan Turing, iar mergând pe firul istoriei vom descoperi că toate conflictele militare de-a lungul acesteia au fost câștigate cu ajutorul serviciilor de intelligence. Considerăm, la finalul acestei lucrări, că rolul conceptului va fi și pe mai departe potențat de strategiile de intelligence ale viitorului.

Referințe bibliografice:

1. Miclea, Marius-Sorin. Geopolitica post-război rece în zorii noii lumi multipolare. Cluj-Napoca: Editura „Presa Universitară Clujeană”, 2020, p. 241
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Intelligence> , consultat la 14.04.2023
3. https://search.yahoo.com/search?fr=mcafee&type=E210US91105G0&p=intelligenceul+modernde+la+termen+si+concept+la+activitatea+de+informatii+pentru+siguranta+nationala_con-

- sultat la 14.04.2022
4. <https://search.yahoo.com/search?fr=mcafee&type=E210US91105G0&p=intelligenceul+modern+de+la+termen+si+concept+la+activitatea+d e+informatii+pentru+siguranta+nationala>, consultat la 14.04.2022
 5. <https://search.yahoo.com/search?fr=mcafee&type=E210US91105G0&p=intelligenceul+modern+de+la+termen+si+concept+la+activitatea+d e+informatii+pentru+siguranta+nationala> consultat la 14.04.2022
 6. Sun, Tzî. *Arta războiului*. București: Editura „Cartex”, 2019, p. 158
 7. Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice, 1961
 8. Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice, 1963
 9. Espionage and diplomacy: Strategic intelligence as a factor in IR, <https://www.hertie-school.org/en/study/course-catalogue/course/course/espionage-and-diplomacy-strategic-intelligence-as-a-factor-in-international-relations>
 10. Stempel, John. *International studies*. International studies associations and Oxford University Press.
 11. Stempel, John, op.cit.
 12. Stempel, John, op.cit.
 13. Matos De Lara, Eugene, Zienkiewicz, Adrian. *Diplomat Magazine*. International Law and Diplomatic Covert Intelligence 2022
 14. Matos De Lara, Eugene, Zienkiewicz, Adrian, op.cit.
 15. Matos De Lara, Eugene, Zienkiewicz, Adrian, op.cit.
 16. Miclea, Marius-Sorin. *Geostrategia Statelor Unite ale Americii în fostul spațiu de influență sovietic*. Cluj-Napoca: Editura „Presa Universitară Clujeană”, 2022, p.219

CZU 343.144.5:343.326

**SPECIFICUL ȘI UNELE PARTICULARITĂȚI DE ORDIN CRIMINALISTIC
ALE APLICĂRII TEHNICII POLIGRAF LA PREVENIREA ȘI CERCETAREA
INFRAȚIUNILOR DE TERORISM**

**THE SPECIFICITY AND SOME FORENSIC PECULIARITIES OF THE APPLICATION
OF THE POLYGRAPH TECHNIQUE TO THE PREVENTION AND INVESTIGATION
OF TERRORIST CRIMES**

Iurie ODAGIU,

doctor în drept, conferențiar universitar,
prim-prorector pentru studii și management al calității
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
e-mail: criminalistic@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2474-5299

Andrei LUNGU,

doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
master în drept, master în psihologie,
e-mail: andrei.lungu@mai.gov.md
ORCID ID: 0000-0003-0214-828X

În acest articol ne propunem să facem o analiză și evaluare a unor aspecte legate de aplicarea poligrafului la cercetarea infracțiunilor de terorism.

Se va acorda atenție abilităților și competențelor profesionale ale examinatorului.

Vom stabili circumstanțele ce urmează a fi elucidate prin aplicarea poligrafului la cercetarea actelor de terorism.

Vom analiza profilul psiho-criminologic al persoanei care comite acte de terorism - element de importanță majoră la alcătuirea testelor pentru examinarea poligraf. Vom propune structura bateriei de teste, pe care o considerăm optimă pentru a fi aplicată la testarea faptului consumat, precum și la etapa prevenirii și combaterii terorismului.

Ne vom concentra asupra modului și metodologiei de efectuare a examinării poligraf și vom face recomandări pentru cercetările ulterioare în domeniul aplicării poligrafului.

Cuvinte-cheie: poligraf, detectarea minciunii, etape ale testării poligraf, aplicarea poligrafului la cercetarea actelor de terorism, combaterea terorismului.

In this article we propose to make an analysis and evaluation of some aspects related to the application of the polygraph to the investigation of terrorist crimes.

Attention will be paid to the professional skills and competences of the examiner.

We will establish the circumstances to be elucidated by applying the polygraph to the investigation of acts of terrorism.

We will analyze the psycho-criminological profile of the person who commits acts of terrorism - an element of major importance when composing the tests for the polygraph examination. We will propose the structure of the battery of tests, which we consider optimal to be applied to the testing of the fact consumed, as well as to the stage of preventing and combating terrorism.

We will focus on the manner and methodology of conducting the polygraph examination and make recommendations for further research in the field of polygraph application.

Keywords: *polygraph, lie detection, stages of polygraph testing, application of the polygraph to the investigation of acts of terrorism, combating terrorism.*

Introducere. Ultimele două decenii ne demonstrează faptul că fenomenele ce reprezintă extremismul și terorismul global au devenit o nouă amenințare reală pentru securitatea mondială.

Aceste amenințări sunt folosite pentru destabilizarea situației și a echilibrului la nivel global, contribuie la schimbări de orientare politică și ideologică, fiind adesea folosite ca instrument de amestec în treburile interne ale statelor.

Tactica și strategia extremiștilor și activitatea teroristă, nivelul organizării acesteia este în creștere, se creează formațiuni mari cu o infrastructură dezvoltată și relații internaționale, axate pe stăpânirea mijloacelor de distrugere în masă.

Persoanele asociate cu terorismul au canale stabile de finanțare, capacitatea de a desfășura campanii de propagandă eficiente, inclusiv prin utilizarea rețelelor sociale și a tehnologiilor informației și comunicațiilor și au dezvoltat structuri pentru recrutarea și formarea militanților.

În rezolvarea problemelor de contracarare și prevenire a actelor teroriste, în prezent sunt utilizate pe scară largă metode și tehnologii speciale pentru obținerea informației despre sursele și natura amenințărilor teroriste. În aceste scopuri, detectarea instrumentală a comportamentului simulat cu aplicarea poligrafului este extrem de eficientă.

Scopul studiului. Autorii își propun să facă o examinare a doctrinei privind metodologia efectuării testării cu aplicarea poligrafului la cercetarea actelor de terorism, precum și o analiză a elementelor care compun specificul personalității teroristului.

Metode și materiale aplicate. În scopul realizării acestei cercetări, autorii valorifică metode de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, dintre care metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate

în vederea realizării studiului le constituie publicațiile savanților din domeniu, precum și legislația relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Rezultate obținute și discuții. Terorismul este un tip de activitate criminală care se dezvoltă rapid în ultima perioadă și are o arie de extindere internațională. Instrumentarul, cu un fundament științific solid, folosit la detecția comportamentului simulat, cunoscut ca poligraf, trebuie utilizat la toate etapele de desfășurare a acestui fenomen.

Unul dintre principalele avantaje ale utilizării poligrafului în cercetarea actelor de terorism este faptul că acesta poate ajuta la obținerea informațiilor cu privire la planurile de atac ale organizațiilor teroriste. În plus, poligraful poate fi utilizat pentru a determina gradul de implicare a unui suspect într-un act terorist sau într-o organizație teroristă.

Printre pionerii aplicării instrumentarului pentru a detecta minciuna este fondatorul Școlii Italiene Pozitiviste de Criminologie, Cesare Lombroso. În 1881, folosind un „hidrosfimograf”, Lombroso a înregistrat modificări ale tensiunii arteriale și ulterior a efectuat o analiză profundă a rezultatelor. Mai târziu, în cartea sa din 1895 intitulată „Om criminal” [1], Cesare Lombroso descrie o experiență rezultativă a utilizării hidrosfimografului în timpul verificării inculpatului în cazul unui jaf.

În 1908 James MacKenzie și-a denumit aparatul „The Ink Poligraph” (Poligraf cu înscriptor de cerneală), iar în 1922 J.A.Larson îl perfecționează și astfel apare cardio-pneumopsihograful, reprezentând prima generație a poligrafului modern. O îmbunătățire importantă o realizează în 1945 John Reid, care stabilește legătura dintre activitatea musculară neobservată și tensiunea arterială.

Inițial, acesta a fost utilizat în investigațiile privind infracțiunile sexuale și violența domes-

tică. În anii 1930, poligraful a început să fie utilizat în investigațiile criminale.

Cum funcționează poligraful ?

Poligraful este un dispozitiv care măsoară reacțiile fiziologice ale unei persoane în timp ce aceasta răspunde la întrebări. Unii specialiști consideră că poligraful este un instrumentar medical. Acesta măsoară schimbările ritmului cardiac și a frecvenței respirației, presiuni arteriale și nivelului transpirație la nivelul dermului.

Ultimele generații ale instrumentarului sunt foarte precise și se definesc ca sisteme computerizate de tip poligraf. Cele mai răspândite sunt sistemele de tip poligraf de la compania Lafayette (SUA). În dotarea poliției, CNA, precum și a SIS din Republica Moldova, la ora actuală sunt modelele Lafayette LX 6. Acuratețea acestor sisteme se apropie de 98% și sunt comparabile cu acuratețea expertizelor criminalistice.

Persoanei testate i se propune un set de întrebări construite după anumite reguli, la care trebuie să răspundă prin *da* sau *nu*. Aceste întrebări se consideră a fi stimuli auditivi, care vor da naștere unor reacții fiziologice, ce nu pot fi controlate prin voință și pe care poligraful le va amplifica și înregistra. Reacțiile fiziologice ale persoanei vor căpăta forma unor grafice, numite diagrame. Urmare a unei analize și examinări a acestor diagrame, specialistul poligraf vă putea formula o concluzie.

Structura testării

Structura testării cu aplicarea poligrafului este reprezentată de 3 etape: etapa pre-test, testarea propriu-zisă, etapa post test. Metodologia efectuării examinărilor poligraf prevede aceste 3 etape clasice, dar este și o etapă de cunoaștere a persoanei ce urmează a fi testată, a detaliilor și circumstanțelor ce urmează a fi lămurite - etapă la care specialistul poligraf stabilește structura și construcția seturilor de întrebări.

În cazul aplicării poligrafului la cercetarea actelor de terorism, trebuie avut în vedere profilul psihologic al infractorului, acțiunile sau inacțiunile infracționale, circumstanțele comiterii actului terorist, modul de operare, mijloacele folosite la comiterea actelor de terorism etc.

Specificul aplicării poligrafului la cercetarea terorismului constă în faptul că organul de aplicare a legii are posibilitatea să obțină

informații utile înainte de a fi fapta consumată și prin acesta reușind să salveze multe vieți omenești.

Situații în care examinările prin aplicarea poligrafului ar fi cele mai eficiente:

– Căile clasice polițienesti nu au dat rezultate sau nu există alte posibilități de acumulare a informației;

– Obținerea informațiilor este posibilă prin metode și mijloace tradiționale polițienesti, dar aceasta este asociată cu costuri materiale exagerate sau implică o perioadă de timp mare, sau implicarea unor forțe semnificative;

– Este necesară obținerea operativă a informației (în termen de 1-2 zile), iar metodele și mijloacele tradiționale nu pot asigura performanța respectivă.

În cazul când poligrafologul își construiește corect și profesionist etapa pre-test, acesta va obține informații valoroase încă înaintea testării propriu-zise.

Considerăm că la această etapă este important să efectuăm o analiză comportamentală a persoanei ce urmează a fi testată. **Ne referim** și la intențiile de eludare a testării.

Practica internațională arată că la etapa pretest, 20-25% din infractori sunt dispuși să recunoască vina.

Personalitatea, comportamentul, mediul în care socializează, ideologia, motivația, aspecte legate de religie, precum și semne social-demografice sunt elemente ce trebuie luate în calcul atunci când cercetăm actele de terorism.

Considerăm că etapa posttest este pe nedrept neglijată de mulți examinatori poligraf, inclusiv de poligrafologii din Republica Moldova. La etapa posttest se pot obține declarații de recunoaștere a vinovăției – un „prim pas” în a valorifica informația reflectată în poligrama testării și, respectiv, pe calea inversiunii informației de natură psiho-fiziologică în informații de natură juridică.

Practica internațională arată că la etapa post test în jur de 30 % din infractori sunt dispuși să recunoască vina, excepție fiind Japonia, unde această rată este de 85%.

Practica aplicării poligrafului cunoaște două tipuri de teste: CQT și CIT.

Cea mai utilizată metodă pentru deter-

minarea comportamentului simulat este „Testul întrebării de control” (Control Question Test - CQT), dezvoltată de John E. Reid în anul 1947. Această metodă este aplicată în cadrul activității speciale de investigații.

Metoda CIT - testul ce prezumă vinovăția, (Concealed Information Test) ne permite să constatăm nivelul de cunoaștere a unor informații specifice, circumstanțe, referitoare la actele de terorism.

Practica internațională a aplicării poliografului arată, că foarte des se aplică metoda de testare CQT, după care este aplicată metoda CIT. Aceste două metode se completează una pe alta și anume: metoda CQT ne permite să restrângem cercul de bănuți, iar metoda CIT ne permite să stabilim dacă persoana are cunoștințe despre detaliile comiterii actului infracțional.

Constatăm totuși un element care nu este examinat și analizat în detaliu de mulți examinatori poligraf. Ne referim la stabilirea motivației actului terorist prin prisma făptuitorului.

În opinia unor cercetători criminologi, „Cercetarea semnelor social-demografice ale teroriștilor arată că actele teroriste sunt săvârșite în special de către bărbați. Însă femeile, de asemenea, participă la activitatea teroristă. Femeia, fiind după natura sa mai predispusă decât bărbatul la o percepere rațională a realității, fiind în esență mai emotivă și mai predispusă la fanatism, resimte necesitatea de a avea un ideal oarecare, pentru care s-ar putea de luptat până la sfârșit” [2].

Având în vedere cele expuse mai sus, **considerăm că** una din erorile comise de specialiștii poligraf este de a formula întrebări directe cu privire la actele ilegale/infracționale comise, or, percepția teroristului este că el comite o faptă bună/nobilă și gradul de vinovăție nu este prezent.

Acțiunea teroristă, cel mai des, îl face pe făptuitor să se simtă integrat, îi acorda prezumția de utilitate socială și religioasă, considerându-se o părțică importantă a unui întreg, iar recrutarea pentru a deveni martir îi rezervă dominația fata de ceilalți, deoarece sacrificiul vieții este o onoare dedicată religiei și convin-

gerilor sale.

Recomandăm să fie formulate întrebările sub aspectul acțiunii/inacțiunii, fără a califica în setul de întrebări fapta prin prisma prevederilor legale.

Clasificarea teroriștilor în baza unor temeuri reprezintă o sarcină destul de complexă, ținând cont de diversitatea cauzelor social-psihologice și a formelor de manifestare a fenomenului terorismului, care depind de tradițiile culturale și naționale ale statelor, structura socială și mulți alți factori [3, p. 4].

Doctrina și dogmele religioase islamice, interpretare într-un anume fel, încurajează participarea oamenilor la „Jihadul Sfânt” și, în acest mod, toți participanții devin „eroi ai neamului”, grupându-se în subdiviziuni teroriste.

Analizând aspecte de ordin tehnic, investigarea actelor de terorism cu aplicarea poliografului nu necesită cunoștințe speciale - testarea se derulează în condiții similare ca și în cazul altor infracțiuni.

Problema de bază care trebuie rezolvată este identificarea persoanelor ce au apartenență la actul de terorism. Acestea din urmă pot avea diferite calități, funcții, roluri în comiterea infracțiunilor.

Dacă actul terorist a fost realizat prin explozie, recomandăm, spre exemplu, să se atragă atenție la următoarele circumstanțe, care ulterior se vor regăsi în bateria de întrebări:

- Tipul explozibilului folosit;
- Focosul;
- Locul plasării explozibilului și căile de acces la el;
- Ambalajul în care se afla explozibilul;
- Puterea explozibilului;
- Modul și procedura de declanșare etc.

Vom analiza un caz real din practica aplicării poliografului la cercetarea actelor teroriste.

Într-un oraș X a avut loc o explozie puternică, care s-a soldat cu morți și răniți. Urmare a efectuării investigațiilor primare, a fost constat faptul că explozia a avut loc la ora 10, într-o piață agroalimentară. După efectuarea cercetării la fața locului a fost stabilit locul unde a fost plasat explozibilul - WC-ul pentru femei din piață. Puterea exploziei a fost stabilită ca fiind echivalentul a 400 gr de trotil. Explozibilul

era camuflat sub forma unui dicționar englezo-arab. Declanșatorul era mecanic și era pus în funcțiune de un ceas de buzunar.

După efectuarea măsurilor speciale de investigație, a fost identificat cercul de suspecți, compus din 4 femei de origine caucaziană.

Testul 1

Vă numiți?

Ana

Victoria

Natalia

Maria (întrebarea relevantă)

Valentina

Ecaterina

Testul 2

Explozia a avut loc la ora?

2 noaptea

6 dimineața

10 ziua (întrebare relevantă)

14 după amiază

7 seara

Testul 3

Unde a avut loc explozia?

La intrare în piață

La raionul de carne

În WC-ul pentru femei din piață (întrebare relevantă)

În zona de cântărire

La raionul de lactate

La raionul de legume

Analizând poligrama, au fost scoase concluzii certe, precum că una din persoanele supuse testării a avut reacții fiziologice puternice la întrebările relevante, fapt care a permis să afirmăm că această persoană are cunoștințe despre circumstanțele comiterii actului terorist, supus cercetării.

Surse bibliografice:

1. Lombroso, C., L'Homme Criminel, Ed. 2. Felix Alcan, Éditeur, 1895
2. LARII, Iurie; RUSU, Oleg. Particularitățile social-psihologice ale personalității infractorului terorist. În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale cu gene-

În această situație s-a procedat la alcătuirea seturilor de întrebări. Pentru a fixa fonul emoțional al persoanei, poligrafologul a folosit testul cu numele, la care răspunsul obligatoriu trebuia să fie *NU*.

Testul 4

Cum a fost ambalat explozivul?

În ziar

În pungă din plastic

În geantă

În cutie de încălțăminte

Camuflat în carte (Întrebare relevantă)

În prosop

În cutie de bomboane

Testul 5

În ce dicționar a fost camuflat explozibilul ?

Ruso-maghiar

Spaniolo-rus

Englezo-arab

Turco-francez

Explicativ

Testul 6

Cum a fost declanșat dispozitivul explozibil?

La distanță

Manual

Prin transmisie radio

Mecanic (întrebare relevantă)

Cu laser

Generalizând, conchidem că neglijarea posibilităților tehnice ale poligrafului și neaplicarea acestuia la cercetarea actelor de terorism și alte tipuri de infracțiuni reprezintă o respingere a unei metode cu puternic fundament științific în obținerea informațiilor ascunse.

ricul: „Focarele separatiste și impactul lor asupra terorismului contemporan” din 16 martie 2017. Chișinău, 2017, p. 20-28. ISBN 978-9975-121-38-5

3. Оксюк Т. Совершенствование уголовно-процессуальных мер борьбы с терроризмом. În: Законность, 2008, № 12, с. 3-9

CZU 341.322.5

CRIMINALITATEA DE RĂZBOI – ASPECTE CONCEPTUALE

WAR CRIME – CONCEPTUAL ASPECTS

Radion COJOCARU,

doctor în drept, profesor universitar,
director al Școlii doctorale „Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-3809-7392

Igor SOROCEANU,

doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-8719-0454

REZUMAT

Obiectul de cercetare al prezentului studiu îl constituie abordarea conceptului „criminalității de război” din perspectiva criminologiei sectoriale, care se preocupă de abordarea diferitelor forme de criminalitate. Motivarea autorilor în acest parcurs a fost determinată de cumplitul război din Ucraina, care a repus în temă necesitatea studierii infracționalității de război. Fiind pe deplin conștienți că studiul criminologic al acestui tip de criminalitate este o activitate de pionierat, deosebit de complexă și în același timp sensibilă, autorii au fundamentat accețiunea lato-sensu și stricto-sensu a „criminalității de război”, precum și particularitățile aferente acestor două concepte. Abordarea reprezintă un punct de start deosebit de important pentru cercetarea criminologică a crimelor de război, fiind susceptibilă de a asigura importanta funcție explicativă exercitată de știința criminologică în cunoașterea diferitor tipuri de criminalitate.

Cuvinte-cheie: criminologie, crimă, război, crimă de război, criminalitate de război.

SUMMARY

The research object of the present study is the approach to the concept of „war crime” from the perspective of sectorial criminology which deals with the approach of different forms of crime. The motivation of the authors in this process was determined by the terrible war in Ukraine, which brought back to the topic the need to study war criminality. Being fully aware that the criminological study of this type of crime is a particularly complex and at the same time sensitive pioneering activity, the authors substantiated the lato-sensu and stricto-sensu understanding of „war crime”, as well as the particularities related to these two concepts. The approach represents a particularly important starting point for the criminological research of war crimes, being likely to ensure the important explanatory function exercised by criminological science in the knowledge of different types of crime.

Keywords: criminology, crime, war, war crime, war crime.

Introducere. Războiului din Ucraina reprezintă o amenințare reală pentru securitatea și stabilitatea statelor din spațiul Uniunii Europene. Acest pericol este unul iminent, mai ales pentru Republica Moldova. În afară de multiplele consecințe nefaste – degradarea relațiilor diplomatice dintre marile puteri, criza energie-

tică, recesiunea economică, inflația etc. – războiul a readus în atenția comunității internaționale problema prevenirii și combaterii crimelor de război. Multiplele infracțiuni și atrocități care se săvârșesc pe teritoriul Ucrainei au dat peste cap ideea de securitate și protecție juridică oferită de dreptul penal internațional.

În ciuda existenței multiplelor mecanisme juridice internaționale, aplicarea lor în privința persoanelor care se fac vinovate de săvârșirea crimelor de război, mai ales a celor săvârșite în războiul din Ucraina, pare a fi deosebit de dificilă și ridică numeroase probleme la nivel global. În mare parte, ineficiența acestor mijloace este determinată de faptul că marile puteri, printre care și Federația Rusă, nu au ratificat Statutul de la Roma din 17 iulie 1998, în baza căruia funcționează Tribunalul militar pentru crimele de război de la Haga.

Suntem pe deplin conștienți că multiple problemele de drept penal substanțial și de drept penal procesual, legate de prevenirea și combaterea crimelor de război, se pretează la discuții serioase, întrucât nici până în prezent nu și-au găsit o rezolvare eficientă în practica internațională. Pornind, însă, de la experiența, care încă mai urmează a fi trăită în contextul războiului de agresiune din Ucraina, considerăm că într-un viitor apropiat sau mai îndepărtat aceste probleme își vor găsi o rezolvare elocventă prin implicarea celor mai valoroși specialiști de pe mapamond. De fapt, comunitatea internațională s-a mai confruntat și anterior cu asemenea probleme spinoase după Primul și cel de al Doilea Război Mondial, atunci când s-a pus temelia a ceea ce numim astăzi „*Jurisdicție penală internațională*”. Printre somitățile care pe timpuri a pus fundamentat consolidarea dreptului internațional penal a fost distinsul profesor Vespasian Pella, care în decembrie 1934 a propus „... crearea unei Curți Penale Internaționale, redactând și primul text pentru crearea acesteia, în aprilie 1935” [7]. În viziunea distinsului diplomat și jurist român, „... apropierea dintre popoare sub semnul justiției, eterne și universale, permite apropierea dintre popoare într-un spirit superior de pace...” [7].

Opinii și discuții. Prevenirea crimelor de război nu este condiționată doar de adoptarea și punerea în aplicare a modelelor sancționatorii cu caracter penal. O importanță majoră, pe alocuri chiar covârșitoare, o are studierea crimelor din perspectiva științei criminologice, al cărei obiectiv final rezidă în fundamentarea științifică a măsurilor preventive. Prin urmare, obiectivul prioritar al prezentului studiu îl con-

stituie *cercetarea criminologică a infracțiunilor de război*. Raționamentului unei asemenea alegerii predilecte este indisolubil legat de funcția explicativă, care stă la baza cunoașterii criminologice a criminalității. Explicarea științifică a fenomenului pune în valoare o altă funcție importantă a criminologiei, și anume funcția preventivă. Aceasta din urmă, la rândul ei, este susceptibilă de a furniza politici preventive eficiente, inclusiv politici de factură penală, bazate pe cunoașterea criminologică a fenomenului.

În baza celor consemnate putem invoca cel puțin două premise argumentate de către distinsul profesor N. Giurgiu, din care rezultă cu prisosință importanța studiilor criminologice. În primul rând, scopul imediat al criminologiei constă în „... explicarea naturii, esenței, cauzelor care determină și condițiilor care favorizează fenomenul infracțional...”, iar principalele concepte operaționale de ordin explicativ utilizate în criminologie sunt cauza, condiția, efectul, factorul, motivul și indicele. Pentru clarificarea conceptelor operaționale utilizate pentru explicarea fenomenului infracțional, adăugăm că, în timp ce factorul criminogen este orice element obiectiv care intervine în producerea infracțiunii, indicele este un simptom care permite un diagnostic criminologic pus societății sau grupului studiat” [6, p.49]. În cel de al doilea rând, funcția preventivă a criminologiei, la bază căreia stă funcția explicativă, presupune „...sintetizarea rezultatelor privind etiologia criminalității, în înlănțuirea lor logică și transpunerea acestora într-un sistem coerent de măsuri de prevenire și combatere a fenomenului infracțional, iar conceptele operaționale pe care criminologia le utilizează în domeniul preventiv sunt: reacția socială, controlul social, modelul clasic de prevenire (prevenirea generală, prevenirea specială), modelul social de prevenire (prevenirea primară, secundară, terțiară), modelul situațional de prevenire, răspuns social, tratament, resocializarea, reintegrarea socială” [6, p.51].

Este regretabil că pe plan național studiile criminologice ale diferitor tipuri de criminalitate nu sunt valorificate în deplină măsură în activitatea de prevenire a criminalității, iar pe alocuri nu sunt luate în serios. O asemenea neglijență crasă face ca măsurile preventive

elaborate de autorități să fie lipsite de conținut științific și neajustate la realitățile zilei.

Revenind la subiectul nostru de referință, constatăm că în doctrina de specialitate din Republică Moldova nu există studii care ar fi dedicate în exclusivitate abordării criminologice a crimelor de război. Acest lucru se poate datora fie neglijenței cercetătorilor, fie lipsei de interes, subiectul neaflându-se în vizorul predilect al criminologului național.

După cum este și firesc, punctul de start în abordarea unui tip anume de criminalitate îl constituie definirea conceptului respectivului tip de criminalitate. Este o premisă absolut firească și necesară, întrucât pentru a înțelege cauzele unui anume tip de criminalitate urmează a fi identificate crimele care formează acel tip, particularizându-se astfel obiectul cercetării criminologice. După cum crimele, reieșind din natura lor socială și fizionomia juridică ce le este inerentă, sunt diferite, tot așa și cauzele care le determină comportă un caracter diferit. Mai mult decât atât, și „tipajele” personalităților infractorilor care săvârșesc crime sunt diferite, întrucât factorii endogeni sau exogeni care influențează formarea acestor personalități comportă un caracter diferit, de la caz la caz. După cum se afirmă, pe drept cuvânt, în doctrina de specialitate „Distingem o criminalitate în sens general de o criminalitate ori mai multe criminalități în sens concret, între acestea din urmă putându-se stabili raporturi de excludere sau subordonare” [5, p.97].

Cu referință la criminalitatea de război, considerăm că din punct de vedere conceptual acest tip de criminalitate poate fi abordat în sens larg (*lato-sensu*) și într-un sens mai restrâns (*stricto-sensu*).

În sens larg, *criminalitatea de război poate fi definită ca fiind totalitatea crimelor săvârșite pe timpul derulării unui război într-un anumit spațiu geografic, indiferent de natura juridică și natura socială a acestor crime*. Într-o asemenea accepțiune, orice crimă comisă pe timp de război intră în noțiunea de criminalitate a războiului. Liantul unificator al criminalității de război privită în sens larg îl constituie timpul de comitere al infracțiunilor, adică timpul de „război”.

Este bine știut că, în general, războiul este

un factor politic declanșator al diferitor infracțiuni. Pe timp de război indivizii se polarizează, legalitatea și ordinea publică este ignorată complet, fapt ce duce la instaurarea haosului și anarhiei sociale. Se ajunge la escaladarea agresivității și violenței, factor ce antrenează după sine răspândirea criminalității violente. Intră în rol criminalitatea profesională, întrucât în condiții de război infractorii de profesie au un câmp enorm și ideal de acțiune. Spre exemplu, odată cu emigrarea ucrainenilor de la începutul războiului, ONG-urile și mass-media au tras un semnal de alarmă cu privire la cazurile de răspândire a traficului de persoane. Au fost depistate presupuse victime, iar investigațiile sunt în curs de desfășurare [4].

Actualul război din Ucraina a provocat o creștere esențială a criminalității și în Federația Rusă. De pildă, potrivit Ministerului de Interne, infracțiunile din perioada ianuarie-mai 2022 au provocat pierderi de 420 de miliarde de ruble (6,8 miliarde de dolari), comparativ cu cifrele din 2021 pentru aceeași perioadă, se atestă o creștere de 114% [9]. Cu siguranță, unele efecte vor fi resimțite și după terminarea războiului, iar drept mărturie poate servi „sindromul afgan”. Războiul din Afganistan care s-a desfășurat în anii 1979-1989 a provocat o creștere vertiginoasă a criminalității chiar după epuizarea acestuia, atunci când mii de participanți la acțiunile militare au ajuns să fie condamnați la pedepse privative de libertate. Aproximativ 75% dintre familiile veteranilor s-au destrămat, iar 60% au căzut în abuz de alcool sau droguri [9]. Pe baza acestor date, chiar și canalele Telegram, loiale Kremlinului, prezic o revenire a „sindromului afgan” de criminalitate ridicată și costuri sociale [9].

Este de menționat că accepțiunea largă a „criminalității de război”, bazată prioritar pe *timpul de comitere a crimelor*, include în sine un spectru larg de crime, care de cele mai multe ori au o natură juridică și socială diferită. Aceste crime sunt caracterizate prin coordonate cauzale diferite, fapt ce face dificilă, chiar am spune uneori imposibilă, abordarea lor criminologică, mai ales cauzală și preventivă în cadrul unui tip de criminalitate. Spre exemplu, e greu de a analiza din punct de vedere criminologic sustragerele, eventual crimele economice comise pe

timp de război, de rând cu agresiunile sexuale și actele de violență săvârșite în aceeași perioadă. Plecând de la natura factorilor exogeni și endogeni, inclusiv a celor motivaționali, aceste categorii de crime urmează a fi examinate fie în cadrul criminalității patrimoniale sau a criminalității economice, fie în cadrul criminalității violente. Bineînțeles, în cadrul unei asemenea abordări se va lua în considerație factorul criminogen comun cu caracter politic, care este determinat de situația de război.

În sens restrâns, *criminalitatea de război poate fi definită ca fiind totalitatea crimeilor de război, săvârșite într-o țară, regiune sau alt spațiu geografic în timpul sau în legătură cu desfășurarea unui război, a unui conflict armat internațional sau național, și care constau în încălcarea normelor de drept penal internațional de ducere a războiului.*

Se poate lesne observa că sensul strict al criminalității de război include doar crimele de război cu caracter internațional propriu-zise, așa cum sunt definite de convențiile/actele internaționale.

Vom opta în favoarea accepțiunii restrânse a conceptului „criminalității de război”. În viziunea noastră, această accepțiune se încadrează în tiparul criminologiei sectoriale, întrucât redă esența și particularitățile unui tip distinct de criminalitate denumită de către noi „criminalitate de război”. Cunoașterea esenței juridice și sociale a crimelor internaționale, mai cu seamă a celor de război, permite cercetarea teoretico-aplicativă a fenomenului în direcția determinării factorilor generatori, legităților de manifestare, coordonatelor biopsihosociale ale criminalilor de război etc., ajungându-se, în ultimă instanță, la elaborarea concentrică a politicilor și a măsurilor preventive.

Din noțiunea *stricto-sensu* a criminalității de război reiese că trăsătura fundamentală afeventă acestui tip de criminalitate nu este văzută doar în „timp de război” în care este săvârșit răul social, ci, mai cu seamă, în natura juridico-socială a infracțiunilor din care se compune.

Prin urmare, accepțiunea restrânsă a „criminalității de război” se identifică cu o formă distinctă a fenomenului criminalității, identificată prin genul infracțiunilor care o formează.

Aceste infracțiuni au un caracter **internațional**, fiind săvârșite în timpul războiului sau în legătură cu războiul și în majoritatea cazurilor presupun încălcarea normelor de drept internațional. Astfel, una dintre principalele particularități ale infracțiunilor care formează „criminalitatea de război” este caracterul internațional al acestor infracțiuni. Prin urmare, cel mai important criteriu identificator al acestor crime îl constituie convențiile și tratatele internaționale în care sunt prevăzute, cum ar fi: Statutul din 17 iulie 1998 de la Roma al Curții Penale Internaționale; Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid de la New York din 9 decembrie 1948; Convenția internațională cu privire la lupta contra recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor, adoptată la New York pe 4 decembrie 1989; Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război/a patra Convenție de la Geneva (Geneva, 12 august 1949); Protocolul adițional nr. 1 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Geneva, 10 iunie 1977); Protocolul adițional nr. 2 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional (Geneva, 10 iunie 1977) etc.

În doctrina de specialitate, pe bună dreptate, se susține că „...aceste infracțiuni sunt internaționale prin natura lor intimă, intrinsecă, incriminarea și reprimarea lor fiind consecința directă a normelor juridice internaționale” [8, p.81].

Statutul din 17 iulie 1998 de la Roma al Curții Penale Internaționale reprezintă cel mai „viu instrument” internațional în care sunt prevăzute infracțiunile internaționale de război, susceptibile de a fi săvârșite pe timp de război. Caracterul „viu” al acestui act juridic de talie internațională din materia dreptului penal internațional este determinat de instituirea Curții Penale Internaționale în calitate de instituție permanentă, care poate să își exercite competența față de persoane ce au săvârșit crime prevăzute de Statut. Prin urmare, Statutul de la Roma nu are doar un caracter declarativ, ci și unul aplicativ, deținând un mecanism juridic propriu ce permite aplicarea prevederilor Statutului de către Curtea Penală Internațională.

În baza art. 5 din Statut, cu titlul *Crime ce intră în competența Curții*: „Competența Curții este limitată la crimele cele mai grave care privesc ansamblul comunității internaționale. În baza prezentului statut Curtea are competența în ceea ce privește următoarele crime: a) crima de genocid; b) crimele împotriva umanității; c) crimele de război; d) crima de agresiune” [1].

Putem constata că Statutul din 17 iulie 1998 de la Roma nu se limitează doar la incriminarea infracțiunilor vizate, ci face și o clasificare a acestora. În cadrul acestei clasificări o categorie aparte o formează „crimele de război” prevăzute în art. 8 din Statut. Astfel, potrivit art. 8 alin. (1), „Curtea are competența în ceea ce privește crimele de război, îndeosebi când aceste crime se înscriu într-un plan sau o politică ori când ele fac parte dintr-o serie de crime analoage comise pe scara largă” [1].

În doctrină se susține că există o distincție esențială între „infracțiunile contra umanității” și „infracțiunile de război”, primele trebuind a fi comise în cadrul unui atac generalizat sau sistematic, iar infracțiunile de război sunt săvârșite în context sau în legătură cu „conflictul armat”, fiind înscrise într-un plan sau politică. Dezvoltând ideea, A. Dumitrașcu susține că infracțiunile de război pot fi săvârșite numai pe timp de război, împotriva oricărei persoane, combatant sau nu, în timp ce infracțiunile împotriva umanității pot fi săvârșite atât pe timp de pace, cât și pe timp de război numai împotriva populației civile [3, p.52].

Într-o altă accepțiune se susține că „Reieșind din prevederile dreptului internațional (art.8 al Statutului de la Roma), toate infracțiunile ce sunt desemnate ca fiind crime de război au la bază anumite criterii comune: (1) ele atentează la ordinea de ducere a conflictelor armate de natură internațională sau non-internațională (internă), stabilită în conformitate cu normele dreptului internațional umanitar; (2) lista crimelor de război este prevăzută în acte normative ale dreptului internațional penal; (3) infracțiuni ordinare (de drept penal comun) comise în cadrul unui conflict armat, și prevăzute în mod expres în actele internaționale se apreciază cu prioritate ca fiind crime de război doar în cazurile în care răspunderea

penală pentru săvârșirea acestor categorii de infracțiuni este prevăzută în actele normative internaționale și în afara legăturii cu conflict armat, cu titlu de exemplu: tortura, exploatarea sexuală, luarea de ostatici, sclavia, condițiile similare acestora etc.; (4) crimele de război cad sub jurisdicția atât a instanțelor judecătorești internaționale, cât și a celor naționale (cea din urmă având prioritate) [2, p.46].

În temeiul art. 8 alin. (2) din Statut, crimele de război sunt clasificate după cum urmează:

1. *infracțiunile grave la convențiile de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate mai jos, dacă ele se referă la persoane sau bunuri protejate de dispozițiile convențiilor de la Geneva*. Din categoria acestora fac parte: (i) omuciderea intenționată; (ii) tortura și tratamentele inumane, inclusiv experiențele biologice; (iii) fapta de a cauza cu intenție suferințe mari sau de a vătăma grav integritatea fizică ori sănătatea; (iv) distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesități militare și executate pe scara largă într-un mod ilicit și arbitrar, etc. [1].

2. *infracțiuni care constau în alte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate internaționale în cadrul stabilit al dreptului internațional, și anume una dintre faptele ce urmează*: (i) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva populației civile în general sau împotriva civililor care nu participă direct la ostilități; (ii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva bunurilor cu caracter civil, adică a celor care nu sunt obiective militare; (iii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul unei misiuni de ajutor umanitar sau de menținere a păcii conform Cartei Națiunilor Unite, cu condiția ca acestea să aibă dreptul la protecție pe care dreptul internațional al conflictelor armate îl garantează civililor și bunurilor cu caracter civil; (iv) fapta de a lansa intenționat un atac știind că el va cauza în mod incidental pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, răniri ale persoanelor civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau daune extinse, de durată și grave, mediului înconjurător, care ar fi vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului mi-

litar concret și direct așteptat, etc. [1];

3. *infracțiuni săvârșite în caz de conflict armat care nu prezintă un caracter internațional, însă care constituie violările grave ale art.3, comun celor 4 Convenții de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate mai jos, comise împotriva persoanelor care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase în afara luptei din cauza bolii, rănirii, detenției sau din orice alta cauză: (i) atentatele la viața și la integritatea corporală, mai ales omorul sub toate formele sale, mutilările, tratamentele cu cruzime și tortura; (ii) atingerile aduse demnității persoanei, mai ales tratamentele umilitoare și degradante; (iii) luările de ostatici, etc.*

4. *infracțiuni care constau în violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional, și anume oricare dintre următoarele fapte: (i) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva populației civile în general sau împotriva persoanelor civile care nu participă direct la ostilități; (ii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor, materialelor, unităților și mijloacelor de transport sanitar*

și a personalului care utilizează, conform dreptului internațional, însemnele distinctive prevăzute de convențiile de la Geneva, etc. [1].

Concluzii. În lumina abordărilor făcute în prezentul studiu concluzionăm că „*criminalitatea de război*”, așa cum a fost definită în prezentul studiu, înserează în sine mai multe trăsături definitorii, care o particularizează ca formă distinctă a criminalității susceptibilă de-a forma obiectul de studiu al criminologiei sectoriale. Corecta fundamentare a conceptului criminalității de război deschide posibilitatea rezolvării unor probleme criminologice specifice: tendințele și legitățile comune ale crimelor de război, factorii criminogeni exogeni și endogeni, coordonatele biopsihosociale ale personalității infractorilor, probleme referitoare la victimă și victimizare etc. Buna rezolvare a acestor probleme din perspectiva științei criminologice constituie o precondiție obligatorie pentru fundamentarea și aplicarea unor măsuri preventive eficiente a criminalității de război. Fiind pe deplin conștienți că la baza analizei conceptului „criminalității de război” pot sta și alte puncte de vedere, așteptăm sugestiile, criticile și opiniile cititorilor, de care, cu siguranță, se va ține cont în studiile de perspectivă ale fenomenului.

Referințe bibliografice:

1. Statutul din 17 iulie 1998 de la Roma al Curții Penale Internaționale. <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf>, accesat la 23.02.2023
2. Buza, N. Conceptul infracțiunilor de război în legea penală a Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, nr.4/2014, p.46
3. Buza, Nicolae. Infracțiuni de război împotriva persoanei. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2014, p.52, numărul total de pagini: 200, CZU 343.6:341.3
4. Galan, D.-C., Cucu, V. Războiul din Ucraina și creșterea riscurilor de trafic de persoane. În: Juridice Moldova, Drept penal și contravențional. <https://juridicemoldova.md/15040/razboiul-din-ucraina-si-cresterea-riscurilor-de-trafic-de-persoane.html>, accesat la 24.02.2023
5. Giurgiu, N. Elemente de criminologie. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1992, p.97
6. Nistoreanu, Gh., Păun, C. Criminologie. București: Editura Didactică și Pedagogică, p.49
7. Pella Vespasian, un român în galeria diplomației mondiale și a dreptului internațional. <https://www.rador.ro/2023/01/04/vespasian-pella-un-roman-in-galeria-diplomatiei-mondiale-si-a-dreptului-international/>, accesat la 12.03.2023
7. Pivniceru, M.-M. Răspunderea penală în dreptul internațional. București: Editura „Polirom”, 1999, p.81
8. Războiul lui Putin crește criminalitatea în Rusia. Ce este „sindromul afgan”. <https://timpul.md/articol/razboiul-lui-putin-crestere-criminalitatea-in-rusia-ce-este-sindromul-afgan.html>, accesat la 25.02.2023.

CZU 343.7:004.056

UNELE LIMITĂRI LEGISLATIVE ȘI TEHNOLOGICE ÎN COMBATEREA
INFORMAȚIILOR FALSESOME LEGISLATIVE AND TECHNOLOGICAL LIMITATIONS IN COMBATING
FALSE INFORMATION

Drd. Ștefan Emil REPEDE,
Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, România,
Domeniul Inginerie, Calculatoare și Tehnologia Informației,
E-mail: stefan.repede@ulbsibiu.ro

Una dintre provocările actuale pentru regimurile democratice este reprezentată de răspândirea la scară largă a informațiilor false. Deși utilizarea de informații nereale nu este nicidecum o practică nouă în societățile umane, avansurile tehnologice au dus la răspândirea și rafinarea fără precedent a acestui tip de manifestări, precum și a modurilor sale de propagare. Trăim într-un prezent de post-adevăr, în care faptele obiective devin din ce în ce mai puțin influente în formarea opiniei publice în comparație cu emoție și convingerile personale sau de grup. Lucrarea de față își propune să evidențieze unele dintre limitările actuale în combaterea știrilor false, pornind de la limitările impuse de avansurile tehnologice și continuând cu o serie de referiri considerate relevante în cadrul general legislativ din prezent.

One of the current challenges for democratic regimes is the large-scale spread of false information. Although the use of unreal information is by no means a new practice in human societies, technological advances have led to the unprecedented spread and refinement of this type of manifestation as well as its modes of propagation. We live in a post-truth present where objective facts are becoming less and less influential in shaping public opinion compared to emotion and personal or group beliefs. The present work aims to highlight some of the current limitations in combating fake news starting from the limitations imposed by technological advances and continuing with a series of references considered relevant in the current general legislative framework.

Introducere. Parlamentul European a identificat pe parcursul anilor 2021 și 2022 un număr de 8 grupuri principale de amenințări de actualitate și de perspectivă, care vizează spațiul virtual (Parlamentul European 2023), citând din raportul „Threat Landscape 2022” (ENISA 2022) al Agenției Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică (ENISA). Conform acestuia, al șaptelea grup de amenințări este reprezentat de activitatea de dezinformare, conceptualizat ca termen dual „disinformation/misinformation” (dezinformare/informare greșită). Acest concept semnifică răspândirea informațiilor înșelătoare sau false. Diferența dintre cele două componente constă în intenția din spatele răs-

pândirii informațiilor false. Informarea greșită este o informație falsă sau eronată răspândită (indiferent de intenție) fără scopul de a induce în eroare. Pe de altă parte, dezinformarea este acel conținut fals sau înșelător, creat în mod vădit cu intenția de a înșela și de a provoca prejudicii, având în spate motivații legate de putere sau influență politică, profit sau ideologie.

Metode și materiale aplicate. În scopul realizării acestei cercetări, autorii valorifică metode de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, dintre care metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le con-

stituie publicațiile savanților din domeniu, precum și legislația relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Informațiile false în contextul actual

Unul dintre factorii favorizanți al diseminării de informații false îl constituie utilizarea în creștere a platformelor de social media și a mediului virtual ca și comportament general al cetățenilor. Această utilizare are o influență direct proporțională cu creșterea campaniilor de răspândire a informațiilor false, care păstrează însă motivații vechi, precum influențarea de campanii politice, polarizarea unor teme sociale, obținerea de câștiguri economice, respectiv, câștigarea de războaie.

Utilizarea dezinformării ca armă de război. Conflictului din Ucraina 2022

În contextul declanșării și desfășurării conflictului din Ucraina, Rusia a folosit campanii de dezinformare pentru a încerca să controleze percepția publicului asupra războiului, făcând uz, pe lângă clasicele știri scrise, de tehnologia „Deepfake”, care permite generarea de sunete, înregistrări video sau imagini în întregime false. Toate acestea sunt foarte greu de distins de cele reale. În același registru au fost utilizați și roboți virtuali automatizați pentru a perturba comunitățile online, care au fost de-a dreptul inundate de comentarii false pentru a întări sau discredita partea adversă.

Prezentul conflict este diferit față de conflictele antedigitalizare prin faptul că operațiunile cibernetice au devenit o normă și sunt utilizate în paralel cu operațiunile militare tradiționale. Spre exemplu, potrivit ENISA (ENISA 2022), atacatori online sponsorizați de statul rus au desfășurat operațiuni cibernetice împotriva entităților și organizațiilor din Ucraina și din țările care o susțin pe tot parcursul războiului. În paralel, activitatea hacktivistă (hacking în scopuri politice sau sociale) a avut, de asemenea, un nivel crescut de impact, derulând atacuri pentru a susține una sau cealaltă dintre părțile implicate în conflict. În subsidiar, speculând situația precară și va-

lul vestic de susținere a uranienilor, infractori ce operează în spațiul cibernetic au derulat campanii de înșelăciune cu scopul de a obține venituri de la persoane sau entități dispuse să sprijine Ucraina prin crearea în mediul virtual a unor organizații caritabile false și organizarea de campanii fictive de strângere de fonduri, pe care mai apoi le popularizau către publicul-tintă, inclusiv prin utilizarea de reclame plătite.

Acțiuni de dezinformare au fost utilizate de ambele părți combatante ca instrument de război cibernetic pe tot parcursul conflictului. Acestea au fost lansate din perioada de pregătire a invaziei de către Rusia, care s-a concentrat să identifice și să promoveze justificări potrivite pentru declanșarea și derularea invaziei. În paralel, Ucraina a folosit dezinformarea pentru a-și motiva trupele combatante și populația civilă. De remarcat în acest sens este faptul că ambele părți au utilizat tactici similare, care până nu demult nu ar fi fost posibile. Astfel, deepfake-uri cu lideri ruși sau ucraineni, care își exprimă opinii susținând cealaltă parte a conflictului, au făcut parte din arsenalul digital al ambelor părți ale conflictului.

Studii de caz relevante în ceea ce privește utilizarea dezinformării pe timp de război și a știrilor false ca armă în perioade în care grupurile vizate posedă doar acces limitat la internet pot fi reliefate prin prezentarea unor situații raportate de rețelele de social media și autoritățile statului ucrainean în contextul războiului.

Pentru destructurarea unei campanii de dezinformare presupusă a fi derulată de Rusia și care viza populația ucraineană, în februarie 2022, Meta a eliminat mai multe grupuri de conturi Facebook false, care promovau informații false pe platforma de social media (Meta, Updates on Our Security Work in Ukraine _ Meta 2022).

În martie 2022 Serviciul de Securitate al Ucrainei (SSU) a descoperit și închis cinci ferme de „boți” (techtarg.com 2023) care operau aproximativ 100.000 de conturi de rețele sociale false și răspândeau știri false (rețelele hardware utilizate fiind reprezentate, în parte, în imaginile 1 și 2) (Bill Toulas 2022).

Notă: Un bot, prescurtat de la robot și

numit și un bot de internet, este o aplicație software care rulează sarcini automate pe Internet. Boții sunt automați, ceea ce înseamnă că rulează conform instrucțiunilor, fără a fi nevoie să fie porniți manual de fiecare dată. Aceștia pot imita sau înlocui comportamentul unui utilizator uman și sunt folosiți în mod uzual pentru automatizarea anumitor sarcini. Boții pot fi utili,

Imaginea 1.

Imaginea 2.

Sursă: <https://ssu.gov.ua/> (06.05.2023)

Un exemplu privind amploarea pe care acest tip de atacuri o poate avea este reliefat prin raportul SSU din 02.08.2022, în care serviciul anunța că a demantelat o operațiune cibernetică masivă de aproximativ 1.000.000 de roboți, utilizată cu scopul de a discredita conducerea statului, de a destabiliza situația socială și politică din Ucraina. „Ferma” discredita informațiile provenite din surse oficiale ale statului ucrainean și răspândește mesaje care erau în concordanță cu propaganda rusă.

Pentru crearea acestei armate virtuale (situată fizic în Kiev, Harkiv și Vinnytsia), gruparea de atacatori a utilizat 5.000 de carduri SIM pentru a înregistra noi conturi de social media, a folosit 200 de servere „proxy”, pentru a falsifica adresele IP și a se sustrage de la detectarea activității frauduloase sau de blocare de către platformele de socializare. Totodată, aceasta a dezvoltat și implementat un software personali-

cum ar fi boții de căutare sau cei de asistență pentru clienți, sau pot fi rău intenționați, fiind programați să spargă conturi de utilizatori, să scaneze web-ul pentru informații utile pentru atacatori, pentru a trimite mesaje nesolicitate sau rău intenționate, pentru a genera comentarii automatizate, respectiv, orice alte activități considerate dăunătoare.

zată pentru a gestiona de la distanță conturile de rețele sociale pseudonime, coordonându-le pentru a transmite mesajele de propagandă necesare (prezentate în cadrul imaginilor 3,4,5 și 6).

Notă: Aplicație server ce acționează ca intermediar între un client (utilizatorul casnic) care solicită o resursă și serverul care furnizează acea resursă (ex: Facebook sau Twitter). În loc să se conecteze direct la un server, clientul îndreaptă cererea către serverul proxy, care evaluează cererea și efectuează tranzacțiile de rețea necesare. Utilitățile unui astfel de server sunt date de creșterea confidențialității sau a securității clientului, care nu este direct vizibil serverului.

Deoarece ancheta SSU a identificat liderul grupului infracțional ca fiind un „expert politic” rus care locuise anterior în capitala Kiev, existau suspiciuni conform cărora operațiunea de dezinformare a fost instrumentată de serviciile speciale rusești (SSU 2022).

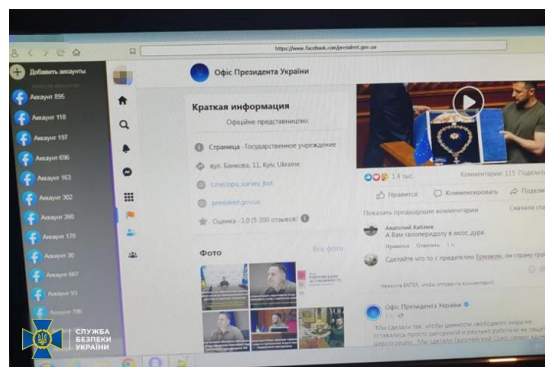
Imaginea 3.

Imaginea 4.

Imaginea 5.

Imaginea 6.

Sursa imagini 3-6: <https://ssu.gov.ua/en/novyny/sbu-likvidovala-milionnu-botofermu-yaka-rozkhytuvala-obstanovku-v-ukraini-na-zamovlennia-odniiei-z-politsyl-video>; (06.05.2023)

Utilizarea tehnologiei deepfake pentru generarea unor mesaje video sau audio ale președintelui Ucrainei a avut, de asemenea, un rol central în cadrul campaniilor de dezinformare. Un astfel de mesaj fals a fost generat în perioada inițială a invaziei și a fost distribuit pe platforma Facebook (prezentate în imaginea 7) prin intermediul unor rețele automatizate compuse din roboți, precum cele prezentate la punctele 1.1.1. și 1.1.2. (Bleepingcomputer.com 2022).

Utilizarea unor tactici de război hibrid, realizate prin piratarea unor posturi de radio ucrainene, utilizarea rețelilor de boți și generarea unui mesaj audio fals au permis răspândirea de știri false în social media, conform cărora președintele era în stare critică (prezentate în

Imaginea 7.

Sursa: <https://twitter.com/i/status/1504056101033099272> (06.05.2023)

imaginile 8 și 9). Atacul a fost presupus ca fiind sponsorizat statal de Rusia (Sergiu Gatlan 2022).

Volumul total de acțiuni întreprinse în spațiul virtual este extrem de ridicat, compara-

Imaginea 8.

Sursa: <https://twitter.com/SSSCIP/status/1550161210351427594>; (06.05.2023) <https://www.facebook.com/tavrmedia/posts/pfbid0voE4Ft6pfrDKKQ5yrkk11ydPtBYcZJjsMAW3VW27HQQy3nn6cRyLUSLZysqsSNyHl>; (06.05.2023)

Imaginea 9.

tiv cu orice altă confruntare armată. De la începutul războiului, SSU a identificat și neutralizat peste 4.500 de atacuri cibernetice împotriva statului și a altor entități critice și a incriminat peste 32.000 de fapte (Imaginea 10 prezintă informațiile existente pe această temă pe site-ul ssu.gov.ua).

În raportul Meta din 03.05.2023 (Meta, Meta's Adversarial Threat Report, First Quarter 2023 2023) gigantul social media a identificat șase operațiuni separate de influență derulate în secret de diferite entități pe care le-a deconstructat ca urmare a politicii sale de luptă împotriva publicării, promovării și răspândirii de conținut fals. Rețelele țintite poartă denumirea de „Comportament neautentic coordonat” sau “Coordinated Inauthentic Behaviour” (CIB) în engleză.

Operațiunile identificate au provenit din zone, precum Statele Unite și Venezuela, Iran, China, Georgia, Burkina Faso și Togo, iar peste jumătate dintre acestea au vizat audiențe din țările vecine spațiului în care se crează rețeaua de CIB (Meta, about.fb.com 2023).

Prin urmare, similar cu situația prezentată în Ucraina, astfel de rețele de CIB-uri sunt în mod curent create și utilizate pentru diseminarea de conținut țintit către anumite zone sau grupuri sociale și pe timp de pace. Deși motivele pentru generarea unor astfel de grupuri de entități virtuale fictive pot fi diverse, conținutul este reprezentat, de regulă, de știri sau informații false ori polarizante.

SSU's results since the start of Russia's full-scale invasion:

Imaginea 10.

Sursa: <https://ssu.gov.ua/en>; (06.05.2023)

Un exemplu de utilizare a CIB în complementar cu mediul deepfake și despre modul în care astfel de rețele pot fi utilizate în corelație cu generarea rapidă și ieftină de conținut fals îl reprezintă un caz din 2023 din Venezuela. Astfel, în 29.03 a fost mediatizată pe platforma youtube și alte medii similare o serie de înregistrări video de știri presupus false. Acestea promovează știri despre o așa-zisă îmbunătățire economică a țării și se presupune că au fost realizate la solicitarea guvernului pentru a contracara o serie de mișcări sociale care aveau loc la acel moment. Știrile sunt prezentate de „reporteri” realizați pe computer prin tehnologie deepfake. Astfel de cazuri evidențiază modul în care tehnologia emergentă este utilizată pentru a promova narațiuni false progovernamentale (Singer 2023).

Imaginea 11.

Sursa: <https://english.elpais.com/international/2023-02-22/theyre-not-tv-anchors-theyre-avatars-how-venezuela-is-using-ai-generated-propaganda.html>; (05.06.2023)

Astfel, după cum se poate observa în imaginea 11, două avatare virtuale create cu inteligență artificială din catalogul unui program denumit Synthesia prezintă o știre pentru *House of News*, un presupus buletin de știri în care se dorește convingerea publicului că economia Venezuelei nu este „cu adevărat distrusă”. Videoclipurile au generat sute de mii de

vizualizări pe YouTube, au devenit virale pe TikTok, unde au fost inserate ca publicitate plătită, și au fost difuzate la postul de stat Venezuelan de Televisión, principalul purtător de cuvânt al administrației venezuelene (Vocea Americii 2023). Synthesia oferă pentru un abonament de 30 de euro pe lună servicii prin care abonații pot introduce un script scris pentru software pentru a genera un videoclip ultrarealist cu voci disponibile în peste 100 de limbi și accente ce sunt modulate astfel încât să se sincronizeze cu gura avatarului (Synthesia.io 2023).

Concluzii. Atât pe timp de pace, cât și pe timp de război crearea, distribuția și consumul de informații false sau utilizarea dezinformării, indiferent de tipul și motivația din spatele acestora, au devenit un fapt al vieții cotidiene. În teatrele de război dezinformarea este utilizată ca armă pentru a manipula opinia publică și a influența rezultatul conflictului. Pe timp de pace informațiile false sunt utilizate pentru a influența opinii cu privire la teme existente pe agenda publică, pentru a polariza grupuri sociale sau chiar pentru a seta ce este important sau nu în spațiul public.

Volumul și calitatea informațiilor false a crescut exponențial odată cu posibilitatea implementării acestora cu ajutorul tehnologiilor emergente. În prezent există posibilitatea de a crea și întreține, cu costuri relativ joase și cu utilizarea unui număr foarte redus de operatori umani, rețele de roboți software care să mimeze cantități de ordinul milioanele de conturi nereale pe diferite rețele sociale (așa-zisele CIB-uri identificate de Meta).

Prin utilizarea de tehnologie software legitimă și disponibilă online la prețuri mici există posibilitatea creării de conținut fals de înaltă calitate, ce poate fi mai apoi distribuit prin intermediul unor rețele de roboți.

Este relevant faptul că majoritatea, dacă nu chiar toate componentele hardware descrise în capturile SSU din Ucraina, sunt legale de achiziționat în majoritatea statelor lumii, fără a exista cu adevărat o posibilitate clară de a identifica cumpărătorii.

Mai mult, soluțiile software ce pot genera conținut fals devin tot mai disponibile, iar sisteme software, precum cele prezentate în cazul

din Venezuela, sunt libere să fie achiziționate online. În acest context, observația echipei Meta, care a identificat ca și constantă în raportul său din 2023 faptul că entitățile fictive sunt create într-un stat pentru a fi utilizate într-un stat vecin, devine importantă în relieful faptului că acest tip de manifestări, mai ales cele de amploare, au un caracter transnațional.

În cazurile prezentate din Ucraina, în ciuda faptului că incriminarea penală este strâns legată de activități conexe războiului, nu a fost posibilă identificarea în clar a mării majorității a membrilor grupărilor ce au organizat și pus în aplicare activitățile online de dezinformare. Cu atât mai mult, nici în cazul Meta nu a fost pusă problema incriminării activităților derulate de CIB-uri, întrucât gigantul media nu poate aprecia dacă acțiunile întreprinse de aceste entități sunt sau nu ilicite din punct de vedere legal în statele-țintă. Probabil, datorită fluidității mediului virtual Meta nu a putut observa decât indirect, prin metode statistice, victimele agresiunii informaționale, respectiv grupurile țintă și statele în care acestea se aflau.

În aceste cazuri, în ciuda avansurilor tehnologice existente și chiar dacă Meta este cel mai important stakeholder al propriei platforme de socializare, nu s-au putut obține suficiente elemente care să permită identificarea persoanelor reale din spatele entităților fictive create pe propriile servere.

Motivele pentru existența unor astfel de situații, dincolo de limitele tehnice, sunt legate de nevoia de respectare a vieții private, a autonomiei și diferențelor legislative dintre state. Prezentarea acestor probleme devine relevantă pentru conștientizarea factorilor decidenți și a societății civile cu privire la aceste pericole.

Limitări legislative în combaterea și incriminarea informațiilor false

Pentru a putea lua măsurile necesare reducerii impactului și combaterii dezinformării și a diseminării de informații false este necesară educarea publicului general, concomitent cu reglementarea legislativă. În acest fel guvernele pot lua măsuri pentru educarea generației prezente și viitoare spre identificarea din timp a informațiilor false și pentru reglementarea modului în care informațiile sunt

distribuite în mediul online, respectiv pentru a incrimina persoanele care creează și răspândesc informații false în mod intenționat.

Principala limitare legislativă pentru statele democratice în ceea ce privește combaterea sau incriminarea creării și răspândirii de informații false derivă din nevoia primordială de a respecta Art. 18 și 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului privind libertatea gândirii și dreptul la libertatea opiniilor și exprimării acestora. Aceste libertăți sunt cele care obligă atât legiuitorul, organul executiv, cât și stakeholderii platformelor virtuale să stabilească norme clare și actuale privind semnificația informațiilor false sau a dezinformării (misinformation/disinformation) în contexte diverse și atât de diferite de multe ori ale statelor naționale. Doar ulterior stabilirii cu certitudine a acestor elemente pot fi inițiate orice alte demersuri concrete.

Limita majoră privind libertatea opiniei este acompaniată de nevoia de a respecta drepturile civile privind libertatea și securitatea persoanei, viața privată și de familie, inviolabilitatea locuinței, secretul corespondenței, onoarea și demnitatea, libera circulație și întrunirea pașnică, drepturi ce se regăsesc, de asemenea, în toate regimurile democratice ce respectă Carta Internațională a Drepturilor Omului.

Continua respectare a drepturilor civile necesită temporizarea procesului de combatere sau incriminare a creării/distribuirii de informații false. Dreptul privind libertatea și securitatea persoanei, care se referă la dreptul fiecărui individ de a nu fi supus detenției sau reținerii arbitrare și de a fi protejat împotriva abuzurilor din partea autorităților, se extinde și în spațiul virtual, iar platformele de social media și autoritățile guvernamentale sunt obligate să evite în cadrul măsurilor restrictive sau sancționatorii pe care le întreprind vătămarea accidentală a vreunei persoane nevinovate. Acest demers, deși unul atât de necesar, încetinește sau blochează identificarea sau incriminarea autorilor sau a celor responsabili de răspândirea de informații false. Dreptul la viață privată și de familie garantează că fiecare persoană are dreptul la respectarea vieții sale

private și de familie. Acest lucru înseamnă că autoritățile nu pot interveni în mod nejustificat în viața privată a unei persoane sau a familiei sale, fapt care este reglementat în cadrul UE și nu numai, inclusiv prin regulamente de protecție a datelor personale (GDPR 2016). Inviolabilitatea locuinței se referă la dreptul fiecărui individ de a nu fi supus perchezițiilor sau intruziunilor nejustificate în locuința sa, fiind un alt drept care se transpune și asupra unor bunuri virtuale și garantează și accesul în cadrul unor spații în mediul online. Secretul corespondenței garantează că inclusiv corespondența electronică a unei persoane este de asemenea protejată împotriva interceptărilor neautorizate, inclusiv din partea platformelor online ce pun la dispoziție software-ul utilizat pentru comunicare. De asemenea, dreptul la întrunire pașnică se translatează și asupra grupurilor virtuale și astfel garantează că fiecare persoană are dreptul de a participa la întruniri pașnice fără a fi supus represaliilor, iar statele sau platformele virtuale nu vor lua măsuri atâta timp cât ideile diseminate în respectivele spații nu incită la violență sau ură.

Drepturile civile rămân esențiale pentru o societate liberă și democratică și sunt protejate prin lege în toate țările semnatare ale Declarației Universale a Drepturilor Omului.

Legislația în România

În România termenul de informații sau știri false nu este definit în mod concret în legislație. Referiri la dezinformare se regăsesc în Constituție (Constituția României 2003), în mod indirect la art. 30 privind libertatea de exprimare, (alin. 5 - Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării) și art. 31 privind dreptul la informație (alin. 3 - Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a tinerilor sau securitatea națională). Aspecte mai relevante despre dezinformare au fost incluse în Legea numărul 51 din 29 iulie 1991 a Securității Naționale (Legea 51 1991) prin capitolul XIII al Legii 58 din 14 martie 2023 privind securitatea și apărarea cibernetică a României (Legea privind securitatea și apărarea cibernetică a României 2023). Astfel, la articolul 3 din Legea nr. 51/1991 pri-

vind securitatea națională a României, republicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 190 din 18 martie 2014, cu modificările și completările ulterioare, după litera m) se introduc trei noi litere, literele n)-p), dintre care litera p) (acțiuni derulate de către o entitate statală sau nonstatală, prin realizarea, în spațiul cibernetic, a unor campanii de propagandă sau dezinformare, de natură a afecta ordinea constituțională) reglementează ca amenințare la adresa securității naționale campaniile de propagandă sau dezinformare derulate în spațiul cibernetic, în cazul în care acestea pot afecta ordinea constituțională a țării.

Tot Legea 58 din 2023 stabilește și cadrul juridic și instituțional privind organizarea și desfășurarea activităților din domeniile securitate și apărare cibernetică, mecanismele de cooperare și responsabilitățile instituțiilor cu atribuții în domeniile menționate (MCID 2023).

În ceea ce privește incriminarea creării sau răspândirii știrilor sau informațiilor false, acestea se regăsesc la Art. 404 din Codul Penal al României (L. 2. Cod Penal 2009): „Comunicarea sau răspândirea, prin orice mijloace, de știri, date sau informații false ori de documente falsificate, cunoscând caracterul fals al acestora, dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională, se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani”.

Textul pentru această infracțiune este o preluare a art. 168¹ al Codului Penal din 1968 (P. Cod Penal 1968), prin urmare nu este o formulare cu adevărat nouă în domeniul legal național, dar diferențe sunt la noțiunea de siguranță a statului, care a fost modificată cu cea de securitate națională.

Un aspect foarte relevant este reprezentat de inserarea explicită a cerinței cunoașterii caracterului fals al știrilor, datelor, informațiilor sau al documentelor comunicate sau răspândite. Această inserție clarifică latura subiectivă a faptei și arată că acțiunile de comunicare sau răspândire de știri, date, informații sau documentele capătă relevanță penală exclusiv în condiția în care făptuitorul cunoaște, la momentul comiterii faptei, caracterul nereal al acestora.

Astfel, existența unei simple îndoieli cu

privire la veridicitatea informațiilor comunicate ori răspândite face să nu se întrunească elementele constitutive ale infracțiunii, producând același efect ca și cauza de neimputabilitate a erorii. Este de remarcat că ceastă situație se derogă de la regula generală în materie privind intenția indirectă (eroarea nu se confundă cu îndoiala, care presupune că făptuitorul este conștient că nu își poate reprezenta în mod corect realitatea, caz în care ar trebui să nu acționeze, iar dacă totuși trece la executare – deși are conștiința cunoașterii nesigure a realității – va răspunde penal pentru fapta comisă, deoarece a acceptat producerea rezultatului socialmente periculos, acționând, așadar, cu intenție indirectă.), astfel că infracțiunea definită la art. 404 poate fi săvârșită doar de subiectul care știe cu certitudine caracterul fals al datelor, știrilor, informațiilor sau documentelor pe care le răspândește, dar nu și de către persoana care prezintă doar îndoiele despre adevărul/falsitatea acestora, chiar dacă, sub raport obiectiv, sunt nereale.

Această situație arată din nou că legea penală românească nu sancționează comunicarea sau răspândirea de date ori informații doar pentru neconfirmarea veridicității. Această precizare se extinde și în spațiul virtual, astfel încât, orice persoană care răspândește (cu un simplu click sau like) un mesaj sau un element multimedia, fără a-l citi sau vizualiza în totalitate sau doar pentru că i se pare într-o anumită manieră, nu poate fi tras la răspundere chiar dacă conținutul respectiv se stabilește cu certitudine că este unul fals, deoarece persoana în cauză nu cunoștea cu certitudine acest fapt la momentul în care a răspândit informația.

Republica Moldova și pericolul din est

În perioada recentă au fost luate măsuri relevante de către autoritățile moldovene în combaterea dezinformării. Astfel, au fost adoptate de către Parlament unele modificări ale Codului 174 din 08.11.2018, intitulat „Codul Serviciilor Media Audiovizuale al Republicii Moldova” (Parlamentul Republicii Moldova 2022), introducând termenul de dezinformare (definit ca: răspândire intenționată a informațiilor false, create pentru a dăuna unei persoane, unui grup social, unei organizații sau securității sta-

tului) la art. 1 și înăsprind sancțiunile față de aceasta.

Legea oferă statului o serie de instrumente ce permit o mai bună protecție a cetățenilor, pune în sarcina audiovizualului moldovenesc o parte din sarcinile de contracarare a campaniilor de dezinformare și, totodată, interzice emisiunile analitice sau de știri ce provin din țări care nu au ratificat Convenția privind televiziunea transfrontalieră, conform art. 17, alin (4). Această ultimă măsură apare ca vădit îndreptată spre combaterea dezinformării, indiferent de țara de origine, dar la acest moment afectează cu precădere Rusia, care nu este semnatară a convenției. Un element relevant al legii este înzestrarea Consiliului Audiovizualului (CA) cu autoritatea de a suspenda dreptul de a face publicitate sau licența de emisie în unele cazuri de nerespectare a respectivei legi (art. 84). Restricționarea publicității poate fi, în anumite contexte, un instrument util în combaterea dezinformării, dar apare riscul de instaurare a unei așa-zise „cenzuri”.

În ceea ce privește incriminarea actului de dezinformare, în iulie 2022, Codul Penal a fost completat cu articolul 70¹ (Moldova 2008), privind instigarea la discriminare. Această modificare contribuie în lupta cu dezinformarea prin faptul că oferă statului de drept o bază legală necesară sancționării acestei categorii de fapte. De remarcat este faptul că și în cazul legii penale moldovenești, acțiunile intenționate, îndemnurile, diseminarea informației ș.a.m.d., trebuie să fie vădit orientate spre instigarea la discriminare.

Precum se întâmplă și în legislația românească, cea moldovenească nu are prevederi privind răspunderea penală pentru acțiuni de răspândire de informații false de către persoane ce nu cunosc în clar veridicitatea acestora, în schimb noile modificări legislative prevăd amendă pentru comiterea oricăror acțiuni deliberate care au ca scop incitarea la discriminare, inclusiv prin intermediul mijloacelor de informare în masă și al difuzării publice a mijloacelor de informare (în formă scrisă, grafică sau digitală).

Franța și obligativitatea anuală de raportare a măsurilor luate

Legea franceză nr. 2018-1202 din 22 decembrie 2018 privind lupta împotriva știrilor false (Legea 2018-1202 2018), definite ca informații inexacte sau înșelătoare bazate pe fapte care pot altera integritatea unui vot electoral, impune platformelor media sau de socializare, indiferent că se află în spațiul virtual sau fizic, anumite obligații în anuale cu privire la obligativitatea de a raporta Consiliului Superior al Audiovizualului (CSA) modul în care măsurile prevăzute de lege au fost implementate. Totodată, platformele trebuie să ofere informații privind și mijloacele alocate în acest sens.

Pentru a ajuta platformele să își respecte obligațiile de raportare, CSA a creat un chestionar care detaliază condițiile de raportare și nivelul așteptat de informații. Legea se aplică platformelor ce furnizează conținut de știri, platformelor care au peste 5 milioane de vizitatori unici pe lună pe teritoriul francez, conform anului calendaristic anterior.

În anul 2022, entități precum Dailymotion, Google, LinkedIn, Meta, Microsoft, Pinterest, Snapchat, TikTok, Twitter, Webedia, Wikimedia Foundation și Yahoo au completat respectivul chestionar (ARCOM 2023).

Legea franceză definește ca platformă inclusă în prevederile sale orice persoană fizică sau juridică care oferă, în mod profesional, cu sau fără taxă, un serviciu online bazat pe clasificarea sau referirea, prin utilizarea algoritmilor, a conținuturilor, bunurilor și/sau serviciilor furnizate de terți, sau reunirea oamenilor în vederea vânzării de bunuri, a furnizării unui serviciu sau a partajării de conținuturi, bunuri și/sau servicii (Osborneclarke.com 2020).

Obligațiile prevăzute în legea privind lupta împotriva știrilor false se aplică indiferent dacă platforma are sau nu un sediu în Franța, incluzând și obligația de a desemna un reprezentant local francez pentru relațiile cu CSA.

Germania și Legea Facebook

Legea pentru îmbunătățirea aplicării legii în rețelele sociale (Netzwerkdurchsetzungsgesetz 2017), cunoscută inițial și sub numele de Legea Facebook, iar mai apoi ca legea împotriva urii, impune platformelor de social media cu peste 2 milioane de utilizatori să monitorizeze

și să șteargă conținutul „clar ilegal” în termen de 24 de ore și tot conținutul ilegal în termen de 7 zile de la publicarea acestuia, sau să se confrunte cu o amendă maximă de 50 de milioane de euro. Conținutul eliminat trebuie păstrat timp de cel puțin 10 săptămâni, iar platformele trebuie să prezinte rapoarte de transparență privind modul de tratare a conținutului ilegal la fiecare șase luni. Totodată, legea le solicită rețelelor sociale să publice rapoarte regulate cu privire la conformarea lor.

Legea germană a suferit o serie de modificări care au înăsprit cerințele față de operatori, precum Meta, Google sau Twitter, fiind criticată atât la nivel local, cât și internațional, deoarece se crede că încurajează platformele de social media să cenzureze preventiv exprimarea valabilă și legală, făcându-le arbitri ai ceea ce constituie libertatea de exprimare și limitând libertatea de exprimare în Germania (Wikipedia 2018).

O evaluare comandată de Ministerul Justiției din Germania și efectuată de cercetători din Berkeley și Cambridge a concluzionat că legea a dus la o „îmbunătățire semnificativă a gestionării plângerilor și a responsabilității publice a furnizorilor de rețele în tratarea conținutului ilegal desemnat», dar a specificat, în același timp, o serie de sarcini care trebuie abordate, cum ar fi clarificarea terminologiei (McMillan 2019).

Companiile Meta, Google și Twitter au criticat în mod repetat legea, acționând chiar în justiție o parte din reglementările acesteia. Procesul civil a fost câștigat parțial în anul 2022 de către cele trei companii (Reuters 2022). Giganții media online susțineau că legea germană prevede o încălcare semnificativă a drepturilor fundamentale ale cetățenilor, fiind îngrijorați că obligația impusă de a împărtăși în mod proactiv datele utilizatorilor către forțele de aplicare a legii încalcă drepturile la liberă exprimare a propriilor cetățeni. Această prevedere, deși poate produce unele efecte foarte bune în combaterea informațiilor false, pune în sarcina unor companii private rolul de instanță. În fapt, aceasta forțează companiile private să îndeplinească sarcini de procurori prin raportarea utilizatorilor către organele de urmărire penală, inclusiv când nu există comportament ilegal.

Atât pe timp de pace, cât și pe timp de război campaniile de dezinformare iau forme diferite și sunt utilizate în mod curent în funcție de motivațiile avute de atacatori. Acestea au, în majoritatea cazurilor, mai ales în cele țintite, un caracter transnațional, infrastructura fiind creată de regulă într-un anumit spațiu cu scopul de a influența o zonă adiacentă. Deși acest fapt nu este neapărat necesar, poate fi eficient pe termen scurt.

Tehnologiile emergente sunt utilizate în lansarea de atacuri sau campanii tot mai țintite și de o amploare tot mai mare. Costurile pentru campaniile de dezinformare este unul relativ redus. Persoanele răspunzătoare pentru aceste campanii își asigură confidențialitatea, utilizând infrastructură fizică și servicii disponibile la liber, fiind extrem de dificil de identificat.

Legislația actuală internă a României, precum și cea internațională se află într-un proces de îmbunătățire și uniformizare. Acestea trebuie să respecte, în primul rând, drepturile constituționale ale propriilor cetățeni. Respectarea continuă a acestor drepturi nu permite incriminarea infracțiunilor legate de răspândirea de știri false atâta timp cât este efectuată de o persoană reală și nu de o entitate nereală. Amplasarea impactului știrilor false poate să fie ridicolă, fără consecințe, penalizare sau terifiant. Dificultatea actuală a legiuitorului constă în construirea unei posibile infracțiuni de informații false, care să aibă în vedere și impactul pe care acestea le pot avea în diferite domenii reglementate de lege.

Noile legislații naționale în materia infor-

mațiilor false tind să plaseze responsabilitatea de identificare și contracarare a campaniilor de dezinformare către audiovizualul de pe arealul național și către platformele de social media, dar cu referire doar la utilizatorii ce se află pe teritoriul respectivelor state. Aceste legi creează obligativitatea de menținere a unor mecanisme de protecție a utilizatorilor și de închidere a conturilor fictive și sancționează nealinierea la norme, în primul rând, prin sancțiuni administrative.

Noile legislații naționale în domeniul protecției împotriva dezinformării sau a știrilor false, precum cea germană, tind să aibă ca scop subsidiar și sprijinirea forțelor de aplicare a legii în diverse probleme naționale, precum combaterea extremismului de dreapta german și a izbucnirilor de ură în mediul online. Acest mod de concepere a legislației se poate dovedi mai eficient, dar are un potențial mai mare de a interfera cu dreptul la liberă exprimare și secretul corespondenței propriilor cetățeni.

Nevoia de a educa publicul este acceptată ca primordială, întrucât cetățeanul ca individ este și parte a problemei atunci când distribuie conținut fals, dar este, totodată, și o victimă a campaniilor de dezinformare atunci când crede conținutul acestora. Societatea actuală și viitoare va trebui să învețe să trăiască alături de campanii de informații false și dezinformare, care devin o parte a peisajului social normal. Dacă criminalitatea organizată este considerată flagelul societăților democratice, atunci informațiile false vor fi noua formă de artă beletristică a societății contemporane, fiind o constantă în viața de zi cu zi a tuturor.

Surse bibliografice:

1. ARCOM. 06. 05. 2023. <https://www.arcom.fr/vos-services-par-media/internet-et-reseaux-sociaux/lutte-contre-la-manipulation-de-linformation-declarations-des-operateurs-de-plateformes-en-ligne-et-questions-de-larcom> (accesat 05. 06. 2023)
2. Bill Toulas, [bleepingcomputer.com. Ukraine dismantles 5 disinformation bot farms, seizes 10,000 SIM cards.html](https://www.bleepingcomputer.com/news/security/ukraine-dismantles-5-disinformation-bot-farms-seizes-10-000-sim-cards/). 28 03 2022. <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/ukraine-dismantles-5-disinformation-bot-farms-seizes-10-000-sim-cards/> (accesat 05. 06. 2023)
3. Bleepingcomputer.com. 16 03 2022. <https://www.bleepingcomputer.com/news/technology/facebook-removes-deepfake-of-ukrainian-president-zelenskyy/> (accesat 05. 06. 2023)
4. Cod Penal, Legea 286/2009. 17. 07. 2009. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/223635> (accesat 05. 06. 2023)

5. Cod Penal, Parlamentul. Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 65 din 16 aprilie 1997. 21. 07. 1968. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/38070> (accesat 05. 06. 2023).
6. Constituția României. 01. 10. 2003. <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (accesat 05. 06. 2023)
7. ENISA, European Union Agency for Cybersecurity. ENISA Threat Landscape 2022. Annual report, European Union Agency for Cybersecurity - ENISA, Athens, Grece: ENISA, 2022
8. GDPR, REGULAMENTUL (UE) 2016/679 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 27 aprilie 2016. <https://gdpr-info.eu/ro. 27 04 2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN> (accesat 05. 06. 2023)
9. Legea 2018-1202. 22. 12. 2018. <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000037151987/> (accesat 05. 06. 2023)
10. Legea 51 . 29. 07. 1991. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/1517> (accesat 05. 06. 2023)
11. Legea privind securitatea și apărarea cibernetică a României, Parlamentul României. Numărul 58. 14. 03. 2023. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/1517> (accesat 05. 06. 2023)
12. MCID, Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării. Legea Securității și Apărării Cibernetice. 2023. <https://www.research.gov.ro/legea-securitatii-si-apararii-cibernetice-a-fost-publicata-in-monitorul-oficial-al-romaniei-9910/> (accesat 05. 06. 2023)
13. McMillan, Imara. Enforcement Through the Network: The Network Enforcement Act and Article 10 of the European Convention on Human Rights. Chicago Journal of International Law, Vol. 20: No. 1, 2019
14. Meta. about.fb.com. 03 05 2023. <https://about.fb.com/news/2023/05/metas-adversarial-threat-report-first-quarter-2023/> (accesat 05. 06. 2023)
15. Meta. Meta's Adversarial Threat Report, First Quarter 2023. Quaterly, Meta, 2023
16. Updates on Our Security Work in Ukraine _Meta. 27. 02. 2022. <https://about.fb.com/news/2022/02/security-updates-ukraine/> (accesat 05. 06. 2023)
17. Moldova, Parlamentul Republicii. Codul Penal nr 218. 24. 10. 2008. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136629&lang=ro# (accesat 05. 06. 2023)
18. Netzwerkdurchsetzungsgesetz. 01. 10. 2017. https://www.bmj.de/DE/Themen/FokusThemen/NetzDG/NetzDG_node.html (accesat 05. 06. 2023)
19. Osborneclarke.com. 18. 03. 2020. <https://www.osborneclarke.com/insights/obligation-fight-fake-news-applies-online-platforms-not-news-social-media-platforms> (accesat 05. 06. 2023)
20. Parlamentul European. 2023. https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20220120STO21428/cybersecurity-main-and-emerging-threats?at_campaign=20234-Digital&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=european%20union%20cybersecurity& (accesat 05. 06. 2023)
21. Parlamentul Republicii Moldova. COD Nr. 174/2018. 08. 12. 2022. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134918&lang=ro# (accesat 05. 06. 2023)
22. Reuters. 01. 03. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/german-court-rules-against-online-hate-speech-law-2022-03-01/> (accesat 05. 06. 2023)
23. Sergiu Gatlan, bleepingcomputer.com. Hackers breach Ukrainian radio network to spread fake news about Zelenskyy. 22. 06. 2022. <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/hackers-breach-ukrainian-radio-network-to-spread-fake-news-about-zelenskiy/> (accesat 05. 06. 2023).
24. Singer, Florantonia. EL PAIS. 22. 02. 2023. <https://english.elpais.com/international/2023-02-22/theyre-not-tv-anchors-theyre-avatars-how-venezuela-is-using-ai>

- generated-propaganda.html (accesat 05. 06. 2023)
25. SSU. SSU shuts down million-strong bot farm that destabilized situation in Ukraine and worked for one of political forces (video).html. 02. 08. 2022. <https://ssu.gov.ua/en/novyny/sbu-likvidovala-milionnu-botofermu-yaka-rozkhytuvala-obstanovku-v-ukraini-na-zamovlennia-odniiei-z-politsyl-video> (accesat 05, 06. 2023)
26. Synthesia.io. 06. 05. 2023. <https://www.synthesia.io/?via=mr> (accesat 05. 06. 2023)
27. techtarget.com. 2023. <https://www.techtarget.com/whatis/definition/bot-robot> (accesat 05. 06. 2023)
28. Vocea Americii, VOA. Venezuela usa la inteligencia artificial para impulsar tendencias a favor de Maduro. Caracas, 20. 02. 2023
29. Wikipedia. 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Network_Enforcement_Act (accesat 05. 06. 2023)

CZU 346:343.352

FORTIFICAREA MECANISMELOR DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE
ALE PERSOANELOR PRIN CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Andrei GUȘTIUC,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
E-mail: agustiuc@yahoo.com

Ludmila GUȘTIUC,

doctorandă, cercetător,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
E-mail: lgustiuc@yahoo.com

Abstract

The actuality of the investigated subject is determined by the fact that at the moment, in the Republic of Moldova, there are serious deficiencies in respect of the economic (financial-banking) rights of individuals and legal entities. In this sense, it is relevant to quote the findings of the US State Department in the Report on human rights in the Republic of Moldova for the year 2018: „...the Republic of Moldova violates the economic rights of its citizens”. At the same time, the theft of the „billion”, by the fact that it caused a huge financial damage to the state, revealed the fact that due to an endemic corruption in the public sphere and in this case in the financial-banking segment, the economic rights (financial- banking) fundamental of citizens were neglected. As a result, the repayment of an enormous amount of 17 billion lei was placed on the shoulders of the entire society (which, due to the interest paid, will actually be much higher). In reality, the value of the damage in the bank fraud file increased by 15 billion lei, thus totaling about 65 billion lei. It is an extremely discouraging figure....especially since the authorities managed to recover only 75.9 million lei in 2022.

Hence the highly visible interdependence between corruption and the disregard for the economic rights of individuals, which we propose to investigate in this article.

The methods used in the research process are: statistical method, analysis, deduction.

The fundamental conclusion of the research is that, in the Republic of Moldova, there is a need to establish the position of economic ombudsman.

Key words: Economic rights, financial-banking rights, corruption, anticorruption, fundamental rights

Introducere. Importanța cercetării se manifestă prin aceea că schimbările fundamentale care au avut loc în ultimii 5 ani în sistemul politic și economic al Republicii Moldova au dus la schimbări fundamentale societale. Evidențiem două, cele mai importante: 1) Furtul miliardului și 2) Acceptarea Republicii Moldova în calitate de țară candidat de aderare la Uniunea Europeană. Respectiv, a apărut necesitatea unei reconceptualizări și reconsiderări a situației drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, inclusiv prin racor-

darea lor la legislația, standardele și practicile din Uniunea Europeană.

Actualitatea temei investigate este determinată de faptul că, pentru moment, în Republica Moldova se atestă existența unor carențe grave în ceea ce privește respectarea drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor fizice și juridice. În acest sens, este relevant să cităm constatările Departamentului de Stat al SUA în Raportul cu privire la drepturile omului în Republica Moldova pentru anul 2018: „...Republica Moldova încalcă drepturile

economice ale cetățenilor” [6].

Totodată, „furtul miliardului”, deoarece a cauzat un prejudiciu financiar imens statului, a scos la iveală faptul că, datorită unei corupții endemice din sfera publică, și în speță cea de pe segmentul financiar-bancar, au fost nesocotite drepturile economice (financiar-bancare) fundamentale ale cetățenilor. Drept urmare, pe umerii întregii societăți a fost pusă rambursarea unei sume enorme de 17 mlrd.lei (care, datorită dobânzilor achitate, de fapt, va fi mult mai mare), ceea ce afectează acum și va afecta în următorii ani încrederea societății în domeniul financiar-bancar, în capacitatea statului de a le apăra drepturile economice (financiar-bancare) și în însăși calitatea actului de justiție.

Drept argument al poverii crescânde a fraudei bancare servește informația furnizată de Banca Națională a Moldovei în toamna anului 2022. Conform estimărilor experților BNM, valoarea prejudiciului în dosarul fraudă bancară a mai crescut cu 15 miliarde lei, totalizând, astfel, circa 65 de miliarde lei [10]. Este o cifră extrem de descurajantă pentru toți cei care cred în statul de drept și în drepturile financiar-bancare ale persoanelor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât activitățile de recuperare a prejudiciului cauzat de fraudă bancară patinează, autoritățile reușind să recupereze doar 75,9 milioane lei în anul 2022 – cea mai mică sumă de până acum și de două ori mai mică decât precedentul antirecord din 2021 [9].

De aici și interdependența extrem de vizibilă dintre corupție și nesocotirea drepturilor economice ale persoanelor, pe care ne propunem să le cercetăm în articolul de față.

Până în prezent implementarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, care prevede necesitatea întreprinderii unor importante reforme interne, inclusiv prin asigurarea eficacității în lupta împotriva corupției, precum și a asigurării unei puneri în aplicare eficiente a instrumentelor juridice internaționale relevante, cum ar fi Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției din 2003, se realizează cu pași mici.

Adevărul este că nu e neapărat să fii cercetător științific ca să realizezi că justiția Repu-

blicii Moldova are probleme grave. Probabil, fiecare cetățean al acestui stat este conștient de o atare situație.

De fapt, și partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova sunt conștienți de aceasta. Spre exemplu, în textul **The Global Competitiveness Report 2014-2015**, Republica Moldova s-a clasat pe ultimul loc (poziția 144 din 144 de state) într-un clasament global privind corupția din sistemul judecătoresc [53]. Țara noastră stă cel mai prost în lume în ceea ce privește „plățile”.

Cu regret, în ultimii ani situația din domeniul justiției s-a înrăutățit și mai mult, chiar dacă se pare că mai rău decât ultimul loc în lume nu se poate. În acest sens, este mai mult decât relevant cazul operațiunilor de spălare de bani în cadrul „afacerii laundromat”, realizat cu concursul justiției din Republica Moldova.

O situație dezastruoasă în domeniul justiției este constatată și de Indicele Statului de Drept – 2019 (**WJP Rule of Law Index 2019**) [55]. Paradoxul constă în faptul că în Belarus – țara „ultimului dictator al Europei” – situația era mult mai democratică, la capitolul statului de drept, decât în Republica Moldova – țara care și-a ales parcursul european și integrarea în UE (în sensul că Belarus ocupa poziția 66, adică cu 17 poziții deasupra Moldovei!!). Și iarăși problemele din justiție au proiectat Republica Moldova spre coada clasamentului.

Conform datelor din Raportul Anual „**Economic Freedom of the World: 2019**”, Republica Moldova a fost atribuită la grupul de state din Categoria III – Economie parțial liberă [1]. Efectiv, ocupând poziția 97, am fost plasați aproape de grupul de state cu economie lipsită de libertate.

Cel mai grav este faptul că la baza acestui rezultat deplorabil s-a aflat situația dezastruoasă din domeniul justiției. Anume din aceste motive, Republica Moldova a primit un punctaj redus. Printre problemele de justiție, evidențiate de autori, se enumeră: independența judiciară (doar 1,97 puncte din 10,00 posibile! Mai rău decât noi, la acest capitol, stătea doar Venezuela); imparțialitatea magistraților (2,54 puncte din 10,00); protecția drepturilor de proprietate (4,11 puncte) etc. (p. 124 din Raport).

Din rezultatele acestui Raport deducem concluzia fundamentală – problemele din justiție generează probleme grave în domeniul economiei, creându-se un fundal corupțional, în sensul că se blochează orice dorință a investitorilor străini de a investi în Moldova. În ultimă instanță, acest fapt duce la diminuarea prosperității societății.

Un alt dezastru din domeniul economic și în speță respectării drepturilor fundamentale economice ale persoanelor din Republica Moldova este enunțat de către „**2023 Index of Economic Freedom**” (Indicele Libertății Economice) [2].

Conform clasamentului 2023 Index of Economic Freedom, Republica Moldova nu s-a clasificat în categoria statelor „libere” (ceea ce era, de fapt, de așteptat), nici în categoria statelor „în mare parte libere” și nici în categoria statelor „moderat libere”, ci în cea de-a patra categorie – state „în mare parte nelibere”, plasându-se cu 58.5 puncte pe locul dezonorabil – 96!

În urma noastră a rămas doar categoria statelor cu economie „reprimată”, precum: Haiti, Cuba, Liberia, Iran, Zimbabwe, Sudan, Venezuela, Coreea de Nord ș.a.

În Europa, mai proastă situația la capitolul libertăților economice este doar în Grecia, Belarus și Rusia.

Scorul de libertate economică al Republicii Moldova este de 58,5, ceea ce plasează economia sa pe locul 96. Problema cea mai gravă a Republicii Moldova constă în faptul că, conform rezultatelor anului 2022, scorul său a scăzut cu 2,8 puncte față de anul trecut. Astfel, Moldova ocupă locul 40 dintre cele 44 de țări din regiunea Europei, iar scorul său general este sub mediile regionale și mondiale! Progresul general al guvernului în realizarea unui management macroeconomic solid și în îmbunătățirea climatului antreprenorial a fost inegal. Bazele libertății economice nu sunt nici bine stabilite, nici puternic protejate. Performanța economică a țării este sub potențial, iar statul de drept slab subminează perspectivele unei dezvoltări economice mai semnificative și mai dinamice pe termen lung.

Situația cea mai dramatică se atestă la

capitolele „eficiență judiciară” – 29,8 puncte; „integritate guvernamentală” – 35,6 puncte; „drepturi de proprietate” – 37,9 puncte și „libertatea muncii” – 46,6 puncte.

Pe de altă parte, cea mai bună situație în Republica Moldova se atestă la capitolele: „povara fiscală” – 93,4 puncte; „sănătate fiscală” – 82,1 puncte și „libertatea comerțului” – 75,6 puncte.

Pentru a înțelege mai bine domeniile-problemă ale Republicii Moldova, vom menționa că Indicele libertății economice este calculat după 4 criterii: statul de drept; dimensiunea guvernului; eficiență de reglementare; piețe deschise. La fiecare din aceste criterii, Republica Moldova are anumite carențe:

Statul de drept - este slab dezvoltat în Moldova. Scorul drepturilor de proprietate al țării este sub media mondială, la fel ca și scorul de eficacitate judiciară și cel de integritate guvernamentală.

Dimensiunea guvernului - cele mai mari cote de impozitare pentru persoanele fizice și societățile economice sunt de 12%. Povara fiscală este egală cu 19,3% din PIB. Cheltuielile guvernamentale pe trei ani și mediile soldului bugetar sunt, respectiv, de 34,4 la sută și 3,1 la sută din PIB. Datoria publică este egală cu 33,1 la sută din PIB.

Eficiența de reglementare – Moldova a adoptat unele reforme de reglementare, dar birocrăția și lipsa de transparență fac încă împovăraătoare formarea și funcționarea întreprinderilor private. Reglementările muncii sunt rigide și există o nepotrivire a competențelor.

Piețe deschise - rata tarifară medie ponderată în funcție de comerț este de 4,7% și sunt în vigoare opt măsuri netarifare. Cadrul investițional nu are transparență și eficiență. Finanțarea pe termen lung rămâne dificilă. Aproximativ 45% dintre moldovenii adulți au acces la un cont la o instituție bancară oficială.

În contextul celor menționate, apare necesitatea unor cercetări științifice de calitate care, într-un final, ar oferi factorilor decizionali din administrația publică, dar și întregii societăți, unele soluții științifico-practice de remediere a derapajelor constatate și de consolidare a mecanismelor de apărare a drepturilor

economice (financiar-bancare) a persoanelor – ca unul din elementele-cheie de asigurare a încrederii societății în actul de justiție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât respectiva problemă se regăsește în textul Acordului de Asocieră „Republica Moldova – Uniunea Europeană” și este, totodată, o precondiție de îndeplinit de către Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Considerăm că cercetarea respectivă ar putea aduce un spor real și de mare folos entităților publice preocupate de fortificarea și apărarea drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, dar și celor cu atribuții anticorupționale. Într-o altă ordine de idei, soluțiile de prevenire și combatere a corupției în sectorul financiar-bancar ar putea contribui decisiv la prosperarea și dezvoltarea națională. De asemenea, cercetarea va contribui și la asigurarea unei încrederi a societății în actul de justiție. Or, nerespectarea și neprotejarea drepturilor economice (financiar-bancare), inclusiv de către factorii implicați în realizarea actului de justiție, afectează grav imaginea instituțiilor publice, induce insecuritate și neîncredere.

Scopul de bază al cercetării constă în furnizarea unui suport științific constant și de calitate, pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – drept unul din elementele fundamentale de asigurare a încrederii societății în actul de justiție și de preocupare anticorupțională a statului, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Cercetarea științifică se va realiza cu ajutorul a trei niveluri de metode caracteristice metodologiei cercetării științifice. Astfel, inițial vom utiliza, în special, metodele: istorică, cercetându-se fenomenele de drept în evoluție și metoda logică. Ulterior, în procesul de identificare a adevărului științific, vom folosi și metoda cercetării comparative. În acest sens, considerăm că experiența atât a Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale Uniunii Europene ar putea fi interesantă și benefică efortului nostru de modernizare a legislației și de instituire a unei încrederi a societății în actul de justiție

întru respectarea drepturilor fundamentale economice ale persoanelor și protejarea lor de influențele corupționale.

Totodată, la baza cercetării va sta metoda dialectică de cunoaștere, precum și celelalte metode aferente, specifice fiecărei științe în parte, cum ar fi: metoda structural-sistemică, tehnico-juridică și alte metode, aplicabile cunoașterii procedeelelor social-politice.

De asemenea, o importanță sporită va fi acordată metodelor statistice și cantitative, avându-se în vedere specificul cercetărilor în domeniul financiar-bancar.

Utilizarea ansamblului de principii și metode ne va permite să cercetăm obiectivele tratate într-o interdependență, în totalitatea lor, multilateral și obiectiv.

Concluzia magistrală a cercetării este că în Republica Moldova este nevoie de a institui funcția de ombudsman economic și, totodată, de a veni cu o strategie de prevenire a corupției în sectorul economic, cu accente pe domeniul financiar-bancar.

Metode și materiale utilizate. Cercetarea va fi realizată prin valorificarea metodei de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, cum ar fi: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le constituie publicațiile cercetătorilor din domeniu, materiale analitice ale practicienilor, precum și legislația relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Rezultate obținute și discuții. Problema abordată este una complexă și multi-aspectuală, cuprinzând direcții de cercetare ce interferează cu domenii, precum: dreptul constituțional, dreptul financiar, dreptul bancar, dreptul procesual penal și civil, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept etc.

Considerăm că remediarea curențelor din domeniul apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, ar trebui să se realizeze prioritar pe direcții importante, precum:

1. A face o caracteristică a instituțiilor

publice cu atribuții în domeniul instituirii unui mecanism de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor și de apărare a acestor drepturi;

2. A dezvolta științific problemele teoretice legate de implementarea reală a unui mecanism de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor ca unul din elementele de asigurare a încrederii societății în actul de justiție;

3. A identifica în ce măsură legislația națională anticorupțională, inclusiv politicile publice naționale anticorupționale, au o aplicabilitate eficientă asupra eliminării faptelor de corupție, inclusiv din sectorul financiar-bancar;

4. A generaliza întreaga paletă a rezultatelor cercetării, cu oferirea de sugestii pentru îmbunătățirea cadrului legal al Republicii Moldova, inclusiv, perfectarea unui set de propuneri, de lege-ferenda, privind îmbunătățirea legislației și armonizarea ei cu standardele și practicile Uniunii Europene în domeniul vizat;

5. A examina în ce măsură se respectă prevederile accesului la informație – element-cheie în consolidarea apărării drepturilor economice ale persoanelor și a eliminării actelor de corupție;

6. A cerceta inițiativele de ultimă oră în domeniul anticorupțional: reforma Curții Supreme de Justiție și delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt;

7. A examina oportunitatea instituirii unei Curți anticorupționale;

8. A identifica alte probleme ce afectează consolidarea apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanismele anticorupționale.

Pentru moment, constatăm că, deși există probleme grave în sectorul financiar-bancar, nu sunt manifestate preocupări reale pentru eliminarea consecințelor negative și prevenirii unor situații similare în viitor. Totodată, problemele din sectorul financiar-bancar au un impact direct asupra securității naționale. Cetățenii sărăciți și sectorul financiar-bancar devalizat reprezintă pericole reale la adresa securității naționale a Republicii Moldova,

fapt care, în ultimă instanță, poate aduce atingeră suveranității și independenței naționale. Prin urmare, există o nevoie acută de cercetare a impactului fenomenului corupției asupra securității financiar-bancare a Republicii Moldova și oferirea de soluții doctrinare și practice în ceea ce privește asigurarea și apărarea drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât destul de recent au fost propuse modificări-completări la cadrul normativ în domeniul financiar-bancar, fapt care, dacă nu va fi abordat cu atenție și cu grija pentru respectarea drepturilor economice ale persoanelor, s-ar putea solda cu perturbări în societate și cu alte consecințe grave.

De menționat faptul că acțiunile de consolidare a drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, enunțate de documentele de politici publice, au și început a fi realizate, cu precădere la finele anului 2022 – debutul anului 2023. În șirul actelor normative, venite să transpună prevederile documentelor de politici publice se înscriu:

– Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public [48];

– Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție [36];

– Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt) [35];

– Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă;

– Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale [43].

1. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public

Importanța problematicii accesului la informațiile de interes public a fost și este subliniată de nenumărate ori de experți ai Uniunii Europene, care își aduc aportul la remedierea problemei date în Republica Moldova.

Avem ferma convingere că dreptul de a avea acces la informațiile de interes public este corelat cu apărarea drepturilor persoanelor, la

general, și drepturile economice, în special, ale persoanelor. Iar gradul de corupție este cu atât mai mare, cu cât este mai mică transparența și este îngădit accesul la informație.

Despre respectiva corelare au vorbit și unii factori decizionali. Spre exemplu, ministrul justiției a menționat absolut corect că, „... Dreptul de acces la informații este un drept constituțional, precum și o condiție prealabilă pentru exercitarea altor drepturi politice, economice și sociale...” și „...în contextul luptei împotriva corupției, este mai mult decât necesară asigurarea garanțiilor dreptului la informație, care încurajează transparența și care, la rândul său, atenuează corupția...” [42].

În esență, prevederile legale ce reglementează actualmente domeniul accesului la informație sunt cuprinse în textul Legii nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație.

Legea nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație a fost un element de modernizare a statului și dreptului autohton, la momentul adoptării ei. Însă, după două decenii de aplicare, considerăm că este necesară o nouă reglementare care să elimine inadvertențele identificate, care să aducă mai aproape de momentul actual textul legii.

În studiul de față nu ne propunem să analizăm amănunțit Legea nr.982/2000. Respectiva lege a fost criticată de oricine și oricând. Subsemnații, cu nenumărate ocazii și în nenumărate studii am arătat că există lacune magistrale în asigurarea drepturilor economice ale persoanelor și în prevenirea corupției, datorate, în special, modului defectuos, lacunar de acces la informațiile de interes public. Cu precădere, critici dure au fost aduse din partea organizațiilor non-guvernamentale.

Guvernarea actuală, fiind pătrunsă de importanța problemei, a elaborat proiectul legii privind accesul la informațiile de interes public, supunându-l consultărilor publice în lunile ianuarie-februarie 2023 [48].

Realizarea acestei acțiuni se impune, în special, în contextul în care la 1 decembrie 2020 a intrat în vigoare Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale, adoptată la Tromsø la 18 iunie 2009 (în continuare – Convenția de la Tromsø), fiind

primul tratat internațional obligatoriu care consfințește și reglementează dreptul general de acces la documentele oficiale deținute de autoritățile publice.

Elementele de noutate cele mai importante ale proiectului legii privind accesul la informațiile de interes public sunt:

1. Așa cum este definiția prevăzută la art. 1 § 2 (b) din *Convenția de la Tromsø*, cea oferită în respectivul proiect de lege este de o generalitate absolută, *i.e.* prin informații de interes public urmează a fi înțelese **toate informațiile deținute de furnizorii de informații**: a) indiferent de forma de exprimare (text, reprezentare grafică, imagine, sunet, etc.); b) indiferent de suportul de stocare (hârtie, stickurile de memorie USB, CD-ROM-urile, DVD-urile, cardurile de memorie sau discurile dure ale computerelor, mesajele transmise prin poșta electronică, informațiile stocate în formă electronică/digitală, precum și orice alte suporturi care permit reproducerea informațiilor stocate); c) indiferent de tipul sau caracterul informațiilor (date cu caracter personal, secret comercial, etc.); d) indiferent dacă au fost create/elaborate de înșiși furnizorii de informații sau au fost colectate/recepționate de la alte persoane sau organizații.

2. **Furnizori de informații** sunt instituite următoarele entități: a) autoritățile publice (art.7 din Codul administrativ nr.116/2018); instituțiile publice (art.307 alin.1 din Codul civil nr.1107/2002); întreprinderile de stat sau municipale (Legea nr.246/2017 cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală); persoanele juridice de drept privat care prestează servicii publice (în privința informațiilor care se referă la prestarea serviciilor publice) (Legea nr.234/2021 cu privire la serviciile publice și Legea nr.1402/2002 serviciilor publice de gospodărie comunală); asociațiile profesionale și organele de autoadministrare ale profesiilor conexe sectorului justiției (Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești, Camera Notarială, Uniunea administratorilor autorizați); executorii judecătorești și notarii (în privința informațiilor care se referă la exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege); partide-

le politice și organizațiile social-politice.

3. **Derogări esențiale privind prelucrarea datelor cu caracter personal**, efectuate în scopuri jurnalistice, vor fi operate nemijlocit în Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal – legea care reglementează relațiile sociale ce apar în procesul de prelucrare a datelor cu caracter personal. Or, Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor) permite stabilirea unor exonerări și derogări foarte largi în privința prelucrării efectuate în scopuri jurnalistice sau în scopul exprimării academice, artistice sau literale (art. 85).

4. Pornind de la prevederile Constituției Republicii Moldova și ale Convenției de la Tromsø, precum și de la standardele internaționale în materie, art. 6 alin. (1) prevede că **accesul la informațiile de interes public poate fi limitat** doar în cazul în care este necesar de a proteja unul din următoarele scopuri legitime reglementate de lege: a) apărarea sau securitatea națională; b) siguranța sau ordinea publică; c) prevenirea sau descoperirea infracțiunilor ori contravențiilor; d) efectuarea urmăririi penale; e) desfășurarea procedurii judiciare sau administrative; f) viața privată; g) secretul comercial sau bancar; h) proprietatea intelectuală (cu excepția informației produse în baza unui contract încheiat cu autoritățile publice, instituțiile publice ori întreprinderile de stat sau municipale).

5. Pornind de la cele mai bune practici în materie, articolul 17 din proiect prevede la alin. (1) că informațiile de interes public sunt comunicate solicitantului din momentul în care sunt disponibile, dar nu mai târziu de **15 zile calendaristice (i.e. 10 zile lucrătoare)** de la data înregistrării cererii. Respectivul termen va putea fi prelungit cu cel mult **5 zile** calendaristice, în cazul în care se solicită un volum mare de informații, care necesită timp suplimentar pentru prelucrarea lor. Această prelungire are efect doar dacă este comunicată solicitantului

în scris, în interiorul termenului general de 15 zile și împreună cu motivele prelungirii.

6. Intrarea în vigoare a legii este prevăzută pentru **1 iunie 2023**. Or, conform Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană la 4 august 2022, termenul-limită pentru intrarea în vigoare a legii este iunie 2023. După cum este și firesc, la data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea nr. 982/2000 privind accesul la informație.

La data finalizării acestui studiu (15 mai 2023), proiectul legii trecuse deja de prima lectură (11.05.2023).

Considerăm că, odată cu adoptarea și intrarea în vigoare a noii legi privind accesul la informațiile de interes public, este nevoie de o modificare-ajustare concomitentă a legislației conexe: Constituția RM; Legea nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal; Legea nr.245/2008 cu privire la secretul de stat; Codul administrativ nr.116/2018; Codul de procedură civilă nr.225/2003; Codul muncii nr.154/2003 și multe altele.

2. Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție

Zilele acestea se scrie nu doar acest articol științific, ci și istorie. Guvernarea vine cu o reformă amplă, ce vizează instituția Curții Supreme de Justiție, instituție ce a moștenit paradigma sovietică și care a rămas inertă timp de peste trei decenii.

La data de 16 martie 2023 proiectul dat a fost votat în primă lectură de Parlamentul Republicii Moldova. Ulterior, la 30 martie, urmează adoptarea proiectului în a doua lectură, ca într-un final, la 6 aprilie 2023 să fie publicată legea adoptată. [36].

Prevederile revoluționare se referă, în mod special, la:

1. Unul din obiectivele proiectului constă în transformarea CSJ în autoritatea principală care se va concentra pe asigurarea interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție. În vederea asigurării interpretării

și aplicării uniforme a legii, CSJ va putea întreprinde un șir de măsuri stabilite în lege, lista cărora nu va fi exhaustivă: va publica generalizările practicii judiciare; va elabora și publica ghiduri cu privire la aplicarea legislației procedurale (similar CtEDO) și sancțiunilor penale (similar României și altor țări); la solicitarea instanțelor judecătorești va emite avize consultative (similar Curții Europene de Justiție și CtEDO); va putea emite hotărâri obligatorii pe marginea demersului în interesul legii.

2. Curtea Supremă de Justiție va fi constituită din 20 de judecători (art.6 din proiect).

3. Judecătorii CSJ vor fi numiți, după cum urmează: 11 din rândul judecătorilor și 9 din rândul avocaților, procurorilor sau profesorilor universitari în domeniul dreptului (art.7 alin.(1) din proiect).

4. Judecătorul Curții Supreme de Justiție urmează a fi selectat de Consiliul Superior al Magistraturii în bază de merit, în urma unui concurs public (art.7 alin.(3) din proiect).

5. În termen de 5 zile de la data intrării în vigoare a legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Consiliul Superior al Magistraturii va anunța concurs pentru suplinirea funcțiilor vacante de judecător al CSM (art.13 alin.(1) din proiect).

6. Curtea Supremă de Justiție, în termen de 6 luni de la intrarea în vigoare a prezentei legi, va propune Consiliului Superior al Magistraturii candidații pentru funcția de președinte și, respectiv, vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție (art.13 alin.(2) din proiect).

La toate cele menționate supra, trebuie să facem o remarcă: noua reformă ce vizează judecătoria Curții Supreme de Justiție urmează a fi coroborată cu procedura de pre-vetting și vetting.

În acest sens, prezintă relevanță prevederile Legii Nr.26/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor [40] și platforma Comisiei pre-vetting – <https://vetting.md> [3].

Chintesența Legii Nr.26/2022 rezidă în faptul că ea reglementează raporturile juridice aferente procedurii de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru al Consiliu-

lui Superior al Magistraturii, al Consiliului Superior al Procurorilor, precum și a candidaților la funcția de membru în organele specializate ale acestora, ca etapă obligatorie a procesului de selectare a candidaților și de alegere sau numire a acestora în funcțiile respective [40].

Întru realizarea eficientă a prevederilor legii Nr.26/2022, a fost creată Comisia independentă de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor [39].

Procedura de pre-vetting urmează să se desfășoare în 3 etape: 1) Evaluarea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) și ai Consiliului Superior al Procurorilor (CSP); 2) Evaluarea candidaților în colegiile CSM și CSP și judecătorilor Curții Supreme de Justiție – până în vara 2023; 3) evaluarea celorlalte categorii din justiție, celorlalți judecători și procurori (din vara anului 2023).

Cu referire la platforma Comisiei pre-vetting, considerăm un model de succes în ce privește transparența activității de evaluare a candidaților la funcții. Cu titlu de exemplu, menționăm procedura de evaluare a candidaților non-judecători înaintați de Parlament la funcția de membru în Consiliul Superior al Magistraturii.

Astfel, 12 candidați non-judecători, cu experiență profesională în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, au fost înaintați de Parlament la funcția de membru în Consiliul Superior al Magistraturii și sunt evaluați de Comisia Pre-Vetting sub aspectul integrității lor financiare și etice (Comisia Pre-Vetting a demarat audierile acestui grup începând cu data de 01 martie 2023).

Ulterior, Comisia Pre-Vetting a anunțat **că trei candidați propuși de Parlament la funcții în CSM au promovat evaluarea (Comunicatul de presă a Comisiei Pre-Vetting din data de 14 și 15 martie 2023).**

Pe de altă parte, prin Comunicatul de presă al Comisiei Pre-Vetting din data de 24 martie 2023, a fost anunțat că doi candidați non-judecători, propuși de Parlament la funcții în CSM, **nu au promovat evaluarea integrității** [3].

3. Proiectul de lege pentru modifica-

rea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt)

În șirul reformelor întreprinse de guvernare, delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție (PA) și Centrului Național Anticorupție (CNA) este acțiunea fundamentală și cu un impact magistral asupra reconfigurării raporturilor anticorupționale în Republica Moldova.

Nevoia creării unui „DNA românesc” persistă în spațiul mediatic din Moldova în ultimii 6-7 ani. Numeroși autori, printre care și subsemnații, au indicat asupra necesității specializării Procuraturii Anticorupție pe cauze de corupție mare și cea politică.

Într-un final, discuțiile doctrinarilor și practicienilor s-au materializat într-un proiect de lege [35], aprobat în ședința Guvernului din 22 martie 2023.

La data de 30 martie și 14 aprilie, respectiv, proiectul este adoptat de Parlament în primele două lecturi.

Ulterior, la data de 02 mai 2023, textul legii este publicat, cu mențiunea că intrarea în vigoare a respectivei legi va avea loc la expirarea a 3 luni de la data publicării, adică la 02 august 2023.

Chiar dacă încă nu a intrat în vigoare, considerăm că suntem îndreptățiți să facem o radiografie a conținutului proiectului și să evidențiem principalele 6 elemente de noutate:

1. Se propune ca funcția de investigare penală pentru **corupția la nivel înalt** să fie concentrată în cadrul PA, iar CNA ar trebui să investigheze **corupția sistemică**, pe când **corupția mică** ar trebui să fie investigată de către organul de urmărire penală al Ministerului Afacerilor Interne (MAI),

2. MAI urmează să restructureze **Serviciul Protecție Internă și Anticorupție (SPIA)**, astfel încât acest serviciu să fie capabil să *acopere întreg teritoriul Republicii Moldova*, din punct de vedere zonal (nord, centru și sud).

3. Se propune la **art. 269 alin. (1) pct. 2)** reglementarea limitei mărimii beneficiului ilicit de 4000 de unități convenționale (200

000 lei) și a prejudiciului cauzat de 40000 de unități convenționale (2 000 000 lei). Anume depășirea acestor cuantumuri ale pragului pecuniar vor constitui criteriu de delimitare a competențelor de urmărire penală pentru infracțiunile de corupție ce vor trece din jurisdicția organului de urmărire penală al MAI în jurisdicția CNA.

4. Modificările care acordă competența de investigare a **corupției sistemice CNA-ului** și **corupției mici MAI-ului** urmăresc, de fapt, sporirea eficienței și capacității **Procuraturii Anticorupție la investigarea corupției la nivel înalt**, având drept efect reducerea considerabilă a listei persoanelor care cad sub incidența mandatului procurorilor din Procuratura Anticorupție (doar înalții demnitari/funcționari). În acest context, la **art. 270¹** din *Codul de procedură penală* se propune ca Procuratura Anticorupție să exercite urmărirea penală în cazurile infracțiunilor date în competența CNA, dacă sunt săvârșite de: a)Președintele țării; b)deputați; c)membri ai Guvernului; d) judecători; e)procurori; f)angajații Centrului Național Anticorupție în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu; g)directorul, directorul adjunct al Serviciului de Informații și Securitate și ofițerii de informații și securitate.

5. Odată cu includerea în sarcina organului de urmărire penală al MAI a atribuției de investigare a circa **70 de componente de infracțiuni noi**, acesta trebuie să preia o sarcină pe care o realiza până la moment organul de urmărire penală a CNA. De aceea, pe lângă preluarea atribuțiilor consfințite prin proiect (din 1 septembrie 2023) de către actuala subdiviziune specializată (SPIA), care are în jur de 110 funcții publice cu statut special, suplimentar, o soluție tranzitorie ar fi **excluderea de sub moratoriu a mai multor funcții vacante** existente în sistemul MAI-ului, pentru a evita stagnarea procesului de investigare a noilor infracțiuni atribuite în competența organelor de urmărire penală a MAI [35].

4. Procuratura Anticorupție - nevoia de reformă urgentă

Delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție de cele ale Centrului Național

Anticorupție este o inițiativă mai mult decât binevenită. Totuși, doar o simplă delimitare nu va fi în stare să impulsioneze activitatea PA. Se cere o reconceptualizare a regimului juridic de activitate al Procuraturii Anticorupție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât în anii 2020/2021 **nici un oficial de rang înalt nu a fost condamnat pentru acte de corupție!**

Procuratura anticorupție, ca una din procuraturile specializate, a fost supusă unei reorganizări promițătoare în anul 2016, odată cu adoptarea Legii cu privire la procuraturile specializate [41].

Suntem nevoiți să constatăm că la 7 ani de la modernizarea Procuraturii Anticorupție, multe probleme, dintre cele fundamentale, rămân a fi nesoluționate, astfel, diluând din eficiența activității acestei instituții.

Este șocant să constatăm că practic un deceniu este pierdut. Încă în anul 2014 apăruse un studiu excepțional de bun al autorilor Vladislav Gribincea și Laura Ștefan – „Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova” [14]. Multe din problemele enunțate în studiul respectiv persistă și astăzi, chiar dacă s-au scurs aproape 10 ani de la punerea acestor probleme și chiar dacă Procuratura Anticorupție a trecut printr-un proces de reformă în 2016 care, ipotetic, ar fi trebuit să proiecteze lucrurile pe făgașul normalității.

Spre exemplu, prin reforma procuraturilor specializate din 2016 se intenționa ca procuratura anticorupție să cerceteze doar cazuri de corupție mare. Respectiv, după reforma PA era preconizată reforma Centrului Național Anticorupție. Situația actuală este însă de așa natură că circa 80% din dosarele de corupție sunt conduse de CNA și doar 20% de către PA. Prin urmare, mâinile procurorilor sunt „legate” de capacitățile CNA de a le oferi asistență/echipament.

O altă problemă este că, după aproape 7 de ani de implementare a legii cu privire la procuraturile specializate, nici o prevedere cu referire la drepturile procuraturii anticorupție nu s-a implementat (buget, autonomie etc.). Drept urmare, pe alocuri se creează impresia că, în fapt, Procuratura Anticorupție este con-

dușă de CNA și nu are instrumente viabile pentru a-și realiza autonomia.

Iată de ce considerăm absolut necesară întreprinderea unor acțiuni urgente, de natură să remedieze unele din cele mai importante deficiențe în activitatea Procuraturii Anticorupție:

- A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii Anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de flagrant delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară” a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul expertizelor – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).

- A extinde numărul de specialiști-experti în statele de personal al Procuraturii Anticorupție. Aceasta deoarece, la moment, în cadrul PA activează doar un singur specialist.

- A elabora bugete separate pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități.

- A digitaliza activitatea Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție.

5. Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupție

Pentru moment, nu prea se cunosc multe în ceea ce privește forma și conținutul acestei inițiative. Mass-media a difuzat un mesaj cu o singură propoziție - „...În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc...” [43].

Cert este faptul că respectivul demers urmează a fi coroborat cu ideile desprinse din Studiul fostului judecător din Germania și expert în materie anticorupțională, dr. Tilman Hoppe, „**Sanțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova**”, elaborat și publicat la Berlin în februarie 2021 [54].

Din textul studiului pot fi desprinse câteva idei, grupate pe următoarele dimensiuni

teoretico-practice:

§1. Problematika curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

§2. Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

§1. Problematika curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

În textul Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC) nu se regăsește nici o mențiune cu privire la curțile anticorupționale sau cu privire la vreo obligativitate de instituire a atare curți. Totuși, așa cum reiese din opinia dlui Tilman Hoppe, UNCAC ar saluta o atare instituție. În acest sens, se face trimitere la capitoul „Succese și bune practici” din Mecanismul pentru Evaluarea Implementării UNCAC, care evidențiază că instanțele anticorupție pot fi o complementare efectivă pentru agențiile anticorupție [54, p.53].

În ce privește Grupul Statelor Împotriva Corupției (GRECO), a fost menționat cazul Slovaciei, care a instituit o curte anticorupțională [54, p.54].

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Consiliul Europei (Comisia de la Veneția), analizând proiectul de lege privind instituirea instanțelor anticorupționale din Ucraina, a abordat problematica dată într-o lumină favorabilă.

În opinia Comisiei de la Veneția, „... competența Înaltei Curți Anticorupție și cea a instanței de apel trebuie să corespundă cu cea a Biroului Național Anticorupție și a Procuraturii Speciale Anticorupție, sub condiția că competența instanțelor trebuie să fie definită în mod clar de lege...” [45].

Comisia a recunoscut că instanțele anticorupție pot fi o excepție legitimă de la principiul CCEJ – „...judecătorii și instanțele specializate trebuie să fie introduse doar când sunt necesare din cauza complexității sau specificității legii sau faptelor și astfel pentru o administrare corespunzătoare a justiției...” [4].

Totodată, Comisia a fost destul de cri-

tică privind introducerea unor **judecători specializați** care să fie integrați în structura instanțelor judecătorești ordinare: „...Comisia nu vede în ce mod numirea judecătorilor specializați în toate **instanțele de drept comun** teritoriale, curțile de apel și Curtea Supremă ar putea fi justificată și implementată în practică...” [45].

În fine, pe marginea unei curți specializate în anticorupție s-a expus și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). În 2004, OSCE a identificat instanțele anticorupție drept un remediu efectiv pentru sisteme judiciare foarte corupte. În contextul istoriei de succes din Hong Kong, OSCE menționează: „O altă trăsătură majoră care a fost identificată de la bun început este faptul că Hong Kong dispunea de un sistem **judiciar integru**, ceea ce însemna că dosarele erau procesate și examinate în modul cuvenit. În absența ordinii de drept, experimentul aproape cu certitudine avea să aibă alte rezultate. Acest fapt indică precauția că dacă o țară intenționează să urmeze calea Hong Kongului, aceasta trebuie de asemenea să se axeze pe integritate în ramura judiciară. [...] Crearea instanțelor anticorupție speciale sau instanțelor de integritate ar putea fi o altă posibilitate. Pentru astfel de instanțe trebuie să fie **selectați cu precauție** judecătorii și personalul de suport în baza **integrității lor**” [54, p.56].

§2. Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale

Exemplul Ucrainei de instituire a unei curți anticorupționale este unul cel mai recent.

În fapt, practica judiciară mondială atestă exemple de instituire a unor curți anticorupționale specializate. Este vorba de: Madagascar, Bulgaria, Malaysia, Indonezia (2016); Armenia și Afganistan (2020, proiecte de lege) și Ucraina (2018).

Adevărul este că există și forme mixte, cum ar fi, spre exemplu, instanțe specializate anticorupție cu competențe orientate asupra cazurilor anticorupție, apelurile fiind depuse la Curtea Supremă. Atare sisteme sunt instituite în state, precum: Slovacia, Tanzania și Thailanda (2016); Albania, Croația, Sri Lanka, Senegal, Nepal, Burundi, Camerun, Pakistan (2018).

Cu referire la **Ucraina**, instanța specia-

lizată anticorupție este denumită Înalta Curte Anticorupție (ÎCA).

Selectarea judecătorilor pentru ÎCA a avut loc de către un organ instituit anume cu acest scop – **Consiliul Public al Experților Internaționali (CPEI)**, compus din 6 experți străini selectați de Înalta Comisie de Calificare a Judecătorilor pentru un termen de doi ani dintr-o listă de candidați nominalizați de organizații internaționale.

Candidații la funcțiile de judecători ai ÎCA trebuiau să întrunească cerințe, precum: 7 ani de experiență profesională și să posedă cunoștințele și abilitățile practice necesare pentru realizarea funcțiilor judiciare în cazurile conexe corupției; să întrunească criteriile de integritate (morală, onestitate, incoruptibilitate) [...], în special în ceea ce privește legalitatea originii surselor averii candidatului, corespunderea standardului de trai al candidatului și membrilor familiei lui cu venitul declarat, corespunderea stilului de viață al candidatului cu statutul său.

Totodată, au fost excluși candidații care au activat în anumite agenții de securitate sau pentru un organ de autoguvernare judiciară din cadrul guvernelor de până la revoluția de pe Maidan; care au anumite relații cu un partid politic; care au fost condamnați pentru anumite **încălări**.

Din 334 de candidați înscriși în concurs, Comisia a selectat doar 38 de profesioniști din rândul persoanelor care au trecut testul, au realizat sarcinile practice și au fost intervievați de către Înalta Comisie de Calificare și experții internaționali. Drept rezultat, 27 din aceștia activează în calitate de judecători ai Înaltei Curți Anticorupție, iar 11 activează în Camera de Apel a curții.

Judecătorii se bucură de câteva drepturi de securitate în casele și birourile lor (Art. 10 Legea privind ÎCA). Aceștia sunt supuși unei verificări speciale a declarațiilor de avere și stilului lor de viață (Art. 11 Legea privind ÎCA). Mai mult ca atât, judecătorii trebuie în mod regulat să fie instruiți în domeniul de combatere a corupției (Art. 12 Legea privind ÎCA). Salariul este de 50 salarii minime (un salariu minim fiind de 2,118 UAH în iulie 2020), ceea ce co-

respunde unei sume de circa 3,180 € pe lună – un salariu mare pentru Ucraina și de patru ori mai mare decât media în sectorul public (a se compara cu media de 25,100 UAH ≈ 755 € în sectorul public) [54, p.70].

Înalta Curte Anticorupție exercită jurisdicție asupra cazurilor penale ce vizează fapte de corupție. Aceasta acoperă 23 de articole din Codul Penal care, mai cu seamă, țin de domeniul de responsabilitate al Biroului Național Anticorupție [54, p.71].

Camera de judecată a ÎCA are 27 de judecători, dintre care 18 dețin funcția de a judeca și 9 judecători de instrucție. Judecătorii cu funcția de a judeca se întrunesc în complete a câte trei judecători, pe când judecătorii de instrucție activează ca judecători unici. Părțile pot contesta în apel hotărârea camerei de judecată a ÎCA în camera de apel a ÎCA. Camera de apel este un organ independent format din 11 judecători care examinează cauzele în complete a câte trei judecători. Atât camera de judecată, cât și camera de apel fac parte din cadrul unei singure entități juridice, șeful căreia este judecătorul-șef al camerei de judecată. Hotărârile camerei de ape pot fi contestate în fața unui panel al Curții Penale de Casație, care a fost constituită în mod special pentru a audia cazurile anticorupție. Totuși, acest fapt oricum lasă o rezervă în privința integrității: faptul că părțile pot contesta hotărârile ÎCA în fața Curții Penale de Casație a Curții Supreme ar putea fi o preocupare pe motiv că judecătorii Curții Supreme **n-au fost** supuși aceluiași **proces de verificare** ca și judecătorii ÎCA [54, p.72].

Probabil, este prea devreme de a parveni cu o evaluare întemeiată a performanței curții. Totuși, o revizuire preliminară a cazurilor examinate de ÎCA indică o imagine tentantă a unei istorii de succes. Experiența destul de recentă a curții până la momentul actual relevă arestări și condamnări în cazuri de funcționari de rang înalt, precum și cazuri de mită în mărimi mari și de delapidări de sume mari [54, p.72].

Concluzii. Drept urmare a celor analizate și dezbătute pe parcursul articolului științific, venim cu următoarele concluzii:

– Cercetarea de față își aduce contribuția

modestă, pe cale științifică, la reforma din justiția anticorupțională din Republica Moldova și la fortificarea apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale;

– Problemele din justiție ne costă prosperitatea, fericirea și încrederea în viața de mâine. Justiția coruptă și lipsită de independență, care a pus umărul și la fraudă bancară, ne-a „trezit” peste noapte cu o datorie uriașă de 65 miliarde lei, datorie pe care urmează să o achităm fiecare dintre noi: de la copil și până la pensionar;

– Reforma **justiției** devine imperativă din moment ce suntem acceptați ca și candidați la aderarea la Uniunea Europeană;

– Problema de bază în **sanționarea** faptelor de corupție constă nu atât în lipsa unui cadru legal, cât, de cele mai dese ori, în faptul cum este aplicată legislația de către instanțele de judecată;

– Corupția din **justiție** este cea mai periculoasă, deoarece pune sub semnul întrebării tot mecanismul de combatere a corupției în stat;

– Corupția și problemele grave din justiție, dacă nu vor fi remediate, inclusiv prin intermediul instrumentelor științifico-doctrinare, vor continua să distrugă din interior statul Republica Moldova;

– Conștienți de acest pericol, atât Guvernul, cât și Parlamentul, fiecare pe domeniul său de competență, au demarat acțiuni concrete și radicale de remediere a situației grave din domeniul justiției (reforma Curții de Justiție; proiectul legii cu privire la accesul la informațiile de interes public; delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centrului Național Anticorupție; instituirea Curții anticorupție);

– Vina pentru insuccesul în investigarea marii corupții este legată de examinarea cauzelor penale în instanța de judecată, unul din motive fiind **supraîncărcarea instanțelor**;

– Introducerea procedurii de pre-**Vetting** s-a dovedit a fi elementul-cheie inovator, care pare să răstoarne carul încărcat de probleme din sectorul justiției;

– În perspectivă imediată există o consecință nefastă a procedurii de pre-**vetting**: din motivul că circa 30-40 la sută din judecători și procurori au șanse să nu treacă evaluarea

(fie de bună voie, fie forțat), sistemul va ajunge în stare de **colaps**, cu dosare amânate și examinate la nesfârșit și cu multiple funcții vacante (nu întotdeauna există posibilitatea suplinirii rapide, așa cum se întâmplă, la moment, în cadrul CNA);

– Existența lacunelor în legislația cu privire la **accesul la informații** a dus la crearea unei realități neașteptate – procurorii, dar și funcționarii publici refuză să apară în fața camerelor și a da explicații privitor la activitatea lor profesională și în probleme de interes public;

– În ultima perioadă, la insistența Ministerului Justiției, a fost amendat Codul penal al Republicii Moldova, în sensul înăsprii sancțiunilor pentru faptele de corupție. Chiar dacă intenția este una explicabilă, o considerăm una viciată, neștiințifică și în disonanță cu știința criminologică;

– Cea mai aspră sancțiune în cazurile de corupție este **confiscarea averii**. În vara anului 2022 a fost modificată legislația, fiind introdusă obligativitatea față de procurori și ofițerii de urmărire penală să verifice în fiecare caz aparte dacă averea persoanei acuzate de corupție este sau nu justificată, și în cazul unui răspuns negativ ei au obligația de a cere confiscarea extinsă a acestor bunuri;

– Îndrăznim să credem că rezultatele științifice își vor aduce contribuția la realizarea acțiunilor prevăzute de Strategia „Moldova Europeană 2030”, fapt care va aduce prosperitate și speranțe de viitor pentru întreaga populație a Republicii Moldova.

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, concluziile formulate urmează a fi materializate într-un șir de **propuneri**:

– A elabora Proiectului **Concepției Securității Financiar-Bancare** a Republicii Moldova;

– A institui cadrul legal pentru consacrarea și dezvoltarea mecanismelor de **protecție a consumatorilor de servicii financiar-bancare**;

– A crea instituția **Ombudsman-ului financiar-bancar** cu atribuții de consacrare și apărare a drepturilor financiar-bancare ale persoanelor fizice și juridice (societăți economice) din Republica Moldova;

– A urgenta adoptarea proiectului de lege privind **accesul la informațiile de interes public**;

– A **mediatiza pe scară largă cazurile de corupție mare**, în special cele de la nivelul administrației publice, atât centrale, cât și locale;

– A urgenta procesul de dezoligarhizare normativă a sistemului politic și economic al Republicii Moldova, în sensul că, urmează a fi transpuse în legislație și în practică ideile expuse în unele studii [44].

– A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de **flagrant** delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară” a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul **expertizelor** – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).

– A elabora **bugete separate** pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități;

– A fortifica domeniul ce ține de **secretul anchetei** (a institui politici de nedivulgare și de a înăspri pedepsele pentru divulgare), având în vedere că nu există nici o condamnare definitivă;

– A institui cât mai urgent **Curtea anticorupțională** – instanță care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc.

În încheierea celor menționate supra, se prefigurează ideea că, în general, așa cum au evoluat lucrurile de-a lungul timpului, în ultimii 15 ani, domeniul juridic, domeniul financiar-bancar și domeniul justiției au fost mereu cele ce au trezit nemulțumirea și criticile (corecte) ale societății. Respectiv, antrenarea în cercetarea unor domenii atât de vaste și atât de controversate este de natură să inducă acestei cercetări unele elemente de risc și insecuritate.

Totodată, politicul se poate constitui drept un alt domeniu generator de instabilitate.

Pe de altă parte, schimbările din politică

ar putea aduce o neglijare din partea legiuitorului a problemelor ce țin de fortificarea drepturilor economice (financiar-bancare) și sporirea încrederii societății în actul de justiție.

Ar fi prea trist să finalizăm cercetarea noastră pe o notă atât de pesimistă. Avem o doză de optimism cu privire la viitorul Republicii Moldova în ceea ce privește consolidarea apărării drepturilor fundamentale ale omului prin mecanismele anticorupționale. Acest optimism este insuflat de starea de spirit a națiunii noastre. Conform **World Happiness Report – 2023** (Clasamentul fericirii mondiale), Republica Moldova s-a plasat pe onorabilul loc 63 din 137 de state [56] în clasamentul fericirii mondiale. Republica Moldova depășește chiar și China, care este plasată în urma noastră, pe locul 64, ceea ce ne face să concluzionăm că există în cetățenii Moldovei fericire cât în toată China! În comparație cu anul trecut, când ne aflam pe locul 62, alături de Jamaica lui Bob Marley), Republica Moldova a coborât doar o singură poziție. Dar nu e dramatic, ținând cont de faptul că în anul 2020 eram tocmai pe locul 70, ceea ce înseamnă că fericirea și optimismul nostru sunt în ascensiune, iar războiul la hotarele țării noastre și criza energetică nu ne pot destabiliza echilibrul emoțional.

Aici ajungem delicat la concluzia magistrală, existențială, într-un fel, pentru viitorul Republicii Moldova. Conform World Happiness Report – 2023, TOP-20 cele mai fericite state sunt țările cu cel mai mic nivel de corupție și cu o democrație avansată. Este vorba de următoarele state, pe care le prezentăm în ordine descrescătoare: 1) Finlanda; 2) Danemarca; 3) Islanda; 4) Israel; 5) Olanda; 6) Suedia; 7) Norvegia; 8) Elveția; 9) Luxemburg; 10) Noua Zeelandă; 11) Austria; 12) Australia; 13) Canada; 14) Irlanda; 15) Statele Unite ale Americii; 16) Germania; 17) Belgia; 18) Cehia; 19) Marea Britanie și 20) Lituania.

Prin urmare, încheiem demersul nostru cu următoarea concluzie: anticorupția și integritatea sunt cheia fericirii și sensul existențialist al ființei umane, ceea ce vibrează în unison cu majoritatea concepțiilor filosofice mondiale, în conformitate cu care, definiția fericirii rezidă în...**virtute**, adică – **integritate!**

Referințe bibliografice:

1. 2019 Annual Report. Economic Freedom of the World. Ed. FRASER Institute. Canada. 2019. 258 p
2. 2023 Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/ranking> (accesat la 25.03.2023)
3. Comisia de pre-vetting. A se vedea: <https://vetting.md/> (accesat la 31.03.2023)
4. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, <https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078> (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
5. Constituția Republicii Moldova
6. Departamentul de Stat al SUA: Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor. Chișinău, 18 martie 2019. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=8684> (accesat la 01.03.2023)
7. DOWELL-JONES, M., & KINLEY, D. The Monster Under the Bed: Financial Services and the Ruggie Framework, in *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementations*, 193-216 (Radu Mares, ed., 2012); Sydney Law School Research Paper No. 11/61
8. EPSTEIN, L., Walk, T. *Constitutional Law for a Changing America: A Short Course*. Los Angeles: CQ Press College, 2011. 800 p.
9. Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din fraudă bancară. Chișinău, 15 martie 2023. <https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperate-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara> (accesat la 16.03.2023)
10. Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. <https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-inca-15-miliarde-de-lei-prejudicii> (accesat la 02.03.2023)
11. FREEMAN, K. *Secret Weapon: How Economic Terrorism Brought Down the U.S. Stock Market and Why It can Happen Again*. Washington DC: Regnery Publishing, 2012. 256 p
12. GEITHNER, T. *Stress Test: Reflections on Financial Crises*. New York: Crown; First Edition, 2014. 592 p (accesat la 22.03.2023)
13. GRIBINCEA, Vladislav; ȘTEFAN, Laura. *Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova*. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p
14. GUȘTIUC, Andrei. *Background Note summarizing the existing legal framework of anti-corruption institutions*. Chisinau: Delegation of the European Union to Moldova, 2016. 14 p. (0,9 c.a.)
15. GUȘTIUC, Andrei. *Compendium of materials: ECHR judgments, CoE recommendations etc., to be used as a teaching materials during the course dedicated to Internet Human Rights and Internet Governance*. Chisinau: Council of Europe, 2016. 36 p.
16. GUȘTIUC, Andrei. *Evoluțiile de ultimă oră în reglementarea activității bancare din Republica Moldova*. În: *Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului din 6 decembrie 2017 „Mecanisme de protecție a drepturilor omului”*. Academia de Administrare Publică. Chișinău: CEP USM, 2018. pp.45-52. (0,5 c.a.). ISBN 978-9975-71-978-0
17. GUȘTIUC, Andrei. *Impactul noii legislații bancare asupra activității de creditare din Republica Moldova*. În: *Revista Administrarea publică Nr.4(100)*. Chișinău: AAP, 2018. pp.76-83. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489
18. GUȘTIUC, Andrei. *Încălcarea și urmarea gravă în activitatea bancară*. În: *Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.134-146. (0.8 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9
19. GUȘTIUC, Andrei. *Pilonii reconfigurării arhitecturii juridice bancare din anul 2018*. În: *Materiale ale mesei rotunde*

- dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului, 6 decembrie 2018, „Rolul instituțiilor Democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2019. pp.53-58. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3240-3-8. CZU 351/354:342(082)=135.1=161.1
20. GUȘTIUC, Andrei. Reflecții asupra regimului juridic de organizare a sectorului bancar din Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.54-62. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2
 21. GUȘTIUC, Andrei. Reforma bancară din Republica Moldova și impactul asupra securității financiar-bancare. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european: Culegere. Chișinău: ICJPS, 2019, pp. 67-76. (0,7 c.a.). ISBN 978-9975-3298-2-8.
 22. GUȘTIUC, Andrei. Report on Adaptation of the Academy of Public Administration's existing LLM/MAMSc curricula for civil servants with a number of hours dedicated to Internet governance and Internet human rights standards and related ECHR case-law. Chisinau: Council of Europe, 2016. 32 p. (2,0 c.a.)
 23. GUȘTIUC, Andrei. Rolul învățământului superior din Republica Moldova în domeniul instruirii și popularizării drepturilor și libertăților economice fundamentale ale omului. În: Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016, pp. 34-42. (0,55 c.a.). ISBN 978-9975-115-99-5
 24. GUSTIUC, A., BANUH, E. Controlul administrației publice centrale privind administrarea finanțelor publice. În: Revista Administrarea publică Nr.3(99). Chișinău: AAP, 2018. pp.44-52. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489
 25. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova. În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept” din decembrie 2021. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-124_11.pdf p.115-124. (0.7 c.a.)
 26. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. (0.6 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2
 27. GUȘTIUC A., TÎLTU N. L'autonomie financière-fiscale et la coherence des politiques gouvernementales centrales vis-a-vis d'administrations locales. (Trad.din l.franceză – „Autonomia financiar-fiscală și coerența politicilor guvernamentale centrale față de administrațiile locale”). În: Orlov M. L'organisation de l'administration publique locale en Moldavie. Sarrebruck (Germania): Editions Universitaires Europeennes, 2016. pp.125-142. (1,1 c.a.). ISBN 978-3-639-52628-8. (Articol în culegere editată în străinătate, în limba franceză)
 28. GUȘTIUC L. Cadrul legal de integritate în Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.42-52. (0.7 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9
 29. GUȘTIUC L. Corupția – element ce periclitează securitatea națională a Republicii Moldova. În: Mat. mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 8 decembrie 2016. Chișinău, 2017, ISBN 978-9975-66-565-0
 30. GUȘTIUC, Ludmila. Implementarea standardelor anticorupție ale Consiliului Europei în Republica Moldova. Articol științific. În: Studii și cercetări juridice. Partea

- 3/2021. Chișinău, 2021. pag. 137-148. ISBN 978-9975-3201-7-7
31. GUȘTIUC, Ludmila. Rolul politicilor anticorupționale regionale în fortificarea vectorului european al Republicii Moldova. p. 58-65. Studii și cercetări juridice. Partea nr. 5/2023 Chișinău 2023CZU 34(082) S 934 ISBN 978-9975-3430-3-9 file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20se%20cercetari%20juridice__PARTEA%205-1.pdf
 32. GUȘTIUC, Ludmila. Standarde internaționale anticorupție. p. 63-75. Studii și cercetări juridice. Partea nr. 6/2023 Chișinău 2023. CZU 34 (082) S 93 ISBN 978-9975-3430-4-6 file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii si cercetari juridice__PARTEA 6.pdf
 33. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030> (accesat la 15.03.2023)
 34. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt)
 35. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactele legislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 31.03.2023)
 36. Hotărârea Guvernului nr. 405/21.08.2019 cu privire la eficientizarea activităților anticorupție și reforma justiției. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 261-268/526, 23.08.2019
 37. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea marea componentei nominale a Comisiei independente de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022., art. Nr.165
 38. Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p
 39. Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022., art.Nr.103
 40. Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016., art. Nr.519
 41. LITVINENCO, Sergiu, Ministrul justiției al Republicii Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2022. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).
 42. Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. <https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-se-dinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/> (accesat la 24.03.2023)
 43. Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a. Ed. Expert-Grup. Varșovia, 2017. 22 p
 44. Opinia Comisiei de la Veneția Nr.896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, <https://www.venice.coe.int/webforms/>

- documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e (accesat la 23.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit., p.55
45. Opinie comună Amicus Curiae privind infracțiunea de îmbogățire ilicită (Opinia Comisiei de la Veneția și a OSCE/ODIHR despre infracțiunea de îmbogățire ilicită). Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 octombrie 2022). Veneția, 2022. 18 p. <https://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2491&t=/Media/Noutati/Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-ia-OSCEODIHR-despre-infracțiunea-de-imbogatire-ilicita> (accesat la 13.03.2023)
46. OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, <https://www.osce.org/eea/13738> (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit., p.56
47. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informațiile-de-interes-public/9967> (accesat la 01.02.2023)
48. RICKARDS, J. Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis. New York: Portfolio Trade; Reprint edition, 2012. 320 p
49. Riscurile de corupție în domeniul controalelor de stat și reglementării activității de întreprinzător. Sub redacția lui Grigore Vi-
eru. Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”. Chișinău, 2022. 30 p.
50. Sectorul companiilor de stat: carențe legislative și instituționale care determină o performanță redusă a companiilor de stat și expunere sporită pentru bugetul de stat. Sub redacția lui Vitalie Rapcea. Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”. Chișinău, 2022. 36 p.
51. TALMACI, Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere”. Chișinău, 2022. 199 p.
52. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.
53. TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.
54. World Justice Project. Rule of Law Index 2019. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.
55. World Happiness Report 2023. <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022> (accesat la 26.03.2023)

CZU 343.1 (478)

FACTORI DE IMPACT ASUPRA DEZVOLTĂRII CADRULUI NORMATIV ȘI PRACTICII
JUDICIARE ÎN MATERIA INVESTIGAȚIILOR SPECIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA*

IMPACT FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF THE NORMATIVE FRAMEWORK
AND JUDICIAL PRACTICE IN THE SPECIAL INVESTIGATIONS MATTER
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Boris GLAVAN,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Secretar Științific al Senatului Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
(Chișinău, Republica Moldova, MD-2009)
e-mail: boris.glavan@mai.gov.md;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3838-4308>

Rezumat

În lucrare sunt identificați și analizați factorii esențiali care au influențat (influențează) cadrul normativ și practica judiciară în materia activității speciale de investigații în Republica Moldova, acesta fiind și scopul prezentei cercetări. Actualitatea subiectului abordat derivă din importanța investigațiilor speciale ca instrument al statului cu un potențial foarte bogat de combatere a criminalității și de asigurare a securității naționale, dar nevalorificat astăzi, din păcate, la justa lui valoare și, în același context, din necesitatea acută de perfecționare în continuare a reglementărilor juridice în domeniul vizat. Progresul normativității juridice a investigațiilor speciale depinde de considerarea circumstanțelor și a influențelor actuale, precum și a celor din trecut asupra acestui gen de activitate, or, ignorarea acestora sporește riscul dezechilibrării balanței dintre interesele private, pe de o parte, și cele publice, pe de altă parte. Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare, legislația și doctrina națională, precum și din străinătate. Realizarea studiului a permis autorului nu doar să evidențieze factorii de impact asupra cadrului normativ și practicii judiciare în materia activității speciale de investigații, ci și să vină cu anumite explicații ce ar putea să influențeze îmbunătățirea acestora.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, activitate operativă de investigații, măsuri speciale de investigații, proces penal, securitate națională, drepturi, CEDO.

Summary

The paper identifies and analyzes the essential factors that influenced (influences) the normative framework and judicial practice in the matter of special investigative activity in the Republic of Moldova, which is also the purpose of this research. The actuality of the topic addressed derives from the importance of special investigations as a state tool with a very rich potential for fighting crime and ensuring national security but unfortunately not exploited today at its fair value and, in the same context, from the acute need for improvement in continuation of the legal regulations in the concerned field. The progress of the legal normativity of special investigations depends on the consideration of the current circumstances and influences, as well as those of the past on this type of activity, or ignoring them increases the risk of unbalancing the balance between private interests, on the one hand, and public interests, on the other part. The study methodology includes traditional research methods, national and foreign legislation and doctrine. Carrying out the study allowed the author not only to highlight the impact factors on the normative framework and judicial practice in the matter of special investigative activity, but also to come up with certain explanations that could influence their improvement.

Keywords: special investigative activity, operative investigative activity, special investigative measures, criminal process, national security, rights, ECHR.

* Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifrul 22.00208.8007.07/PD I, susținut din bugetul de stat.

Introducere. Însăși noțiunea de activitate specială de investigații sugerează faptul că acest tip de investigații nu este unul obișnuit, ci este un tip de investigații specific, cu trăsături proprii, fapt ce-l face să se deosebească de alte tipuri de investigații (procesual penală, procesual contravențională, jurnalistică, investigații private etc.). Una dintre aceste trăsături ține de restrângerea netransparentă a drepturilor și libertăților persoanelor care comit fapte ilegale pasibile de pedeapsă penală sau fapte care pun în pericol securitatea națională. Și, în contextul acestei trăsături, în condițiile statului de drept, este extrem de important să se stabilească un cadru de reglementare foarte clar în privința procedurii de culegere nepublică a informațiilor, precum și utilizarea rezultatelor obținute pentru soluționarea problemelor de consolidare în țara noastră a securității naționale și apărării drepturilor și libertăților persoanei și a întregii ordini de drept.

Totodată, reglementării juridice necesită să fie supuse forțele, mijloacele și metodele specifice acestui gen de activitate și atât de importante practicii judiciare, precum și temeiurile, dar și condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații, alte garanții privind respectarea drepturilor și libertății persoanelor participante la raporturile juridice ce au loc în cadrul acestui domeniu atât de specific. Ținând cont de caracterul foarte complex și divers al activității speciale de investigații, pare aproape imposibil ca acesta să fie reglementat printr-un singur act normativ. Prin urmare, la înfăptuirea investigațiilor speciale este necesar să se țină cont de un întreg sistem de legi și reglementări juridice naționale și internaționale. Este de menționat că sistemul reglementărilor juridice în domeniul activității speciale de investigații, ca de altfel și în alte sfere de activitate, nu este unul static, ci dinamic, aflat în permanentă schimbare, perfecționare și adaptare la noile realități determinate și condiționate de o multitudine de factori cu influență directă sau indirectă, mai mare sau mai mică.

Necesitatea identificării factorilor de impact asupra dezvoltării cadrului normativ și practicii judiciare în materia investigațiilor speciale în Republica Moldova derivă din dorința

de cunoaștere și mai bună înțelegere a situației actuale în acest domeniu, or, una din cele mai importante probleme pe care le confruntă la ora actuală practicianul antrenat în procesul de combatere a criminalității prin aplicarea informală și prioritar confidențială a măsurilor, metodelor și mijloacelor specifice investigațiilor speciale ține anume de perfecționarea normativității juridice a activității speciale de investigații. Propriile observații și investigații, inclusiv sociologice, demonstrează că principala cauză care împiedică în ultima decadă realizarea sarcinilor activității speciale de investigații este cadrul normativ foarte restrictiv: 66% din totalul respondenților intervievați (ofițeri de investigații, angajați ai Ministerului Afacerilor Interne) au indicat anume această cauză. Același lucru este demonstrat și de faptul că la ora actuală legiuitorul național are în prelucrare un Proiect de lege, aprobat în prima lectură, menit să îmbunătățească cadrul normativ pe dimensiunea investigațiilor speciale[1].

Problema perfecționării cadrului legal privind investigațiile speciale nu este nouă pentru sistemul de drept național, la rezolvarea ei se lucrează de aproape trei decenii, între timp fiind înregistrate mai multe modificări de îmbunătățire a conținutului juridic, doar că nivelul de dezvoltare la care s-a ajuns astăzi, după cum am menționat, nu poate fi considerat satisfăcător, impunându-se prin urmare căutarea în continuare de noi oportunități de dezvoltare. În viziunea autorului, pentru soluționarea corectă a problemei în cauză un loc aparte revine evaluării factorilor de impact asupra cadrului normativ al activității speciale de investigații. Identificarea și analiza acestora va oferi tuturor celor interesați cunoștințe suplimentare despre anumite legități care îi vor permite să determine corect scopurile, obiectivele și domeniile prioritare ale investigațiilor speciale.

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. În baza analizei materialelor pertinente (legislația națională și din străinătate, literatura de specialitate, note și avize ale proiectelor de lege, hotărâri și recomandări ale instanțelor de judecată, alte ma-

teriale relevante) sunt formulate concluziile și propunerile corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții. Având în vedere că până în 1994 investigațiile operative/speciale au fost reglementate prin acte juridice departamentale și interdepartamentale clasificate, în care se conțineau doar prevederi generale privind efectuarea măsurilor operative/speciale de investigații, putem constata că factorul determinat al reglementării la nivel legal a respectivului gen de activitate a fost ideea, acceptată de clasa politică și rămasă valabilă până în prezent, de construire a noului stat Republica Moldova pe principiile statului de drept bazat pe lege.

Până la adoptarea Legii nr.45/1994 privind activitatea operativă de investigații, inspirată și alcătuită după modelul legilor similare ale altor state descendente din fosta Uniune Sovietică, care s-au dovedit a fi mai rapide la capitolul adoptării legilor, dispunând și de un suport metodico-științific mai bogat (Ucraina (1992) [2], Federația Rusă (1992) [3], Lituania (1992) [4], Belarus (1992) [5]), ofițerilor de investigații din țara noastră, precum și din restul republicilor ex-sovietice, le lipsea reglementarea legală a activității pe care o desfășurau, fiind nevoiți să-și ascundă în permanență acțiunile în spatele „parafei de secretizare” doar pentru faptul că nu era posibil să-și exercite în mod legal atribuțiile de descoperire și investigare a infracțiunilor fără riscul de depășire a liniei de demarcație a ceea ce ar fi fost permis și fără riscul de a intra în conflict cu legea, care, la rândul său, putea să atragă sancțiuni disciplinare și chiar penale [6, p.32-37].

Lipsa reglementărilor legislative privind activitatea operativă de investigații îi puna în dificultate nu doar pe ofițerii de investigații, ci și pe șefii autorităților în cadrul cărora aceștia activau, precum și pe procurori, dar și pe judecători, dat fiind faptul că nu puteau evalua sub aspect probatoriu legalitatea măsurilor operative de investigații și a rezultatelor obținute prin efectuarea acestora [6, p.32-37]. Profesorul Mazunin Ya.M., în cadrul investigațiilor sale, a evidențiat în acest sens trei puncte esențiale interconectate: 1) caracterul secret al investigațiilor speciale dădea naștere la mul-

te feluri de reticențe; 2) caracterul secret al investigațiilor speciale, de cele mai multe ori, provoca cetățenilor suspiciune și neîncredere în utilitatea acestui gen de activitate, deși investigațiile speciale se efectuau în interesul lor; 3) atât angajații unităților specializate în investigații speciale/operative, cât și rezultatele investigațiilor speciale erau tratate cu mare neîncredere de către organul de urmărire penală în cursul cercetării cauzelor penale [7, p.50-62].

Cu toate acestea, genul de activitate discutat a fost și continuă să rămână până astăzi un pilon foarte important în materie de combatere a fenomenului criminal, în special fiind vorba despre contracararea infracțiunilor din categoria celor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, comise cu premeditare, în formă latentă, în grup și/sau în interesul criminalității organizate. Anume importanța acestui gen de activitate constituie un alt factor de impact asupra reglementării lui juridice. În doctrină s-a atras atenția că lupta cu noile provocări și amenințări ce s-au abătut asupra omenirii la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea (terorism, crimă organizată, corupție, trafic de droguri) ar fi imposibilă fără utilizarea unui arsenal larg de mijloace și metode speciale de investigații de către organele de ocrotire a normelor de drept și serviciile speciale ce-și desfășoară activitatea în afara limitelor procesului penal și care, de regulă, sunt secrete. Deși aplicarea multor dintre aceste mijloace și metode vizează restrângerea drepturilor și libertăților constituționale ale unor persoane, totuși, neutilizarea lor transformă lupta împotriva manifestărilor criminale, în special din categoria celor grave, în una inefficientă [8, p.190-191]. Din punct de vedere istoric, reglementarea legală a investigațiilor operative/speciale, în aprecierea doctrinei la care subscriem și noi, constituie un eveniment de o importanță deosebită [9, p.21].

Este de remarcat și o altă latură a importanței reglementării legale a investigațiilor speciale, și anume rolul deosebit al acestui gen de activitate în materie de protejare a garanțiilor constituționale ale drepturilor și libertăților persoanei, or, garantarea ocrotirii vieții, sănătății,

drepturilor și libertăților persoanei, asigurarea securității societății și a statului în mare măsură este determinată de reglementarea legală a siguranței lor. Desigur, proclamarea solemnă în Constituție a drepturilor și libertăților persoanei le conferă acestora o mare valoare, istoria statului sovietic cunoaște astfel de glorificări de valori, dar dacă, pe lângă solemnitate, nu se creează și un mecanism juridic de stat care să asigure real aceste drepturi și libertăți, dacă cetățenii aceluia stat nu vor cunoaște nimic despre mijloacele de protecție a drepturilor și libertăților lor legitime, atunci prevederile constituționale vor rămâne simple declarații.

Prin urmare, trebuie remarcat că reglementarea legală a investigațiilor speciale are nu doar semnificație juridică, ci și social-politică, adoptarea Legii nr.45/1994 privind activitatea operativă de investigații marcând un pas foarte important în istoria făuririi statului de drept Republica Moldova.

Următorul pas, de asemenea, foarte important atât din perspectiva dezvoltării în continuare a statului nostru de drept, cât și din punctul de vedere al evoluției reglementărilor normative ale investigațiilor speciale, ține de reforma juridică din 2012 prin care a fost abrogată Legea nr.45/1994 și înlocuită cu actuala Lege nr.59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații, fiind în același timp, prin Legea nr.66/2012[10], completat și Codul de procedură penală cu o nouă secțiune consacrată activității speciale de investigații (Secțiunea a 5-a, Capitolul III din CPP „Activitatea specială de investigații”).

Printre factorii principali care au condus la respectiva reformă juridică se numără aprecierile instituțiilor europene privind necoresponderea Legii nr.45/1994 standardelor și modelelor democratice în domeniul aplicării măsurilor speciale de investigații, în special fiind vorba despre analiza Consiliului Europei din 2006[11] și Hotărârea CEDO în cauza Iordachi și alții contra Moldovei din 2009[12].

La capitolul obiecții s-a atras atenția că Legea vizată ar fi trebuit să asigure ca tipurile și gradul de amestec în drepturile persoanei, la efectuarea măsurilor operative/speciale de investigații, să fie strict necesar și proporțional

și să conțină suficiente garanții în procesul de autorizare și efectuare a respectivelor măsuri pentru minimizarea riscului de aplicare arbitrară, imprevizibilă și necontrolată a acestora. De asemenea, s-a atras atenția ca aplicarea măsurilor operative de investigații ar trebui să vizeze infracțiunile din categoria celor grave, inclusiv infracțiunile economice și cele legate de crima organizată, corupție, traficul de ființe umane și spălarea banilor. S-a spus că Legea analizată ar fi trebuit să conțină prevederi detaliate cu privire la gestionarea și distrugerea materialelor și datelor cu caracter personal, obținute prin utilizarea măsurilor operative de investigații, precum și notificarea ulterioară a țintelor supravegherii în cazurile în care acest fapt este posibil. Ofițerilor de investigații ar fi trebuit să li se interzică, inclusiv prin aplicarea pedepsei, provocarea persoanelor la comiterea infracțiunilor. Legea ar fi trebuit să prevadă admisibilitatea judecătorească în calitate de probe a informațiilor obținute prin efectuarea măsurilor operative de investigații, interzicând admisibilitatea informațiilor colectate prin încălcarea exegețelor legislative referitoare la înfăptuirea respectivelor măsuri. S-a atras atenția și asupra dreptului apărării la verificarea materialelor obținute prin efectuarea măsurilor operative de investigații și a posibilității de a contesta legalitatea lor în instanța de judecată. S-a menționat că ar fi trebuit să existe un sistem național de raportare a efectuării măsurilor operative de investigații care ar prevedea: colectarea și analiza sistematică a informației privind aplicarea măsurilor operative de investigații; asigurarea ca o autoritate superioară independentă să raporteze anual despre utilizarea măsurilor operative de investigații; identificarea celor mai bune practici în ceea ce ține de rolul autorităților judecătorești și organelor de drept implicate în înfăptuirea măsurilor operative de investigații și controlul asupra acestora; prezentarea rapoartelor statistice anuale publice privind aplicarea măsurilor operative de investigații. O altă remarcă a vizat reglementarea resurselor financiare pentru efectuarea măsurilor operative de investigații, în special, atrăgându-se atenția asupra reglementării finanțării investigațiilor

sub acoperire și asigurarea controlului asupra utilizării fondurilor financiare în acest sens. Crearea unui mecanism național general de control eficient, pe lângă cel judecătoresc și al procuraturii, privind aplicarea măsurilor operative de investigații, prin implicarea comisiiilor parlamentare sau a avocatului parlamentar (ombudsmanului) a fost un alt imperativ necesar de realizat. Și, nu în ultimul rând, s-a indicat asupra separării legislative și instituționale a înfăptuirii investigațiilor operative/speciale în scopul procesului penal și în cel al securității naționale, precum și asigurării separate cu resurse umane și tehnice a organelor publice de drept și instituțiilor securității de stat pentru implementarea independentă a măsurilor operative de investigații. S-a punctat și asupra faptului că organul de urmărire penală și procurorii urmează să-și exercite atribuțiile liber față de orice influență din partea serviciilor investigative care acționează în interesul securității naționale, obiectivele cărora uneori nu corespund principiilor procesului penal.

Pe lângă observațiile relatate, au mai fost și altele, cei interesați ar putea să le studieze în forma lor originală. Important în cadrul prezentului studiu este să menționăm că problema garanțiilor contra eventualelor abuzuri din partea organelor naționale abilitate să efectueze investigații speciale, prin reforma din 2012, a fost rezolvată nu prin modificarea și completarea Legii nr.45/1994 în conformitate cu respectivele observații, ci prin restricționarea efectuării măsurilor speciale de investigații strict în limitele efectuării urmăririi penale. Este important de accentuat aici că nu este vorba despre admisibilitatea măsurilor speciale de investigații în cadrul întregului proces penal, ci doar în cadrul unei singure faze a acestuia, în cadrul urmăririi penale și doar pentru realizarea sarcinilor de descoperire și cercetare a infracțiunilor (art.132² CPP) [13], restul sarcinilor indicate în actuala Lege nr.59/2012 (art.2) privind relevarea, prevenirea, curmarea infracțiunilor și identificarea făptuitorilor, precum și căutarea persoanelor care se eschivează de la judecată sau de la executarea pedepsei și a celor dispărute fără urmă, colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau

acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului, rămânând practic mai mult declarative și fără suport investigativ de realizare [14, p.134-137].

Rezolvând în acest mod problema garanțiilor contra eventualelor abuzuri la realizarea măsurilor speciale de investigații, s-a creat un alt set de probleme care au pus în dificultate realizarea practică a obligației asumate de către statul de drept Republica Moldova cu privire la garantarea contra infracțiunilor a valorilor constituționale ale cetățenilor onești și care nu încalcă legislația acestui stat, precum și a obligației statului de a asigura legal securitatea națională.

Inadmisibilitatea efectuării legale a măsurilor speciale de investigații atât până la pornirea procesului penal, cât și în cadrul acestuia, dar până la pornirea urmăririi penale, precum și după finalizarea acestei faze procesuale, incertitudinea statutului juridic procesual al ofițerului de investigații, singurul împuternicit legal să efectueze măsurile speciale de investigații, inclusiv pe parcursul procesului penal, inadmisibilitatea investigării infracțiunilor din categoria celor ușoare și mai puțin grave prin efectuarea măsurilor speciale de investigații, inclusiv a celor cu un grad redus de restrângere a drepturilor persoanei, ca de exemplu: chestionarea; culegerea informației despre persoane și fapte; identificarea persoanei; colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată; cercetarea obiectelor și documentelor; achiziția de control etc., sunt problemele principale care în ansamblu constituie factorul determinant al noilor modificări legislative în domeniul investigațiilor speciale ce urmează să fie aprobate în lectura a doua a Parlamentului Republicii Moldova.

În partea introductivă a acestui studiu am făcut referință la respectivul Proiect de lege menit să îmbunătățească cadrul normativ pe dimensiunea investigațiilor speciale[1].

Deși s-a lucrat foarte mult timp la acest Proiect de lege, începând cu 2015 și până în prezent, în echipa de lucru fiind antrenați, conform notei explicative anexate la proiect, practicieni (ofițeri de investigații, ofițeri de urmărire penală, procurori și judecători), reprezentanți ai liber profesioniștilor (avocați), reprezentanți ai societății civile (membri ai organizațiilor

necomerciale/ asociațiilor obștești de profil juridic), precum și reprezentanți ai mediului academic, totuși, acesta, în aprecierea noastră, este departe de a fi considerat unul desăvârșit.

Analizând Proiectul de lege, putem constata că atenția experților a fost focalizată pe soluționarea unor probleme înguste și nu s-a ținut cont de problemele fundamentale, care au un caracter general, impactul cărora se extinde asupra tuturor problemelor de ordin particular.

Astfel, prin promovarea ideii de a-l include pe ofițerul de investigații în lista subiecților care desfășoară activitate procesuală (propunerea de a completa CPP cu art.57² „Ofițerul de investigații”) nu s-a ținut cont de conceptul procesului penal prevăzut în art.1 al CPP, conform căruia activitatea ofițerului de investigații nu se încadrează în limitele acestui concept. Cu referire la soluționarea acestei incoerențe legislative ne-am expus părerea în cadrul altei lucrări și, din aceste considerente, vom evita repetarea lor [14, p.193].

Insistându-se pe existența probelor ca și condiție de dispunere și efectuare a măsurilor speciale de investigații în cazurile de pregătire de infracțiune (art.133 alin.(1) din Proiect), cel mai probabil, nu s-a ținut cont de diferențele dintre informații și conceptul de probă definit în art.93 CPP. Este foarte greu de înțeles de unde s-ar putea obține probe în sensul procesual penal la etapa pregătirii de infracțiune pentru a da curs efectuării măsurilor speciale de investigații. Se pare, totuși, că în faza pregătirii de infracțiune ar trebui să discutăm despre prezența unor informații suficiente de convingătoare că s-ar pregăti o infracțiune și în baza acestei convingeri să fie dispuse și efectuate măsurile speciale de investigații. Diferența dintre informații și probe, în sensul procesului penal, am analizat-o separat în cadrul aceleiași lucrări la care am făcut referință mai sus [14, p.203].

Susținându-se ideea efectuării măsurilor speciale de investigații doar în cadrul urmăririi penale (art.134 din Proiect), cel mai probabil nu s-a ținut cont de decalajul în timp dintre momentul pornirii procesului penal și momentul pornirii urmăririi penale, dat fiind faptul că debutul procesului penal, conform actualelor prevederi ale Codului de procedură penală, cores-

punde cu momentul sesizării organului competent cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni (art.1 CPP), iar urmărirea penală începe din momentul sesizării organului de urmărire penală cu privire la infracțiunea care s-a comis în trecut (art.273 CPP). Prin urmare, rezultă că urmărirea penală nu poate să înceapă nici în cazul unei pregătiri de infracțiune neconsumată, adică înainte ca făptuitorul pregătirii sau tentativei de infracțiune să fie reținut, sau să fi intervenit un alt factor extern care să împiedice continuarea activităților infracționale preparatorii (art.26, 27 CP) și nici atunci când nu există suficientă convingere că s-a comis o infracțiune, adică există circumstanțe neclare că s-ar fi comis o infracțiune. Respectiv, nu se vor putea efectua nici măsuri speciale de investigații pentru documentarea fie a pregătirii de infracțiune, fie a întăririi convingerii că s-a comis o infracțiune [14, p.188].

Nu a fost soluționată până la capăt nici problema statutului juridic al măsurilor speciale de investigații reflectate în Codul de procedură penală, dat fiind faptul că, pe de o parte, acestea sunt raportate la procedeele probatorii, iar pe de altă parte, vedem că necesitatea efectuării lor pentru realizarea altor scopuri decât obținerea probelor le conferă un statut procesual diferit față de procedeele probatorii, fiind vorba despre efectuarea măsurilor speciale de investigații pentru soluționarea altor întrebări procesuale legate de identificarea, localizarea și căutarea persoanelor care se eschivează de la urmărirea penală, instanța de judecată și executarea pedepsei, precum și pentru identificarea și localizarea mijloacelor de transport și a altor obiecte ce prezintă interes etc.

Nerezolvată până la capăt rămâne și problema aprecierii juridice a acțiunilor întreprinse prin efectuarea măsurilor speciale de investigații ce cad sub interdicția legii penale, fiind vorba despre așa măsuri ca: investigația sub acoperire în cadrul căreia se pot comite anumite fapte interzise de legea penală doar pentru a păstra legenda infiltrării și investigării sub acoperire; achiziția de control în cadrul căreia pot fi procurate anumite obiecte cu circulație limitată sau interzisă; controlul transmiterii banilor în cazurile de corupție. Din

punctul nostru de vedere, această problemă necesită o abordare complexă, luând în considerare totalitatea măsurilor admise în cadrul și în afara procesului penal și care presupun activități ce interferează cu prevederile Codului penal. În plus, soluția acestei probleme nu ar trebui să se regăsească nici în Codul de procedură penală și nici în Legea nr.59/2012, ci strict în limitele Codului penal, dat fiind faptul că în Republica Moldova acesta este singura lege penală (art.1 CP).

În cazul în care aceste probleme conceptuale vor rămâne nesoluționate și după votarea în lectura a doua a respectivului Proiect de lege, putem fi siguri că nu vom avea nici claritate în ceea ce privește reglementarea legală a investigațiilor speciale și nici aplicarea unitară în practica judiciară a respectivului cadru normativ. În scurt timp, va trebui din nou să fie iarăși format un grup de lucru pentru remedierea situației curente.

În contextul factorilor menționați, un loc aparte revine și factorilor politici, economici și sociali, influențând în modul cel mai direct reglementarea juridică a investigațiilor speciale. Criza economică ce s-a instaurat în țara noastră încă din primii ani de independență a știrbit esențial din încrederea populației în viitorul prosper și democratic promis de clasa politică aflată la guvernare, iar concurența neloială dintre partidele politice cu viziuni diametral opuse de dezvoltare a Republicii Moldova în direcția vestică și, respectiv, cea estică a generat dispare, instabilitate și tulburări sociale interne, creându-se prin consecință un mediu prielnic de dezvoltare a fenomenului criminal.

Desigur, și poziția geografică a țării noastre a jucat și continuă să joace și mai departe un rol foarte important de concentrare a intereselor imperiale externe, manifestate prin menținerea în stare de vulnerabilitate cronică a siguranței naționale. Un stat cu o economie slabă, cu politicieni și funcționari loiali doar propriilor interese, în care valorile constituționale sunt mai degrabă niște declarații triumfătoare decât realitate, în care drepturile și libertățile persoanei funcționează mai mult pentru cei certați cu legea, se pare că este exact tipul de țară pe care și l-ar dori să-l aibă în zona sa de

influență orice imperiu autoritar. În condițiile unei astfel de țări, iar Republica Moldova nu a reușit niciodată să depășească limitele unui astfel de model de țară, se pare că era practic imposibil ca infraționalitatea să nu ia proporții.

Încercările guvernanților de a controla criminalitatea, în general, și criminalitatea organizată, în mod special, care de la an la an devenea tot mai agresivă și mai periculoasă, impuneau aprobarea unor măsuri de combatere mai deosebite și mai adecvate situației, mai ales că problemele economice pe care le înfrunța o țară întregă nu au ocolit nici organele de drept, impuse să lupte cu fenomenul criminal. Este de menționat și faptul că înfrângerea criminalității multă vreme s-a axat mai degrabă pe entuziasmul și patriotismul angajaților statului și pe logistica tehnico-materială asigurată mai mult pe cont propriu, decât pe oferirea de către stat a condițiilor adecvate de muncă cu un salariu motivant, care să justifice sacrificiile și riscurile întâmpinate.

După cum menționasem mai devreme, investigațiile operative/speciale constituiau singurul instrument juridic legal și eficient de prevenire și combatere a criminalității, în special a celei organizate. Anume în perioada de acțiune a Legii nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații s-au făcut și cele mai multe amendamente juridice menite să sporească, pe de o parte, capacitățile și competențele organelor împuternicite să practice investigațiile operative și, pe de altă parte, să îmbunătățească măsurile de control asupra acestui gen de activitate. Pe durata celor 18 ani de acțiune a Legii nr.45/1994, aceasta a suportat peste 20 de intervenții legislative menite să crească potențialul de luptă împotriva criminalității prin aplicarea forțelor, mijloacelor și metodelor specifice. Printre cele mai esențiale schimbări în acest sens se numără:

– extinderea numărului de subiecți împuterniciți să practice acest gen de activitate, de la trei subiecți în 1994 (MAI, MSN, MA) până la opt subiecți în 2002 (MAI, MSN, MA, DIP al MJ, SPPS, SV, DTG, CCCEC). Actualmente tot opt subiecți au rămas doar că pe parcursul anilor s-au reformat din punct de vedere formal (Ministerul Securității Naționale a devenit Servi-

ciul de Informație și Securitate; Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției a devenit Administrația Națională a Penitenciarelor; în locul Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției a fost creat Centrul Național Anticorupție și Serviciul Fiscal de Stat; Departamentul Trupelor de Grăniceri a intrat în componența Ministrului Afacerilor Interne);

– extinderea numărului de măsuri operative de investigații de la 15 măsuri în 1994 până la 21 măsuri în 2007. Din 2012 numărul acestora a rămas stabil la 20 de măsuri;

– extinderea numărului de sarcini ale activității operative de investigații prin completarea în 2000 a prevederilor art.2 al Legii nr.45/1994 cu o sarcină nouă „colectarea de informații despre evenimentele sau acțiunile care pun în pericol securitatea de stat, militară, economică sau ecologică a Republicii Moldova”, aceasta fiind o dovadă a faptului că pe segmentul securității de stat erau probleme serioase;

– revizuirea și, totodată, extinderea numărului de temeuri privind efectuarea măsurilor operative de investigații (art.7 al Legii nr.45/1994). Inițial au fost prevăzute două astfel de temeuri: „a) circumstanțele neclarificate privind procesul penal intentat” și „b) informațiile devenite cunoscute organelor care exercită activitate operativă de investigații și vizează: acțiunea nelegitimă în curs de pregătire, comitere sau deja comisă, pentru care este obligatorie efectuarea anchetei penale preliminare, persoanele care se ascund de organele de cercetare prealabilă, anchetă penală sau judecată ori care se sustrag de la sancțiunea penală, persoanele dispărute fără urmă și depistarea cadavrelor neidentificate”. Începând cu anul 2000 [15], la temeiurile existente s-au mai adăugat altele trei: „c) însărcinările anchetatorului, organului de cercetare penală, indicațiile procurorului sau decizia instanței de judecată în cauzele penale aflate în procedura lor; d) interpelările organelor care exercită activitate operativă de investigații, în temeiurile indicate în prezentul articol; e) interpelările organizațiilor de drept internaționale și ale organelor de drept ale altor state, în conformitate cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte”.

– introducerea, începând cu 2004, a instituției judecătorului de instrucție pentru autorizarea celor mai intruzive măsuri (cercetarea domiciliului și instalarea în el a aparatelor audio, video, de fotografiat, de filmat; supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice; interceptarea convorbirilor telefonice și a altor convorbiri; controlul comunicărilor telegrafice și a altor comunicări; culegerea informației de la instituțiile de telecomunicații) [16].

Cele relatate demonstrează că situația asigurării valorilor constituționale și a securității naționale era foarte complicată, iar activitatea operativă de investigații era singurul mijloc juridic de stat eficient să facă față valului în ascensiune a amenințărilor și ilegalităților, inclusiv a celor din sfera penalului. Reglementării juridice a acestui gen de activitate i s-a acordat o atenție deosebită, un lucru absolut normal pentru un stat de drept, fiind inadmisibilă restrângerea drepturilor persoanei în lipsa prevederilor legale. Legea nr.45/2012, fiind în centrul atenției, era ca un organism viu aflat în permanentă mișcare, aplicare, modificare și perfecționare. Interesul clasei politice era orientat spre ai oferi practicianului suficiente competențe ca să poată înfrunta provocările timpului, accentul de bază fiind pus pe relevarea, prevenirea și curmarea infracțiunilor și înlăturarea amenințărilor la adresa securității cetățeanului și a statului.

Comparativ cu Legea nr.45/2012, actuala Lege nr.59/2012, în cei zece ani de acțiune, practic nu s-a schimbat, și nu pentru că aceasta ar fi o lege perfectă, ci pentru că nu a existat voință politică. Cele patru intervenții legislative care, totuși, au avut loc sunt nesemnificative în comparație cu necesitățile și problemele cu care se confruntă practicienii în activitatea lor zilnică, fiind vorba despre probleme legate de competențele foarte restrânse în efectuarea investigațiilor speciale, mai ales în afara procesului penal, de posibilitățile foarte limitate în realizarea sarcinilor de relevare, prevenire și curmare a infracțiunilor, de căutare a persoanelor învinuite, inculpate și condamnate, precum și a celor dispărute fără urmă [17, p.62] și de multiplele incoerențe juridice care pun în dificultate înțelegerea unitară a prevede-

rilor legale, acestea fiind remarcate și de Procuratura Generală [18, p.113; 19, p.108]. Deși la rezolvarea acestora se lucrează din 2015, situația a rămas neschimbată până în prezent. Factorul politic este cel care influențează direct reglementarea juridică a investigațiilor speciale. Acum politicul, se pare, manifestă din nou voință de îmbunătățire a cadrului juridic privind investigațiile speciale, adoptând în prima lectură, după cum menționasem mai devreme, proiectul de lege menit să lărgască competențele ofițerului de investigații.

Factorul politic este în legătură directă cu factorul social manifestat prin rata de încredere nu prea înaltă a populației țării în intențiile bune ale celor de la guvernare și ale organele de ocrotire a normelor de drept că nu vor admite abuzuri la adresa drepturilor și libertăților cetățenilor acestei țări. În aceste condiții, se pare că riscul de a nu pierde și mai mult din încrederea cetățeanului prin lărgirea competențelor organelor de investigații i-a determinat pe politicienii noștri timp de zece ani să se abțină de la examinarea unui astfel de proiect de lege.

Factorul politic este strâns legat și de factorul economic, dat fiind faptul că investigațiile speciale implică și anumite cheltuieli, or, un anumit nivel de securitate corespunde unui anumit nivel de investiții. Prin restrângerea competențelor organelor de investigații s-a urmărit economisirea anumitor surse financiare. Or, printre argumentele invocate în favoarea reformei juridice din 2012 s-a pronunțat, ca argument în favoarea limitării exercițiului investigațiilor speciale, costul înalt al efectuării măsurilor speciale de investigații [20].

Nu se exclude, în contextul celor relateate, nici factorul criminal, precum și nici cel al intereselor subversive străine de destabilizare a climatului constituțional al țării noastre, fiind și cei mai interesați ca legislația în domeniul investigațiilor speciale să funcționeze în condiții restrânse, birocratice, iar organelor abilitate ale statului să le fie complicat să controleze activitățile infracționale și destabilizatoare. Metode de influențare și neadmitere a perfecționării legislației în domeniul investigațiilor speciale pot fi din cele mai di-

verse, începând cu actele de corupție a demnitarilor cu atribuții legislative și finalizând cu amenințarea sau șantajul acestora. Interesele meschine în cazul dat sunt ascunse în spatele unor argumente foarte plauzibile și greu de răsturnat, și anume faptul că s-ar atenta și nu s-ar respecta drepturile omului și că ar exista și riscul abuzurilor din partea organelor competente să investigheze în mod operativ activitățile infracționale.

Nici progresul tehnico-științific nu ar trebui scăpat din vedere în calitate de factor cu impact asupra reglementării legale și practicii judiciare a investigațiilor speciale. Dacă în trecutul nu prea îndepărtat, până la începutul acestui mileniu, investigațiile speciale se bazau mai mult pe procedeele senzorial-comunicative și mai puțin pe cele tehnice, raportul fiind, conform unor estimări [21], de aproximativ 1 la 10-15, odată cu apariția celei de-a patra revoluții industriale, acest raport s-a apropiat de paritate, fiind de 1 la 1. Privind dintr-o perspectivă de viitor, putem presupune că în câțiva ani acest raport se va schimba și mai mult în direcția creșterii semnificative a numărului de măsuri tehnice.

Lumea de astăzi nu mai este cea de altădată, a devenit mult mai individuală, mai tehnologizată, mai puțin comunicativă față în față, mai puțin se plimbă pe străzi, în parcuri, magazine și, ca urmare, o mare cantitate de informații nu mai există în forma sa anterioară și, respectiv, s-au redus și posibilitățile de obținere a respectivelor informații prin asemenea procedee investigative, precum chestionarea, urmărirea vizuală, supravegherea, observarea. Înainte, când populația circula mai mult cu transportul public, era și mult mai ușor să întâlnești „ocazional” o anumită persoană ce prezenta interes operativ și să stabilești un anumit contact (pentru comunicare), s-o urmărești fizic de la distanță fără ca aceasta să-și dea seama despre acest fapt.

Actualmente oamenii comunică din ce în ce mai mult prin sistemele electronice de comunicare, petrec timpul liber mai mult în fața calculatorului, duc un mod de viață mai mult virtual, optează pentru tehnologii moderne și avansate de socializare, fac cumpărături prin intermediul aplicațiilor electronice și, prin ur-

mare, fondul informativ, atât de important pentru investigațiile speciale, a luat forma digitală, iar cunoașterea informațiilor relevante implică efectuarea măsurilor speciale de investigații tehnice. În aceste condiții nici reglementările juridice cu privire la investigațiile speciale nu mai pot rămâne aceleași, impunându-se schimbări esențiale care să satisfacă necesitățile practicienilor antrenați în investigații speciale. Astfel se impune nu doar revizuirea listei măsurilor speciale de investigații, ci și reformularea acestora, astfel încât să corespundă cât mai exact tipului de informații care necesită să fie obținut și locul în care această informație se păstrează ori rețelei prin care circulă.

Se pare că lista factorilor care influențează cadrul normativ și practica judiciară pe segmentul investigațiilor speciale nu ar fi completă fără menționarea factorului doctrinar venit nu doar să vină cu explicații și interpretări ale normelor legale, ci și să pună în evidență acele lacune și incoerențe legislative care, în condițiile unui stat de drept, necesită să fie înlăturate. Desigur, legiuitorul este cel care trebuie să ia act de observațiile doctrinei, iar doctrina, la rândul său, ar trebui să vină cu argumente plauzibile în favoarea perfecționării cadrului normativ. Este de remarcat și faptul că, de cele mai multe ori, se întâmplă ca factorul doctrinar să aibă un impact întârziat asupra perfecționării legislației, fie din cauza că mesajele doctrinare nu se fac auzite de cei care proiectează legea, fie din cauza că ar fi alte interese care nu se pliază pe argumentele doctrinare. De remarcat că nici doctrina, în unele cazuri, nu este unitară în rezolvarea anumitor probleme.

Astfel, una din problemele principale nesoluționate în mod unitar de către doctrină se referă la atribuirea sistemului de reglementări juridice privind activitatea specială de investigații ca ramură independentă de drept. Analiza literaturii de specialitate ne permite să concluzionăm că opiniile privind statutul normelor care guvernează activitatea specială de investigații se împart în două grupe. Cercetătorii, de regulă, specializați în investigațiile operative/speciale, consideră că sistemul normelor care reglementează activitatea specială de investigații formează o ramură independentă

de drept [22, p.30; 23, p.26; 24, p.2], în timp ce alții, reprezentanți ai științelor penale, (criminologia, procedura penală) nu sunt de acord cu acest lucru [25, p.153-154].

În ceea ce ne privește, am remarcat deja unitatea instrumentelor cognitive în domeniul procesului penal și al investigațiilor operative/speciale care, în stadiul inițial al genezei sale, au format un întreg indivizibil. Separarea ulterioară și dezvoltarea independentă a fiecăruia dintre aceste domenii a condus la formarea instrumentelor lor specifice. Procesul penal s-a dezvoltat în direcția perfecționării unor proceduri și forme stricte care oferă siguranță și încredere în privința relevării faptelor infracționale și strângerea probelor care să demonstreze vinovăția unei persoane în săvârșirea unei infracțiuni, meritul acestuia fiind siguranța procesului probator, iar dezavantajul – reglementarea excesivă și permanent întârziată. Direcția activității operative/speciale de investigații a vizat dezvoltarea unor procedee secrete ofensive (rapide, avansate) de obținere a informațiilor, care să ofere procesului penal informațiile necesare, uneori în detrimentul valorii lor probante, care în anumite situații ar putea fi considerate, totuși, pragmatice.

Rezumând cele relatate, menționăm că reglementarea juridică și practica judiciară în materia activității speciale de investigații în Republica Moldova este influențată de o multitudine de factori, printre care, mai esențiali pot fi numiți: tendința de configurare a Republicii Moldova într-un stat de drept bazat pe lege; consolidarea garanțiilor contra eventualelor abuzuri la realizarea măsurilor speciale de investigații; progresul instituției drepturilor persoanei și standardele europene; progresul tehnico-științific; factorul politic, social și economic; factorul doctrinar. Analiza acestor factori, cu siguranță, va contribui favorabil la o mai bună înțelegere și cunoaștere a situației în domeniul de referință, or, este aproape imposibil ca un domeniu de activitate atât de important și necesar pentru apărarea valorilor constituționale într-un stat de drept, cum sunt investigațiile speciale, să fie apreciat la justa valoare și perfecționat în continuare fără cunoașterea și considerarea factorilor care-l influențează.

Surse bibliografice

1. Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (privind activitatea specială de investigații). Disponibil online: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6285/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 23.04.2023)
2. Закон Украины от 18.02.1992 № 2135-XII „Об оперативно-розыскной деятельности”
3. Закон РФ от 13 марта 1992 г. № 2506-1 „Об оперативно-розыскной деятельности в Российской Федерации”
4. Legea Lituaniei din 20 iunie 2002 Nr IX-965 cu privire la activitatea operativă de investigații
5. Закон Республики Беларусь от 12 ноября 1992 г. №1932-XII „Об оперативно-розыскной деятельности”
6. Ефремов А.М. Правовое регулирование оперативно-розыскной деятельности как гарантия обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Юрист-Правоведъ, 2002, № 1 (4). С.32-37
7. Мазунин Я.М. О введении результатов оперативно-розыскной деятельности в процесс доказывания //15 лет федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности»: сб. материалов всерос. науч.-практич. конф. Омск, 2010, С. 50-62
8. Россия и Конституция в XXI веке. Взгляд с Ильинки / Зорькин В.Д. М.: Норма, 2007. 400 с.
9. Комментарий к федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности» с приложением решений Конституционного суда Российской Федерации и обзоров практики Европейского суда по правам человека / вступ. ст. В.Д. Зорькина. -3-е изд., доп. и перераб. М.: Норма: ИНФРА-М, 2018. - 574 с.
10. Legea Republicii Moldova nr.66 din 05.04.12, MO155-159/27.07.12 art.510
11. Goran KLEMENCIC. Analiza Legii Republicii Moldova privind activitatea operativă de investigații. Strasbourg, 12 octombrie 2006. 20p.
12. Iordachi și alții c. R. Moldova, Cererea nr. 25198/02 , Hotărârea din 14 septembrie 2009
13. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.4s-10/13 din 13.10.2013 // http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=21; Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție, Recomandarea nr. 38
14. GLAVAN, B., Activitatea specială de investigații și procesul penal. Aspecte comune și delimitări. Chișinău: S.n., 2022, „Print-Caro”. 475 p. P.134-137
15. Legea Republicii Moldova nr.727-XIV din 16.12.99, MO 8-9/20.01.2000, art. 39
16. Legea Republicii Moldova nr.90-XV din 25.03.04, MO 67-72/30.04.04, art.375
17. Raportul privind activitatea procuraturii pentru anul 2022. p.62
19. Raportul privind activitatea procuraturii pentru anul 2019. p.113
19. Raportul privind activitatea procuraturii pentru anul 2018. p.108
20. <https://www.parlament.md/Legislation-Document.aspx?Id=8a39b6b1-211c-45ae-80e5-1d3ed2b67f9c> (p.26)
21. Павличенко Н.В., Тамбовцев А.И. Детерминанты современных метаморфоз оперативно-розыскных мероприятий // Труды Академии управления МВД России. 2020. №3 (55). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/determinanty-sovremennyh-metamorfoz-operativno-rozysknyh-meropriyatiy> (data обращения: 02.04.2023)
22. Семенцов, В. А; Сафонов, В. Ю. Правовые предпосылки и этапы реализации результатов оперативно-розыскной деятельности в досудебном производстве: монография. Екатеринбург: Уральская гос. юрид. академия, 2006. С. 30
23. Шумилов, А. Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности : учебник. 2-е изд., доп. и перераб. М. : Изд. дом Шумиловой И. И., 2007. С. 46
24. Чувилев, А. А. Оперативно-розыскное право. М. : Норма-М, 1999. 80 с.
25. Белкин, А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М.: Норма, 2007. 528 с. ISBN 5-89123-898-5

CZU 349.6

RĂSPUNDEREA TRANSFRONTALIERĂ PENTRU PREJUDICIUL CAUZAT REGNULUI ANIMAL

Evghenia GUGULAN ,
asistent universitar, doctorandă
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova
ORCID: 0000-0002-5960-1164

REZUMAT

În cadrul evoluției umanității, treptat s-a conștientizat faptul că natura, cu toate resursele sale, nu este nelimitată și perpetuu regenerabilă. Astfel, nu se mai pune problema „îmblânzirii naturii”, ci a constatării faptului că omul este o parte intrinsecă a mediului, fapt pentru care protecția și conservarea acestuia înseamnă, de fapt, asigurarea habitatului necesar pentru continuarea existenței sale.

Drept consecință, în vederea supraviețuirii întregii planete, s-a conturat necesitatea de a lua măsuri urgente și necesare privind responsabilizarea omului, societății, statelor și comunităților internaționale. Astfel, comunitatea internațională a considerat că unul din mijloacele de realizare a protecției mediului îl constituie răspunderea pentru prejudiciile cauzate mediului și componentelor sale, însă stabilirea unui regim transfrontalier al acestui tip de răspundere s-a dovedit a fi un lucru dificil de realizat.

Prezenta cercetare prezintă o abordare integrată a problemelor de mediu la nivel transfrontalier, respectiv legătura organică existentă între mecanismul de prevenire a prejudiciilor cauzate regnului animal și mecanismul răspunderii, evidențiindu-se faptul că nu se poate face o clasificare a lor din punct de vedere al utilității în prevenirea deteriorării mediului, fiecare având o importanță bine determinată în protecția mediului per ansamblu.

Cuvinte-cheie: poluare, protecția mediului, răspunderea transfrontalieră, prejudiciu, daună de mediu, regnul animal.

SUMMARY

During the evolution of humanity, people gradually realized that nature with all its resources is not limited and perpetually renewable. In this way, there is no more question of 'taming nature', but of the realization that man is an inseparable part of the environment, a fact that means the protection and conservation of the environment, which actually provides the habitat necessary for its continued existence.

As a consequence, in order to ensure the survival of the planet as a whole, it has become necessary to take urgent and necessary measures to make people, society, states and international communities responsible. Thus, the international community has considered that one of the means of achieving environmental protection is liability for damage to the environment and its components, but establishing a transboundary liability regime has proved difficult.

This research presents an integrated approach to cross-border environmental issues, i.e., the organic link between the mechanism of preventing damage to the animal kingdom and the mechanism of liability, and it is clear that it is not possible to classify them in terms of their usefulness in preventing damage to the environment, as each has a well-defined importance in environmental protection as a whole.

Keywords: pollution, environmental protection, transboundary liability, damage, environmental damage, animal kingdom.

Introducere. Protecția mediului constituie un obiectiv ce este integrat în problemele de ordin social, politic și economic, în activități desfășurate la nivel national, regional sau glo-

bal. Poluarea mediului și a resurselor sale privește pe toată lumea, deși din diferite puncte de vedere care, ocazional, sunt conflictuale. Dificultatea constă în găsirea unui echilibru în-

tre interesele publice, industriale și individuale [10, p.39].

Mijlocul tradițional de realizare a prescripțiilor normelor juridice este răspunderea care are, la rândul său, un impact mai redus în domeniul protecției mediului și prezintă multiple particularități. Tendința generală se focusează pe necesitatea reglementării acțiunilor care ar putea afecta mediul, în vederea prevenirii vătămărilor, și mai puțin pe calea răspunderii, deoarece prejudiciile ecologice sau de mediu adesea au consecințe definitive, deteriorarea având caracter ireversibil, iar cuantificarea prejudiciului devenind exorbitantă.

Potrivit unei opinii doctrinare [8, p.349], o astfel de intervenție *a posteriori* pe tărâmul „răului înfăptuit” rămâne de multe ori incertă, iar efectele sale nu conferă o reparație completă și eficientă. Or, instituția răspunderii pentru prejudiciile cauzate mediului constituie ultima instanță pasibilă de a remedia, restabili total sau parțial echilibrul ecologic deteriorat. Cunoaștem, că răsfrângerea daunelor de mediu nu are hotare și nu poate fi oprită chiar și în cazul instituirii acestora. Principiul general, potrivit căruia orice încălcare a unei obligații decurgând dintr-o normă juridică declanșează răspunderea autorului încălcării și obligația acestuia de a repara eventualul prejudiciu, caracterizează atât ordinea juridică internă, cât și ordinea juridică internațională [11, p.355].

În dreptul internațional contemporan, răspunderea statelor, precum și a altor subiecte de drept internațional, intervine în două situații distincte, dând naștere la două tipuri de răspundere:

a) Răspunderea pentru fapte sau acte ilicite din punct de vedere al dreptului internațional (încălcarea normelor dreptului internațional convențional sau cutumiar);

b) Răspunderea pentru consecințe prejudiciabile rezultând din activități care nu sunt interzise de dreptul internațional, activități licite *per se* [12, p.10].

Metodologia studiului. La elaborarea acestui studiu au fost folosite publicații științifice din domeniul dreptului mediului, dreptului mediului și al climei, precum și actele normative în vigoare, respectiv, au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda descriptivă, meto-

da de analiză comparativă, metoda analizei logice prin aplicarea procedeelelor de deducție și de sinteză, metoda analizei funcționale.

Rezultate obținute și discuții. La nivel național *Constituția Republicii Moldova* [4] în art.37 alin.1 consfințește dreptul fiecărui om la un mediu neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive. Totodată alin.4 al aceluiași articol prevede că: „persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice”. Ca urmare, deducem că legislatorul a menționat doar o formă a răspunderii - contravențională omițând și alte forme ale răspunderii de mediu, cum ar fi, de pildă, cea penală sau civilă.

În literatura de specialitate noțiunea de poluare a fost tratată în mod diferit. Astfel, termenul de „**poluare transfrontalieră**” a fost utilizat pentru prima dată în *Recomandarea Consiliului OCDE din 14 noiembrie 1974 privind principiile poluării transfrontaliere*, reluată cu unele modificări în alte texte internaționale. Conform acestui document, **prin poluare se înțelege** introducerea de către om, direct sau indirect, a substanțelor ori a energiei de mediu, care antrenează consecințe prejudiciabile, capabile de a pune în pericol sănătatea umană, a vătămă resursele biologice și sistemele ecologice, a aduce atingere acordurilor ori a jena alte utilizări legitime ale mediului.

Termenul de „**poluare transfrontalieră**”, la fel, a fost utilizat și în *Convenția de la Geneva din 13 noiembrie 1979 cu privire la poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi*, în contextul căreia aceasta desemna poluarea atmosferică în zonele de frontieră dintre două state. [1, Art.1, punctul B al Convenției].

Din definițiile menționate putem desprinde și „consecințele prejudiciabile, daune...”, adică urmările care se produc în urma folosirii poluanților. Practic, constatăm prezența faptelor (actelor de poluare) și a consecințelor (daunei de mediu).

Putem vorbi despre un mediu nepremejdios doar în situațiile când acesta nu este periclitat de factori care ar duce la astfel de cazuri, simplu vorbind, atunci când lipsesc factori

poluanți sau însăși starea de poluare.

Noțiunea de poluare (din latină „*pollouere*”- a murdări, a pângări, a profana) poate fi înțeleasă ca:

– O activitate de distrugere a echilibrului ecologic prin vicierea mediului, punând în pericol viața, sănătatea, patrimoniul, liniștea, starea de confort a oamenilor;

– O stare de lucruri unde este stabilit un dezechilibru în urma unei activități nocive (poluant). [13, p.9];

– O introducere directă sau indirectă, ca rezultat al unei activități desfășurate de om, de substanțe, de vibrații, de căldură și/sau de zgomot în aer, în apă ori în sol, care pot aduce prejudicii sănătății umane sau calității mediului, care pot dăuna bunurilor materiale ori pot cauza o deteriorare sau o împiedicare a utilizării mediului în scop recreativ sau în alte scopuri legitime [9, p.3];

– Prejudiciile sau urmările utilizării sau folosirii substanțelor în stare solidă, lichidă sau gazoasă, care pot avea o acțiune negativă asupra organismelor vii și/sau a mediului [5, Art.3, alin.1.].

Dreptul internațional rămâne destul de reticent la acceptarea și, mai cu seamă, concretizarea ideii răspunderii internaționale a statelor pentru prejudiciile aduse mediului. Cele mai generoase sunt, în acest sens, **Declarațiile marilor reuniuni internaționale, precum cele de la Stockholm (1972) și Rio de Janeiro (1992)**; Astfel, aceasta din urmă recunoaște necesitatea pentru state de a elabora o legislație națională privind răspunderea pentru poluare și alte pagube aduse mediului, precum și indemnizarea victimelor lor (principiul 13), de a pune în practică principiul „poluatorul plătește” (principiul 16), completate cu obligația de informare a statelor între ele în caz de situație urgentă (principiul 18 și 19). Textele juridice care să permită angajarea răspunderii în domeniu rămân rare și în stare embrionară.

Adoptarea unui cadru transfrontalier în domeniul prevenirii și reparării daunelor de mediu a parcurs o perioadă îndelungată și se circumscrie problematicii aplicării unor principii de bază, cum ar cel al responsabilității și principiului „poluatorul plătește”.

La nivel unional, la 9 februarie 2000 Co-

misia Europeană a adoptat „**Cartea albă privind responsabilitatea de mediu**” [2], acest act internațional reușind să consacre un ansamblu de principii de mediu, care veneau să clarifice neajunsurile existente în cadrul normativ european. Intervenția comunitară în domeniu a fost condiționată de necesitatea asigurării coerenței politicilor și a dreptului comunitar, fiind creată o bază în vederea garantării concurenței și ameliorării funcționării unor mecanisme ale piețelor interne ale statelor membre.

Drept urmare, s-a urmărit obiectivul comun de a suplini golurile existente în legislațiile statelor membre, care permiteau o acțiune în răspundere în caz de atingere a sănătății persoanelor ori a proprietății, dar nu ar lua întotdeauna pagubele ocazionate resurselor naturale, în special cele cauzate biodiversității.

Totodată, au fost abordate mai multe chestiuni ce țin de angajarea răspunderii pentru daunele cauzate componentelor de mediu. Au fost abordate problemele ce țin de acceptarea și aplicabilitatea principiului neretroactivității regimului de răspundere, potrivit căruia, pagubele cauzate mediului ce-și găsesc originea în fapte anterioare intrării în vigoare a viitoarei directive vor continua să fie guvernate de sistemele vechi de răspundere, apărând discuții privind la aprecierea „poluărilor trecute” [8, p.363].

S-a accentuat și valoarea principiului coerenței, esența căreia se exprimă printr-un ansamblu de priorități. Astfel, Comisia Europeană a insistat asupra faptului că regimul de răspundere, în materie de mediu, nu trebuie să fie definit independent de luarea în calcul a regimurilor de prevenire aferente. Cadrul unional nu tratează în mod uniform ansamblul activităților susceptibile să cauzeze daune de mediu, în același timp ele nu protejează toate mediile, toate speciile în aceeași măsură și în aceeași manieră. În acest context, referitor la activități, în mod special sunt abordate activitățile care prezintă un pericol sporit sau care atentează cel mai mult la echilibrele naturale, mai cu seamă în privința bunurilor și mediilor victime ale acestor atentate, accentul fiind focusat asupra zonelor contaminate și asupra necesităților de a păstra biodiversitatea.

Este firesc că adoptarea unui document

unional privind responsabilizarea pentru cauzarea de daune mediului nu a fost unul suficient, ca la 23 ianuarie 2002 a fost publicată propunerea Parlamentului European și a Consiliului privind responsabilitatea de mediu în vederea prevenirii și reparării pagubelor ecologice (COM 2002/17 final), care a fost modificată la 26 ianuarie 2004 (COM 2004/55 final) și a ajuns la textul definitiv la 21 aprilie 2004, sub forma *Directivei 2004/35/CE asupra responsabilității de mediu privind prevenirea și repararea daunelor aduse mediului*. [3]

Potrivit prevederilor *Directivei 2004/35/CE*, „prevenirea și repararea daunelor aduse mediului trebuie să se pună în aplicare în conformitate cu principiul „poluatorul plătește”, aceasta semnificând cerința imputării poluatorului a cheltuielilor aferente măsurilor adoptate de către autoritățile publice pentru ca mediul să fie menținut într-o stare acceptabilă [7, p.116]. Totodată, se statuează, că „operatorul a cărui activitate a cauzat o daună asupra mediului sau o amenințare iminentă de producere a unei asemenea daune trebuie să răspundă financiar, pentru a-i determina pe operatori să adopte măsuri și să dezvolte practici menite să diminueze riscurile de producere a unor daune asupra mediului, astfel încât să se reducă expunerea la riscurile financiare asociate”. [3]

Din cuprinsul actului sus-menționat putem desprinde că au fost apreciate următoarele categorii de daune:

- daunele, directe ori indirecte, cauzate mediului acvatic vizat de legislația comunitară în materie de gestiune a apelor;

- daunele, directe ori indirecte, cauzate speciilor și habitatelor naturale protejate la nivel comunitar prin Directiva „păsări sălbatice” din 1979 și de Directiva „habitate” din 1992;

- contaminarea, directă ori indirectă, a solurilor care antrenează un risc important pentru sănătatea umană.

Deși documentul reglementează aplicarea principiului „poluatorul plătește”, aceasta este adesea dificilă. În acest context Directiva prescrie statelor membre obligația de a veghea ca această pagubă să fie reparată în cooperare cu exploatantul a cărui activitate a cauzat paguba.

Totodată, instituția răspunderii trans-

naționale poate fi angajată sub forma răspunderii politice, morale și materiale (patrimoniale). În materie de daună de mediu, anume răspunderea patrimonială este proprie rapoarturilor transfrontaliere. Însă pentru atragerea unui stat „*poluator*” la răspundere este necesară concretizarea anumitor factori și anume:

- Urmează de a lua în considerație faptul că actele de poluare produc efecte doar după scurgerea unei perioade de timp, uneori chiar durabile. Adică faza sesizării urmărilor nocive sau negative are un caracter perpetuu;

- Daunele sau prejudiciile provocate în urma poluării poartă caracter rareori imediat, iar de cele mai multe ori dauna se manifestă peste timp.

Întru determinarea limitelor răspunderii pentru actele de poluare transfrontalieră este necesar de a lua în calcul următoarele circumstanțe:

- Este necesar de a identifica sursa („izvorul”) poluării, inclusiv pe teritoriul unui stat străin;

- Urmează a fi identificați factorii care au contribuit la producerea daunei sau a prejudiciului;

- Realizarea monitoringului de întindere a daunei de mediu, analiza complexă a prejudiciului ce a afectat atât statul „poluator”, cât și „poluantul”;

- Determinarea victimelor poluării;

Determinarea responsabilului pentru daunele de mediu. În acest sens s-au remarcat trei sisteme:

1. Prima ipostază constă în canalizarea responsabilității [6, p.262]. Aplicarea acestui mecanism presupune desemnarea, înainte de survenirea prejudiciului, a persoanei care va suporta povara răspunderii și care, pentru aceasta, va trebui să subscrie o garanție. Ca exemplu tipic în acest sens este citată responsabilitatea pentru prejudiciile consecutive deversării hidrocarburilor în mare. Unele sisteme au cunoscut principiul canalizării răspunderii în materia accidentelor de sănătate determinate de poluare. Astfel, o lege japoneză din octombrie 1973 stabilea un fel de prezumție de cauzalitate pentru unele maladii zise specifice, determinate de poluanți, precum mercurul, cadmiul și arsenicul. Indemnizarea acestor pagube este suportată în mod direct de către po-

luatori, proporțional cu contribuția la poluare în zona respectivă.

2. O altă tehnică de desemnare a responsabililor rezidă în constituirea unui fond de indemnizare alimentat prin cotizațiile poluatorilor.

3. La rezultatele asemănătoare se poate ajunge și prin intermediul reglementărilor fiscale. În acest sens, redevența percepută de către agențiile financiare de bazin din Franța constituie un exemplu edificator.

Ținând seama de riscurile tot mai mari pe care le prezintă activitățile umane pentru mediu, legea instituie pentru prejudiciu o răspundere „cu caracter obiectiv, independent de culpă”.

Întrucât dovada existenței culpei devine inutilă, pentru a se angaja răspunderea, de acum înainte asigurarea calității mediului nu mai aparține categoriei obligațiilor de mijloc, ci devine una de rezultat [6, p.268].

Referințe bibliografice:

1. Convenția de la Geneva din 13 noiembrie 1979 cu privire la poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi. În vigoare pentru Republica Moldova din 7 septembrie 1995
2. Cartea albă privind responsabilitatea de mediu, Reflecții și scenarii pentru UE-27 până în 2025. Disponibil: https://commission.europa.eu/system/files/2017-06/cartea_alba_privind_viitorul_europei_ro.pdf
3. Directiva 2004/35/CE asupra responsabilității de mediu privind prevenirea și repararea daunelor aduse mediului. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004L0035-20130718&from=EN>
4. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro
5. Legea nr.1540 din 25.02.98 privind plata pentru poluarea mediului. Publicat: 18.06.1998 în Monitorul Oficial Nr. 54-55. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135153&lang=ro#
6. DUȚU, M., Dreptul mediului, Ediția a II-a. București: Ed. C.H. Beck, 2008
7. DUȚU, M.; DUȚU, A., Dreptul mediului, Ediția

De altfel, este stabilită și o *răspundere solidară* a făptuitorilor. Aceasta înseamnă că victimă poate să se îndrepte împotriva oricăruia dintre autori spre repararea totală a pagubei, iar aceasta rămâne să se îndrepte împotriva celorlalți, între care obligația devine divizibilă.

Concluzii: Este firesc că comunitatea este preocupată de creșterea numărului de prejudicieri împotriva mediului și de efectele acestora, care se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor în care acestea sunt comise. De aceea, pentru a realiza o protecție eficace a mediului, este deosebit de importantă introducerea unor sancțiuni cu caracter descurajant mai ridicat pentru activitățile care dăunează mediului, care provoacă de obicei sau este probabil să provoace daune semnificative aerului, inclusiv stratosferei, solului, apei, animalelor sau plantelor, inclusiv în ceea ce privește conservarea speciilor.

a 4-a. București: Editura C.H. Beck, 2014.

8. DUȚU, M., Dreptul mediului și a climei, vol. I, Partea generală. București: Editura „Universul Juridic”, 2022
9. IONESCU, Cristina. Elemente de legislația mediului, 2003
10. LARSSON, Marie-Louise. The law of environmental damage – Liability and reparati-on, Kluwer Law International, 1999
11. MIGA – BEȘTELIU, R., Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public. București: Editura ALL, 2003
12. OȚEL, Monica-Elena, Răspunderea internațională în domeniul mediului. București: Editura „Universul Juridic”, 2009
13. TROFIMOV, Ig., Dreptul mediului. Chișinău, 2002
14. TROFIMOV, Ig.; GUGULAN, E.; ARDELEAN, Gr. Problema determinării limitelor răspunderii patrimoniale pentru actele de poluare transfrontalieră
15. <http://dspace.academy.police.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/294/3.%20Problema%20determ.limitelor.Trofimov%20%281%29c2%a0e2%80%94%20%d0%ba%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%8f.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

DIMENSIUNEA SECURITĂȚII BANCARE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL
DE INTEGRARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

THE DIMENSION OF BANKING SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION

Natalia TÎLTU,
doctorandă,
Consilier în Parlamentul European
e-mail: tiltu.tiltu@mail.ru

SUMMARY

The title of the article is: "The dimension of banking security of the Republic of Moldova in the context of integration into the European Union".

The banking sphere in the Republic of Moldova would probably be a domain that awakens the interest of the entire society. This mainly because of billions of lei bank fraud and secondly because of the scandalous bankruptcy of commercial banks. Both phenomena have emptied the state budget and the pockets of individuals and legal entities.

All these events have revealed the need for substantive banking sector reforms. As a result, we are witnessing some efforts by the National Bank of Moldova to reconfigure the banking legal framework in the sense of not admitting systemic problems in the future.

The scientific approach does not propose radiography of all the latest regulatory changes, but only the analysis of the main ones. In particular, we are speaking about three normative acts adopted and published.

Therefore, these three normative acts are: Law no.202 of 06.10.2017 on banks' activity; Law no. 232 of 03.10.2016 on Bank Recovery and Resolution; Law no.250 on Supplementary Surveillance of Banks / Insurers / Reinsurers and Investment Companies in a Financial Conglomerate.

In 2019, the new government launched some substantial actions concerning the modernization of banking system. The most important actions are provided by the Government Action Plan 2019-2020.

In the end of the study we make some recommendations and proposals for further research in the coming years: 2023-2025.

„Furtul miliardului” și problemele din sectorul financiar-bancar au lovit și vor continua să lovească încă mulți ani înainte în bunăstarea fiecărui cetățean al Republicii Moldova.

Totodată, problemele din sectorul financiar-bancar au un impact direct asupra securității naționale. Cetățeni săraci și un sector financiar-bancar devalizat reprezintă pericole reale la adresa securității naționale a Republicii Moldova, fapt care, în ultimă instanță, poate aduce atingere suveranității și independenței naționale.

Către începutul anului 2019, Republica Moldova a pășit cu un sector bancar lipsit totalmente de încrederea societății și privit drept

unul imprevizibil, lipsit de integritate, ostil și chiar agresiv față de cetățean. În mare parte, acest fapt se datorează fraudei bancare de miliarde și faptului că rambursarea datoriei a fost pusă pe umerii fiecărui cetățean în parte al societății noastre.

Toate aceste evenimente au relevat necesitatea unor reforme de substanță ale domeniului bancar.

Tocmai din considerentele expuse mai sus, misiunea Băncii Naționale a Moldovei de a redobândi încrederea publicului în sectorul bancar este una dificilă și care necesită efort de lungă durată.

Drept urmare, suntem martorii unor

eforturi ale Băncii Naționale a Moldovei de a reconfigura cadrul juridic bancar în sensul neadmiterii pe viitor a unor probleme sistemice.

În ultima perioadă, șirul actelor normative lansate de Banca Națională a Moldovei spre consultare și dezbatere în societate a fost unul consistent și care viza diverse aspecte importante din sfera bancară.

În acest studiu ne vom îndrepta atenția spre unele dintre ele, care prin natura instituirii unor raporturi juridice bancare noi vin să reconceptualizeze și să reconfigureze întreaga filosofie bancară din Republica Moldova, cu impact special asupra activității de creditare și de supraveghere a domeniului dat.

Prin urmare, nu ne propunem să efectuăm o radiografie a tuturor modificărilor normative de ultimă oră, ci doar analiza principalelor dintre ele. În particular, este vorba de trei acte normative adoptate, publicate și care deja au și intrat în vigoare.

Aceste trei acte normative sunt:

– Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor;

– Legea nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor;

– Legea nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar.

La momentul actual, activitatea bancară din Republica Moldova este reglementată, în principal, de trei acte normative importante: Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei nr. 548 -XIII din 21.07.95; Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor și Legea nr. 550 – XIII din 21.07.95 cu privire la instituțiile financiare.

Deși legile nr.548 din 21.07.1995 și nr.550 din 21.07.1995 au o perioadă de aplicabilitate de mai bine de două decenii, la o comparație sumară dintre redactările din 1995 și 2018, ușor constatăm o deosebire radicală atât sub aspectul cantitativ, cât și calitativ.

Cu toate acestea, Legea nr.548 și, în special, Legea nr.550 deveniseră depășite moral și nu corespundeau realităților actuale din sfera bancară și aspirațiilor europene ale Republicii Moldova. În consecință, în ultima perioadă

am fost și încă vom mai fi martori ai abrogării respectivelor acte normative și adoptării unui cadru normativ nou.

De fapt, Legea nr.550-XIII din 21.07.95 cu privire la instituțiile financiare s-a aplicat integral doar până în data de 31.12.2017, ulterior, începând cu data de 01 ianuarie 2018, să intre în vigoare noua Lege nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor, iar Legea nr.550-XII din 21.07.1995 cu privire la instituțiile financiare urmând a fi aplicată doar parțial, în partea ce se referă la lichidarea băncilor.

În rândurile ce urmează vom analiza cele trei acte menționate mai sus, demarând studiul cu Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor, ca ulterior să trecem la Legea nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor și să finalizăm cu Proiectul Legii cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar.

Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. Prin această lege Banca Națională a Moldovei transpune prevederile Directivei 2013/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 cu privire la accesul la activitatea instituțiilor de credit și supravegherea prudențială a instituțiilor de credit și a firmelor de investiții, de modificare a Directivei 2002/87/CE și de abrogare a Directivelor 2006/48/CE și 2006/49/CE și a Regulamentului nr. 575/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 privind cerințele prudențiale pentru instituțiile de credit și firmele de investiții și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012.

Elementele de noutate ale noii legi sunt multiple și vor constitui obiectul cercetărilor ulterioare, având în vedere caracterul complex al legii, dar și aspectul cantitativ (Legea având un volum de peste 100 de pagini).

Totuși, sunt câteva aspecte de noutate pe care am dori să le evidențiem în mod special:

1 Transpunerea în realitățile bancare din Republica Moldova a prevederilor Standardelor Basel III aferente cerințelor de capital, tratamentul prudențial al diferitor riscuri (de credit, de piață, operațional etc.) pentru calculul expu-

nerilor ponderate la risc (să nu uităm că anterior erau luate în calcul doar riscurile de credit).

2 A fost modificată semnificația noțiunilor de filială și sucursală, în sensul aducerii lor în concordanță cu practicile internaționale.

3 Sunt instituite derogări de la Legea privind societățile pe acțiuni cu referire la aspecte, precum: atribuțiile adunării generale a acționarilor; consiliului și organului executiv; excluderea comisiilor de cenzori în cazul băncilor comerciale din lista organelor de control ale băncilor.

4 Sunt fortificate atribuțiile de supraveghere prudențială ale Băncii Naționale a Moldovei. În comparație cu legislația actuală, proiectul Legii extinde prerogativele BNM în domeniul dat, în principal fiind vorba de: conferirea unor atribuții suplimentare Băncii Naționale a Moldovei în ceea ce ține de procesul de evaluare și supraveghere a băncilor; diversificarea și instituirea unei palete largi de sancțiuni posibile a fi aplicate băncilor comerciale de către BNM.

5 Băncile comerciale sunt solicitate să-și instituie un capital intern care, în funcție de riscurile la care sunt sau pot fi expuse, ar fi adecvat ca distribuție, calitate și cantitate.

6 Sunt stabilite condiții prin care băncile vor aplica strategii și procese de evaluare și menținere a caracterului adecvat al capitalului lor intern.

7 Aplicabilitatea legii se extinde dincolo de dimensiunea generală (băncilor, persoane juridice din Republica Moldova, inclusiv sucursalelor din străinătate ale acestora și sucursalelor băncilor din alte state în ceea ce privește activitatea acestora desfășurată în Republica Moldova), extinzându-se asupra altor categorii de entități: capitolul II titlul V se aplică societăților financiare holding, societăților financiare holding mixte și societăților holding cu activitate mixtă, persoanelor juridice din Republica Moldova; capitolul V titlul III se aplică societăților de audit ale băncilor și societăților de audit ale societăților financiare holding, societăților financiare holding mixte și societăților holding cu activitate mixtă, persoanelor juridice din Republica Moldova.

În esență, Legea nr.202 supune unei reglementări riguroase aspecte, precum: atribuțiile Băncii Naționale a Moldovei în domeniul

supravegherii bancare; interdicții; cerințe privind accesul la activitatea băncilor; cerințe prudențiale; politici de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului; secretul bancar și conflictele de interese; supravegherea prudențială și cerințele de publicare pentru Banca Națională a Moldovei.

De menționat că, la data intrării în vigoare a Legii nr.202 (01.01.2018), prevederile Legii nr.550 din 21.07.1995 privind instituțiile financiare au fost abrogate. De fapt, sunt în vigoare doar prevederile ce se referă la lichidarea băncilor: Capitolul VI¹ – lichidarea silită a băncii și Capitolul VI – lichidarea benevolă a băncii.

Legea nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. Urmând tradiția, era de așteptat ca și acest act normativ să armonizeze cadrul normativ național bancar cu legislația și practicile Uniunii Europene. În principiu, așa și este, doar că ar fi oarecum ciudat faptul că în textul Legii nr.232 nu se face referință la procesul de armonizare a legii la standardele Uniunii Europene în domeniul bancar. Cu toate acestea, chiar dacă nu se menționează expres, este evident că la elaborarea legii s-a ținut cont de directivele Uniunii Europene.

Printre principalele elemente de noutate ale Legii nr.232 evidențiem:

– În textul Legii sunt transpuse prevederile Directivei 2014/59/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 mai 2014 de instituire a unui cadru pentru redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de investiții și de modificare a Directivei 82/891/CEE a Consiliului și a Directivelor 2001/24/CE, 2002/47/CE, 2004/25/CE, 2005/56/CE, 2007/36/CE, 2011/35/UE, 2012/30/UE și 2013/36/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului, precum și a Regulamentelor (UE) nr.1093/2010 și (UE) nr.648/2012 ale Parlamentului European și ale Consiliului.

– Sunt prevăzute mai multe acțiuni ce se încadrează în compartimentul „Pregătirea”. Acestea sunt: Planificarea redresării și a rezoluției și Posibilitatea de soluționare.

– Intervenția timpurie include: Măsurile de intervenție timpurie; Înlocuirea organului de conducere; Desemnarea administratorului temporar.

– Rezoluția instituită de Lege include: Stabilirea obiectivelor rezoluției; Condițiile de declanșare a procedurii de rezoluție; Administratorul special; Evaluarea; Instrumentele de rezoluție (instrumentul de vânzare a afacerii; instrumentul băncii-punte; instrumentul de separare a activelor; instrumentul de recapitalizare internă); Instrumentele publice de stabilizare financiară; Reducerea valorii instrumentelor de capital; Competențele de rezoluție; Mecanismele de siguranță; Obligațiile procedurale; Dreptul la contestare și excluderea altor măsuri; Mecanismele de finanțare a rezoluției.

– Sunt prevăzute un șir de sancțiuni pe care Banca Națională a Moldovei le poate aplica. Domeniul sancțiunilor, în mod special, este vizat de articolele 315 și 316 din Lege. Constatăm existența unei palete largi de sancțiuni, fapt care conferă flexibilitate și corectitudine BNM în procesul de aplicare a acestor sancțiuni.

Legea nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar. Scopul acestei legi este de a transpune Directiva 2002/87/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2002 privind supravegherea suplimentară a societăților de credit, a întreprinderilor de asigurare și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar și elaborării unui proiect de lege cu privire la supravegherea suplimentară a entităților reglementate.

Efectiv, legea a fost pusă în aplicare începând cu data de 29 martie 2018.

Elementele de noutate ale acestei legi, într-o formă laconică, pot fi redate în câteva rânduri. În principal, acestea sunt:

– Pornind de la faptul că conglomeratele financiare sunt entități ce își desfășoară activități în diverse sectoare ale economiei, Proiectul de lege instituie modalități de supraveghere pe diverse dimensiuni, precum: cerințe referitoare la adecvarea capitalului, concentrarea riscurilor, tranzacțiile în interiorul grupului, sisteme de control intern și proceduri de gestionare a riscurilor.

– Sunt instituite măsuri de facilitare a supravegherii suplimentare și de desemnare

a autorității competente – coordonatorul și atribuțiile acestuia.

– Pentru situația raporturilor juridice din Republica Moldova sunt instituite anumite derogări de la prevederile Directivei 2002/87CE privind supravegherea suplimentară a societăților de credit, a întreprinderilor de asigurare și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar și elaborării unui proiect de lege cu privire la supravegherea suplimentară a entităților reglementate. Astfel, în sensul Directivei, calitatea de conglomerat financiar este atribuită entității în privința căreia se referă calificarea drept semnificative a activităților desfășurate între subsectoarele grupului, prin stabilirea unui prag minim al activelor bilanțului subsectorului cel mai puțin important din grup în valoare de 6 miliarde Euro. Totuși, ținând cont de volumul nesemnificativ al activelor din sistemul bancar și cel al asigurărilor din Republica Moldova, s-a decis diminuarea pragului respectiv până la suma de 500 milioane lei.

Demersul științific a constatat în faptul că, în pofida unui termen redus de aplicare (mai puțin de un an de zile), deja au și fost înregistrate tentative de aplicare a ei față de băncile comerciale. Ne referim aici, în mod special, la situația vânzării acțiunilor din cadrul BC Moldova-Agroindbank.

Totuși, schimbările aduse sectorului bancar nu se rezumă doar la aceste trei acte normative menționate mai sus. În ultima perioadă s-a intensificat activismul, în special al Băncii Naționale a Moldovei, în ce privește promovarea unor reglementări cu impact asupra băncilor comerciale și, în speță, a activității de creditare. Cu precădere, ne referim la atare acte, precum: Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei Nr.78 din 11.04.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la operațiunile cu numerar în băncile din Republica Moldova (în vigoare din 27.04.2018); Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei Nr.29 din 13.02.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului privind condițiile și modul de efectuare a operațiunilor valutare (în vigoare din 01.05.2018); Legea Republicii Moldova Nr.308 din 22.12.2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului (în vigoare

din 23.02.2018); Hotărârea BNM Nr.110 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la amortizoarele de capital ale băncilor (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.118 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la auditul extern al băncilor (în vigoare din 08.06.2018); Hotărârea BNM Nr.109 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la fondurile proprii ale băncilor și cerințele de capital (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.111 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tratamentul riscului de credit pentru bănci potrivit abordării standardizate (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.112 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tehnicile de diminuare a riscului de credit utilizate de bănci (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.115 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tratamentul riscului de decontare/livrare pentru bănci (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.113 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tratamentul riscului operațional pentru bănci potrivit abordării de bază și abordării standardizate (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.114 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tratamentul riscului de piață potrivit abordării standardizate (în vigoare din 30.07.2018); Hotărârea BNM Nr.116 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la calculul de către bănci al ajustărilor specifice și al ajustărilor generale pentru riscul de credit (în vigoare din 30.07.2018).

Salutabil este faptul că, imediat după schimbarea guvernării, în iunie 2019, în Republica Moldova sectorului bancar i-a fost acordată o atenție sporită. Astfel, evidențiem, cel puțin, trei acțiuni cu impact de rezonanță:

1. **Instituirea Comisiei parlamentare pentru investigarea fraudei bancare.** Fiind la început de cale, Comisia a reușit să trezească interesul societății și, astfel, să dea un semnal clar că repetarea unor scenarii similare, în viitor, este imposibil.

2. **Inițierea unui proiect de lege,** prin care vor fi amendate mai multe acte norma-

tive bancare și în special, vor fi modificate substanțial prevederile Legii Republicii Moldova Nr.232 din 2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. Prin aceste modificări se încearcă abrogarea unor prevederi care făceau posibilă acordarea asistenței de lichiditate în situație de urgență băncilor insolabile care ulterior falimentează. În mod practic, legiuitorul încearcă să prevină situații de genul celor întâmplate în anii 2014-2015, când au fost oferite credite celor trei bănci comerciale insolabile – Banca de Economii, Banca Socială și Unibank. În general, proiectul de modificare a legislației se rezumă la atare aspecte importante, precum:

– definirea noțiunii de asistență de lichiditate în situații de urgență în Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei;

– statuarea expresă a faptului că asistență de lichiditate în situații de urgență poate fi acordată doar băncilor solvabile și viabile, eliminând astfel ambiguitatea de la art.18 alin.(3) din Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei;

– precizarea listei de active eligibile acceptate de către Banca Națională a Moldovei în calitate de garanții la acordarea de credite băncilor. Se propune excluderea din lista activelor eligibile pentru garantarea creditelor a cambiilor simple și a titlurilor emise cu privire la bunuri sau mărfuri, având în vedere că astfel de instrumente nu sunt utilizate frecvent pe piață autohtonă;

– actualizarea cadrului legal privind rezervele obligatorii, unul din principalele instrumente monetare administrative aplicat de către Banca Națională în scopul controlului monetar și managementului lichidității;

– ajustarea prevederilor Legii nr.419/2006 cu privire la datoria sectorului public, garanțiile de stat și reacreditarea de stat și a altor legi conexe, având în vedere amendamentele operate la Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei”;

3. **Includerea în conținutul Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020,** intrat în vigoare la mijlocul lunii septembrie (13 septembrie 2019), a unor acțiuni ce vizează sectorul bancar, acțiuni ce vin să fortifice segmentul bancar și, astfel, să sporească securitatea finan-

ciar-bancară a Republicii Moldova. Printre cele mai importante acțiuni vom menționa:

- Elaborarea proiectului de lege privind garantarea depozitelor;
- Modificarea Legii nr.114/2002 cu privire la serviciile de plată și monedă electronică;
- Elaborarea și semnarea acordului de colaborarea interinstituțională în vederea asigurării accesului automatizat al băncilor la datele cu caracter personal din resursele deținute de Agenția Servicii Publice, în contextul respectării cerințelor impuse față de operatorii de date cu caracter personal.

În urma efectuării analizei principalelor acte normative cu tentă bancară, ce vin să instaureze realități noi și să reconfigureze raporturile juridice bancare existente, vom formula următoarele **concluzii**:

1. Începând cu data de 1 ianuarie 2018, Legea privind activitatea băncilor instituite un cadru normativ calitativ nou. Prin noua Lege, regulile de joc devin mai clare pentru toți actorii din sfera bancară, iar supravegherea prudențială și implicit activitatea de sancționare din partea Băncii Naționale a Moldovei este expusă într-o variantă aproape de exhaustivitate și care nu admite ambiguități și diverse interpretări abuzive sau, cel puțin, eronate.

2. La baza Legii cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar se află filosofia de instituire a supravegherii prudențiale suplimentare la nivelul grupului, avându-se drept scop prevenirea eventualului risc de contaminare. Cu precădere, supravegherea vizează solvabilitatea, concentrarea riscurilor, tranzacțiile în interiorul grupului, mecanismul de control intern, gestiunea internă a riscurilor la nivelul conglomeratului, precum și reputația și competența conducerii grupurilor financiare.

3. Directiva 204/59/UE a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2015. Principalele elemente ale Directivei ar fi: 1) Prevenirea (planuri și standarde; fondul de rezoluție ex ante); 2) Intervenția timpurie (În scopul asigurării continuității activităților esențiale ale băncii și redresării rapide a acesteia, autoritățile naționale de rezoluție au competența de a interveni înainte ca situația

unei bănci să se deterioreze în mod ireparabil, recurgându-se la acțiuni, precum: solicitarea de punere în aplicare a unor reforme urgente; solicitarea băncii să elaboreze, împreună cu creditorii săi, un plan pentru restructurarea datoriilor; efectuarea de schimbări la nivelul conducerii băncii și numirea administratorilor speciali sau temporari); 3) Rezoluția (autoritățile naționale de rezoluție au competența: să vândă o parte a instituției; să creeze o bancă-punte care să continue activitățile cele mai importante (transferul temporar al activelor bancare bune către o entitate gestionată de stat); să separe activele bune de cele toxice (acestea din urmă ar urma să fie transferate către o entitate de gestionare a activelor); să aplice măsuri de recapitalizare internă: de exemplu, convertirea datoriilor în acțiuni sau reducerea acestora, astfel, pierderile sunt impuse acționarilor și creditorilor băncii, conform unei ordini stabilite, și nu contribuabililor). Constatăm că toate aceste prevederi, într-o măsură adaptată, și-au găsit consfințire în textul Legii nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor.

4. Eforturile Băncii Naționale a Moldovei în domeniul instituirii unei supravegheri eficiente au primit recent o susținere din partea Curții Constituționale. Avem în vedere Hotărârea Curții Constituționale publicată la data de 1 decembrie 2017 [7], prin care se recunoaște constituționalitatea art.38 alin.(7) lit.a) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995 și, astfel, se declară inadmisibilă sesizarea.

5. În fine, cumulativ cu toate aceste trei acte normative și cu adoptarea Deciziei Curții Constituționale, dar și cu eforturile de oră a noii guvernări de a induce o claritate în sectorul bancar, considerăm că anii 2019-2022 au adus sectorului bancar din Republica Moldova schimbări fundamentale și perspective favorabile unei dezvoltări în condiții de claritate și a unor reglementări ce abordează cu lux de amănunte diverse aspecte care altădată generau ambiguități și litigii. Respectivul fapt nu are decât să aducă beneficii cetățeanului și, în ultimă instanță, stabilitate și bunăstare întregii societăți.

6. De asemenea, a fost stabilit faptul că statul mai mult este preocupat de prevenirea și combaterea corupției în sectorul public, pe

când prevenirea și combaterea corupției în sectorul financiar-bancar este oarecum plasată în umbra atenției factorilor responsabili. Aceasta cu atât mai grav, cu cât este pe larg recunoscut

faptul că în Republica Moldova corupția reprezintă un flagel ce afectează buna funcționare a instituțiilor publice și bunăstarea societății.

Surse bibliografice:

- 1 Dardac, Nicolae; Barbu, Teodora Cristina. Instituții de credit. București: Editura ASE, 2012, p.83-84, 123-132
- 2 Directiva 2002/87/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2002 privind supravegherea suplimentară a societăților de credit, a întreprinderilor de asigurare și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar și elaborarea unui proiect de lege cu privire la supravegherea suplimentară a entităților reglementate
- 3 Directiva 2013/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 cu privire la accesul la activitatea instituțiilor de credit și supravegherea prudențială a instituțiilor de credit și a firmelor de investiții, de modificare a Directivei 2002/87/CE și de abrogare a Directivelor 2006/48/CE și 2006/49/CE
- 4 Directiva 2014/59/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 mai 2014 de instituire a unui cadru pentru redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de investiții și de modificare a Directivei 82/891/CEE a Consiliului și a Directivelor 2001/24/CE, 2002/47/CE, 2004/25/CE, 2005/56/CE, 2007/36/CE, 2011/35/UE, 2012/30/UE și 2013/36/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului, precum și a Regulamentelor (UE) nr.1093/2010 și (UE) nr.648/2012 ale Parlamentului European și ale Consiliului.
- 5 Gheorghe, Carmen-Adriana. Drept bancar comunitar. București: Editura C.H.Beck, 2008. 247p.
- 6 Guștiuc, Andrei. Drept bancar. Vol.1. Chișinău: Editura „Elena V.I.”, 2002. 287p.
- 7 Hotărârea Curții Constituționale Nr.29 din 06.11.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 38 alin.(7) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995 (menținerea efectelor produse de către Banca Națională a Moldovei) (sesizarea nr.59a/2017). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.421-427 din 01.12.2017, art.Nr.122
- 8 Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.420 din 30.08.2019 cu privire la aprobarea Planului de Acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020. Publicata în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.281-288 din 13.09.2019, art.Nr.618
- 9 Legea Republicii Moldova Nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.434-439 din 15.12.2017, art.Nr.727
- 10 Legea Republicii Moldova Nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.343-346 din 04.10.2016, art. Nr.707
- 11 Legea Republicii Moldova Nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor, asigurătorilor/re-asigurătorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.794 din 29.12.2017
- 12 Legea Republicii Moldova Nr.548 din 21.07.1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.297-300 din 30.10.2015, art. Nr.544 (republicată)
- 13 Legea Republicii Moldova nr. 550 din 21.07.1995 a instituțiilor financiare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78-81 din 13.05.2011, art.Nr.199 (republicată)
- 14 Pîntea, Dumitru. Monitorul financiar: Analiza principalelor reforme din sectorul financiar din Republica Moldova. În: Monitorul Financiar nr.2 din aprilie-iulie 2016. Chișinău: Ed. „Expert-Grup”, 2016. 20 p.
- 15 Postolache, Rada. Drept bancar. București: Editura C.H.Beck, 2012. 368p.
- 16 Regulamentul nr. 575/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 privind cerințele prudențiale pentru instituțiile de credit și firmele de investiții și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012

CZU 352/354(478)

**PERSPECTIVE DE EFICIENTIZARE A ACTIVITĂȚII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE
DIN REPUBLICA MOLDOVA CĂTRE ANUL 2030****Oleg GRAUR,**

doctorand,

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: oleg.graur@mai.gov.md

Rezumat

La data de 15 martie 2023 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023 – 2030.

O astfel de strategie a fost necesară pentru a înlătura numeroasele probleme structurale, care pot avea consecințe negative în perioada următoare și este importantă în contextul aspirațiilor de integrare a R. Moldova în Uniunea Europeană.

Drept rezultat, se declară optimist că „Republica Moldova va avea o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, care va oferi servicii de calitate cetățenilor și mediului de afaceri, asigurând dezvoltarea sustenabilă a țării”.

Or, perpetuarea unui sistem ineficient al administrației publice poate amplifica problemele și vulnerabilitățile structurale ale țării și eroda încrederea oamenilor în instituțiile statului.

Prin urmare, este prioritară trasarea în continuare a unor obiective strategice care să permită edificarea unei administrații publice moderne, eficiente, profesioniste, orientate spre furnizarea de servicii publice de înaltă calitate, conform nevoilor și așteptărilor cetățenilor și mediului de afaceri din Republica Moldova.

Principiile pe care se sprijină Strategia sunt principiile spațiului administrativ european (statul de drept, fiabilitatea/încrederea și predictibilitatea, deschiderea și transparența, responsabilitatea, eficiența și eficacitatea; descentralizare, subsidiaritate și autonomie locală).

În studiul de față ne propunem să analizăm în ce măsură preocuparea de eficientizarea și eficacitatea administrației publice este ancorată pe realitățile din Republica Moldova și itinerarul integraționist în Uniunea Europeană, avându-se în vedere obiectivele strategice ce urmează a fi realizate către anul 2030.

Cuvinte-cheie: eficiență, reformă, administrație publică, factori de influență, Uniunea Europeană, 2030

Abstract

On March 15, 2023, the Government of the Republic of Moldova approved the Public Administration Reform Strategy for the years 2023-2030.

Such a strategy was necessary to remove the numerous structural problems, which may have negative consequences in the coming period and is important in the context of the aspirations of the Republic of Moldova to integrate into the European Union.

As a result, it is optimistically declared that „the Republic of Moldova will have an efficient, transparent and responsible central and local public administration, which will provide quality services to citizens and the business environment, ensuring the sustainable development of the country”.

However, the perpetuation of an ineffective public administration system can amplify the country’s structural problems and vulnerabilities and erode people’s trust in state institutions.

Therefore, it is a priority to continue drawing some strategic objectives that allow building a modern, efficient, professional public administration, oriented towards the provision of high quality public services, according to the needs and expectations of citizens and the business environment of the Republic of Moldova.

The principles on which the Strategy is based are the principles of the European administrative space (rule of law, reliability/trust and predictability, openness and transparency, accountability, efficiency and effectiveness; decentralization, subsidiarity and local autonomy).

In the present study, we propose to analyze to what extent the concern for efficiency and effectiveness of the public administration is anchored on the realities of the Republic of Moldova and the integrationist itinerary in the European Union, considering the strategic objectives to be achieved by 2030.

Key words: Efficiency, reform, public administration, influencing factors, European Union

Introducere. Guvernul Republicii Moldova a aprobat la data de 15 martie 2023 Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023 – 2030 [5].

Autoritățile precizează că o astfel de strategie a fost necesară pentru a înlătura „numeroasele probleme structurale, care pot avea consecințe negative în perioada următoare” și este importantă în contextul aspirațiilor de integrare a R. Moldova în Uniunea Europeană.

Aprobarea a fost precedată de consultările publice lansate pe marginea respectivului proiect [14].

Scopul cercetării este de a studia dacă Republica Moldova are șansa de a avea o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, care va oferi servicii de calitate cetățenilor și mediului de afaceri, asigurând dezvoltarea sustenabilă a țării.

Metodele de cercetare sunt diverse: metoda analitică, comparativă, istorică, deducția.

Principalele rezultate înregistrate: Analiza conținutului Strategiei a permis identificarea obiectivelor și direcțiilor prioritare ale Strategiei, existența sau lipsa unei preocupări privind eficientizarea activității administrației publice.

Demersul științific va demara cu o incursiune în chintesența Strategiei, fiind expuse elementele-cheie ale reformei administrativ-teritoriale. Ulterior, vom analiza situația în domeniul eficientizării activității administrației publice și acțiunile ce urmează a fi întreprinse. Cercetarea se va realiza pe 5 direcții fundamentale de eficientizare: 1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici; 2. Cadrul Instituțional al Administrației Publice Centrale; 3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice; 4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice; 5. Administrația Publică Locală.

Metode și materiale aplicate. Cercetarea va fi realizată prin valorificarea metodei de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, cum ar fi: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le constituie publicațiile cercetătorilor din domeniu, materiale analitice ale practicienilor, precum și legislația

relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Rezultate obținute și discuții. Prima etapă a reformei prevede ca localitățile R. Moldova să treacă printr-un proces de amalgamare, adică satele, comunele, orașele și municipiile mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic să fie absorbite de localitățile din apropiere cu capacități administrative mai puternice.

Pentru a fi creată, o unitate administrativ-teritorială ar trebui: să aibă cel puțin 3.000 de locuitori; să existe legături rutiere între toate unitățile administrative vechi; distanța din centrul noii UAT până la cel mai îndepărtat sat să fie nu mai mică de 25-30 km; primăria să poată acoperi cheltuielile pentru cel puțin 12 angajați.

Acest proces urmează să aibă loc voluntar până în anul 2027, iar ulterior va fi reglementat în legislație. În funcție de rezultatele obținute în urma amalgamării, raioanele ar putea dispărea și ar putea să fi formate **5+1 regiuni**: Regiunea Administrativă **Nord** – municipiul Bălți și raioanele Briceni, Dondușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnîța, Râșcani, Sângerei, Soroca; Regiunea Administrativă **Centru** – raioanele Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hâncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni; Regiunea Administrativă **Sud** – raioanele Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă, Taraclia; Autonomia **Găgăuzia**; Municipiul **Chișinău**; Unitatea Teritorială **Nistru**, statutul căreia va fi stabilit în cadrul procesului de negocieri în problema transnistreană, dintre cele două maluri ale Nistrului.

O variantă de optimizare a raioanelor o reprezintă reorganizarea pe baza actualelor regiuni de dezvoltare: Regiunea Nord, Regiunea Centru, Regiunea Sud, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, Municipiul Chișinău (și Transnistria).

După consultările publice privind proiectul strategiei, în varianta finală a documentului a fost inclusă o modalitate alternativă de reorganizare a raioanelor - în **zece districte**: Districtul Bălți - municipiul Bălți, raioanele Fălești,

Glodeni, Râșcani, Sângerei; Districtul Căușeni – raioanele Anenii Noi, Căușeni, Ștefan Vodă; Districtul Cahul – raioanele Cahul, Cantemir, Taraclia; Districtul Edineț – raioanele Briceni, Dondușeni, Edineț, Ocnița; Districtul Hâncești – raioanele Basarabeasca, Cimișlia, Hâncești, Leova; Districtul Orhei – raioanele Orhei, Rezi-na, Șoldănești, Telenești; Districtul Soroca – raioanele Drochia, Florești, Soroca; Districtul Ungheni – raioanele Călărași, Nisporeni, Ungheni; UTA Găgăuzia; Municipiul Chișinău.

Harta districtelor coincide aproape în totalitate cu cea a județelor R. Moldova, care a existat din 1998 până în 2003, când s-a trecut la raioane. Lipsește doar fostul județ Taraclia, creat suplimentar în 1999 [15].

De fapt, se poate observa că sunt urmări- te teritoriile gestionate actualmente de oficiile Cancelariei de Stat. În acest scenariu, distribuția funcțiilor este aproape neschimbată. Agenția pentru Dezvoltare Regională și Consiliile pentru Dezvoltare Regională ar continua să funcționeze.

De menționat că pe parcursul a celor 30 de ani de independență a Republicii Moldova a fost organizată, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale: Raioane (prezent) și 11 Județe (1998-2003).

Actualmente, Republica Moldova este organizată din punct de vedere administrativ în 896 unități administrative teritoriale (UAT) de nivelul I (sate, comune, orașe și municipii) și 35 unități administrativ-teritoriale (UAT) de nivelul II (32 raioane, mun. Chișinău și Bălți, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia), pentru o populație mai mică de 3 milioane de locuitori (2,9 milioane conform recensământului din 2014).

O altă problemă care trebuie luată în considerație o reprezintă situația demografică - populația Republicii Moldova este în continuă scădere. Rezultatele recensământului din 2014 arată că populația a atins 2,9 milioane locuitori, comparativ cu 3,5 milioane în urmă cu zece ani. Dintre aceștia, 329.108 locuiesc în străinătate, rămânând doar 2,58 milioane de utilizatori efectivi de servicii și contribuabili la bugetele locale.

Considerăm că cifra de 2,58 milioane este una exagerat de optimistă. Conform unui stu-

diu recent, în deceniile viitoare declinul demografic va continua cu ritmuri rapide, numărul populației Republicii Moldova micșorându-se până la 1755,6 mii (cu 34,5%) către anul 2040 [1, p.4]. Este și firesc că în atare condiții regândirea procesului de eficientizare a administrației publice este unul imperativ.

Ceea ce caracterizează administrația publică locală de nivelul I este fragmentarea și numărul foarte mare (aproape 90%) de UAT cu o populație redusă, sub 5000 locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficientă a serviciilor, nici o capacitate fiscală și administrativă corespunzătoare. Numărul mediu de locuitori într-o unitate administrativ-teritorială este de 275342. Pentru fiecare 100.000 locuitori revin 36,3 UAT – o valoare mai mare decât în cele mai fragmentate țări europene [9].

În perioada următoare autoritățile centrale și locale vor colabora pentru elaborarea documentelor necesare implementării Strategiei, inclusiv a Legii privind amalgamarea voluntară [6].

Drept rezultat, se declară optimist că, „Republica Moldova va avea o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, care va oferi servicii de calitate cetățenilor și mediului de afaceri, asigurând dezvoltarea sustenabilă a țării” [5].

Este ca și cum clar de la sine că aprobarea noii strategii de reformă a administrației publice este importantă în contextul aspirațiilor Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană. Or, perpetuarea unui sistem ineficient al administrației publice poate amplifica problemele și vulnerabilitățile structurale ale țării și eroda încrederea oamenilor în instituțiile statului. Prin urmare, este prioritară trasa-rea în continuare a unor obiective strategice care să permită edificarea unei administrații publice moderne, eficiente, profesioniste, orientate spre furnizarea de servicii publice de înaltă calitate, conform nevoilor și așteptărilor cetățenilor și mediului de afaceri din Republica Moldova.

Principiile pe care se sprijină Strategia sunt principiile spațiului administrativ european (*statul de drept, fiabilitatea/încrederea și predictibilitatea, deschiderea și transparența,*

responsabilitatea, eficiența și eficacitatea; descentralizare, subsidiaritate și autonomie locală).

Analiza Notei informative a proiectului Strategiei a permis identificarea obiectivelor și direcțiilor prioritare ale Strategiei, așa cum sunt ele formulate de autorii respectivei Strategii: [14]

(1) Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici. Republica Moldova va avea un sistem al funcției publice integrat și competent, care reușește să gestioneze cu eficiență și echitabil servicii publice de calitate și accesibile, prin profesionalizare și stabilitate, susținute de un sistem profesionist/meritocratic și transparent de management al resurselor umane.

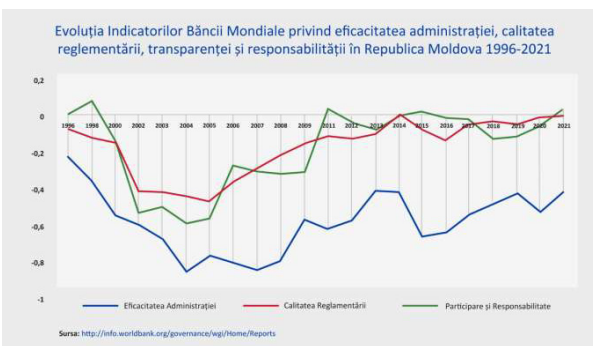
(2) Cadrul instituțional al Administrației Publice Centrale. Un sistem instituțional suplă și eficient al administrației publice centrale prin consolidarea rezultatelor obținute până acum, cu definirea clară a mandatelor instituțiilor publice centrale, eliminarea suprapunerilor, delimitarea clară a rolurilor între instituții de fundamentare a politicilor publice, instituții de implementare (agenții publice).

(3) Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice. Sistemul de fundamentare și implementare a politicilor publice pe bază de dovezi va fi generalizat, consolidat și va funcționa eficient, prin: coordonarea cu procesul de transpunere și implementare a acquis-ului UE, integrarea intereselor grupurilor celor mai defavorizate, îmbunătățirea coordonării și planificării strategice a politicilor în raport cu toate resursele financiare disponibile (interne și internaționale) și creșterea semnificativă a capacității de monitorizare și evaluare.

(4) Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice. Până la finalul anului 2030 Republica Moldova va avea o administrație publică eficientă, care dispune de practici democratice și oferă servicii de înaltă calitate cetățenilor și mediului de afaceri într-un mod transparent și eficient prin utilizarea tehnologiilor moderne și a serviciilor inovatoare care să respecte cerințele integrării europene printr-un proces administrativ imparțial, profesionist și responsabil.

În mai multe rapoarte privind Republi-

ca Moldova, calitatea guvernării/governanței publice este măsurată prin indicatori globali ai guvernării calculați de Banca Mondială (WGI-Worldwide Governance Indicators). Aceasta utilizează o multitudine de surse pentru a estima calitatea guvernării pe 3 dimensiuni relevante: 1) eficacitatea administrației; 2) calitatea reglementărilor; 3) participare și responsabilitate. Evoluția valorilor absolute ale celor 3 indicatori pentru Republica Moldova pe perioada 1996-2021 poate fi observată în graficul nr.1. În general, se poate observa o stagnare pe întreaga perioadă, dar un început de progres în 2020 și, mai ales, în 2021 [5].

Graficul nr.1 Evoluția indicatorilor Băncii Mondiale privind eficacitatea administrației, calitatea reglementării, transparenței și responsabilității în Republica Moldova, anii 1996-2021. Sursa: Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030.

Sursa: Banca Mondială. A se vedea: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>

Analiza situației în domeniul eficientizării a permis identificarea unui șir de probleme enunțate de către autorii Strategiei. Aceste probleme pot fi convențional divizate pe următoarele dimensiuni:

1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici;
2. Cadrul Instituțional al Administrației Publice Centrale;
3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice;
4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice;
5. Administrația Publică Locală.

Le vom examina consecutiv pe toate și vom identifica problemele cu referire la do-

meniul eficientizării și eficacității activității administrației publice.

1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici

Problema nr.1: Sistemul de elaborare, promovare și monitorizare a politicilor publice în domeniul managementului funcției publice și al funcționarilor publici se realizează de către Cancelaria de Stat în mod insuficient. Prin urmare, reorganizările Cancelariei de Stat din anul 2016 și 2019 au avut repercusiuni sistematice asupra capacității Cancelariei de Stat de a gestiona eficient și proactiv domeniul funcției publice, care este unul de nivel strategic pentru asigurarea unei administrații publice moderne cu corp de funcționari publici profesioniști și integri, capabili să lucreze în favoarea cetățenilor [5, pct.10].

Problema nr.2: Cariera în funcția publică, în mod special pentru tinerii profesioniști, nu este atractivă. Capacitatea statului de a acoperi cantitativ și calitativ necesarul de personal în administrația publică este insuficientă. Prin urmare, promovarea în funcția publică în majoritatea autorităților publice constituie o provocare pentru managementul eficient al resurselor umane [5, pct.24 alin.3)].

2. Cadrul Instituțional al Administrației Publice Centrale

Perpetuarea unui sistem ineficient al administrației publice centrale poate amplifica problemele și vulnerabilitățile structurale ale țării și eroda încrederea oamenilor în instituțiile statului.

Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020 și Planul de acțiuni pentru anii 2016-2018 pentru implementarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020 au fost principalele documente de politici, care erau îndreptățite să stabilească obiective de eficientizare a activității administrației publice.

Conform Strategiei citate, Guvernul Republicii Moldova la acel moment s-a angajat în implementarea reformei administrației publice, cu scopul de a consolida administrația publică atât la nivel național, cât și la nivel local. Obiectivul general a fost de a constitui o

administrație publică modernă, eficientă, profesionistă, orientată spre furnizarea de servicii publice de înaltă calitate, conform nevoilor și așteptărilor cetățenilor, entităților sociale și economice. Pentru atingerea acestui obiectiv general au fost planificate acțiuni și activități specifice în două faze ale procesului de reformă: din 2016 până în 2018 și din 2019 până în 2020. Aceste două faze trebuiau implementate în conformitate cu acțiunile etapizate. Însă doar primul plan a fost aprobat oficial de Guvern – pentru 2016-2018 [5, pct.46].

Potrivit Raportului de evaluare intermediară și ex-post a Strategiei, efectuat conform *Metodologiei de evaluare a documentelor de politică publică*, cu asistența partenerilor de dezvoltare în cadrul Programului ENPI al Uniunii Europene pentru Republica Moldova „Sprijin pentru procesul de reformă a administrației publice în Republica Moldova” se constată că rezultatele preconizate au fost obținute numai parțial, existând numeroase domenii unde sunt necesare progrese mult mai vizibile [5, pct.47].

48. În contextul acordării Republicii Moldova la 23 iunie 2022 de către Consiliul European a statutului de țară candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană, existența unor instituții ale statului eficiente și moderne este o premisă obligatorie pentru integrarea în spațiul comunitar [5, pct.48].

În scopul consolidării capacităților administrației publice centrale de a răspunde exigențelor statutului de țară candidat pentru aderarea la UE, la solicitarea Guvernului și cu asistența OECD/SIGMA, a Delegației Uniunii Europene, în martie-iulie 2022 a fost lansat procesul de evaluare parțială a administrației publice centrale din Republica Moldova, prin intermediul unor analize funcționale axate pe evaluarea capacității administrației publice centrale de a elabora politici publice – procesul va fi generalizat printr-o evaluare completă în 2023, la fel cu asistența tehnică a OECD/SIGMA. Implementarea setului menționat de analize funcționale este coordonată de Cancelaria de Stat în cooperare cu Ministerul Finanțelor și cu implicarea ministerelor. Metodologia de evaluare a fost aprobată de Cancelaria de Stat și Ministerul Finanțelor și a fost discutată cu

toate ministerele de resort în luna mai 2022. În cadrul evaluării, ministerele de resort au efectuat o analiză detaliată a structurii de personal care acoperă direcțiile ministeriale și instituțiile subordonate. De asemenea, ministerele au analizat necesitățile personalului în ceea ce privește dezvoltarea de politici, având în vedere necesitatea de a îndeplini prioritățile Guvernului. În final, ministerelor li s-a cerut să identifice creșteri de eficiență atât în ministere, cât și în organismele subordonate [5, pct.49].

3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice

„Elaborarea politicilor publice este procesul prin care Guvernul transpune viziunea sa politică în strategii, acțiuni și acte normative pentru a livra „rezultate” cetățenilor. Prin acest proces se stabilește ce trebuie făcut – examinând raționamentul de bază și eficacitatea politicilor – elaborând apoi modalitatea de implementare și revizuire permanentă cât de bine rezultatele dorite sunt livrate” [8].

Un rol major în asigurarea unui proces eficient de planificare strategică și în sistemul de elaborare a politicilor publice îl are configurarea și consolidarea corespunzătoare a Centrului de Guvernare, funcțiile caracteristice acestuia urmând a fi realizate în comun de către Cancelaria de Stat, Ministerul Finanțelor (planificarea resurselor pentru sectorul public) și Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (coordonarea afacerilor de integrare europeană).

Cancelaria de Stat asigură organizarea activității Guvernului în vederea realizării de către acesta a politicii interne și externe a statului, crearea cadrului general pentru definirea priorităților de activitate a Guvernului, oferirea suportului metodologic și organizatoric pentru sistemul de planificare, elaborare și implementare a politicilor publice de către autoritățile guvernamentale, monitorizarea implementării Programului de guvernare, prezentarea materialelor analitice și informaționale, pregătirea proiectelor de acte ale Guvernului, inclusiv realizarea dreptului de inițiativă legislativă și verificarea executării acestora, precum și exercitarea de către Guvern a prerogativelor ce țin

de relațiile sale cu autoritățile administrației publice locale. Totodată, Cancelaria de Stat este responsabilă de asigurarea sustenabilității administrației publice prin definirea și coordonarea realizării reformei administrației publice și consolidarea acesteia, sporirea calității și accesibilității serviciilor publice prestate pentru cetățeni și operatorii economici și eficiențizarea managementului funcționarilor publici [5, pct.66].

Pe lângă competențele enumerate supra, *Legea nr.98/2012 privind administrația publică centrală de specialitate* atribuie Cancelariei de Stat și sarcina de a informa opinia publică despre activitatea Guvernului, precum și de a asigura, prin aparatul propriu, continuitatea derulării procedurilor aferente actelor de guvernare, constituind elementul de legătură și stabilitate a guvernării. În mod detaliat și exhaustiv, sarcinile și funcțiile Cancelariei de Stat sunt stabilite în legislația secundară specială [7]. Alte funcții/sarcini (necaracteristice Centrului Guvernului) au fost atribuite entității de-a lungul anilor, datorită importanței și/sau caracterului intersectorial al acestora.

Planificarea eficientă și integrată la nivel de Guvern a constituit elementul esențial al noului sistem de planificare strategică, aprobat prin *Hotărârea Guvernului nr.386 /2020 cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice* (în vigoare din 26.07.2020). Scopul principal urmărit de noul sistem este eficientizarea efortului autorităților administrative centrale în implementarea politicilor publice. Noul sistem de planificare strategică stabilește ierarhia clară a documentelor de planificare și definește legătura acestora cu documentele de politici publice. Nivelul cel mai înalt este reprezentat de Programul de activitate al Guvernului, Strategia Națională de Dezvoltare și angajamentele internaționale, implicit Acordul de Asociere RM-UE și Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030. Totodată, Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” [11] a reconfirmat importanța dezvoltării noului sistem integrat de planificare strategică, de cooperare la diferite niveluri și de includere a tuturor părților interesate în pro-

cesul de planificare, implementare și monitorizare a politicilor publice [5, pct.67].

4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice

Din punct de vedere normativ, una dintre schimbările majore din ultimii ani în ceea ce privește reformele administrației publice și transformarea acesteia într-un serviciu adecvat pentru cetățeni și comunitatea de afaceri a fost adoptarea *Legii nr. 234/2021 cu privire la serviciile publice*. Legea reglementează toate institutele moderne specifice serviciilor publice, care sunt caracteristice spațiului administrativ european, precum și principiile pentru prestarea serviciilor publice. Astfel, la înființarea și modernizarea unui serviciu public se stabilește obligația creșterii numărului canalelor de prestare a acestuia atât la ghișeu, cât și în mod electronic, reducerea poverii administrative prin simplificarea proceselor de prestare a serviciilor publice, excluderea activităților administrative care nu aduc valoare publică, consolidarea mecanismului de schimb electronic de date și prestarea în mod prioritar, în format electronic, inclusiv obținerea rezultatului prestării serviciului sub forma unui document electronic etc. [5, pct.100].

De asemenea, *Legea nr. 234/2021 cu privire la serviciile publice* prescrie obligația transpunerii în modul de prestare a serviciilor publice a principiul „doar o singură dată”, din care rezultă că beneficiarii de servicii publice furnizează date diverse o singură dată în contact cu autoritățile/instituțiile publice, iar acestea sunt obligate să se asigure că datele sunt reutilizabile și că pot fi accesate de oricare prestator de servicii publice. Principalele finalități urmărite prin implementarea *Legii nr. 234/2021* sunt: crearea condițiilor pentru implementarea serviciilor publice pro-active, care vor fi prestate din oficiu, fără necesitatea depunerii unor cereri sau demersuri din partea beneficiarilor acestora; instituirea obligației prestatorilor de servicii de a asigura crearea serviciilor publice electronice complet automatizate, ce permit autoservirea electronică a beneficiarilor de servicii publice, fără interacțiunea cu reprezentanții prestatorilor de servicii; asigurarea condițiilor

juridice pentru cooperarea între prestatorii de servicii publice de la nivel central și cel local, pentru organizarea și prestarea eficientă a serviciilor publice cetățenilor și mediului de afaceri în mediul rural.

5. Administrația Publică Locală

Republica Moldova este organizată din punct de vedere administrativ în 896 unități administrativ-teritoriale (UAT) de nivelul I (sate, comune, orașe și municipii) și 35 unități administrativ-teritoriale (UAT) de nivelul II (32 raioane, mun. Chișinău și Bălți, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia), pentru o populație mai mică de 3 milioane de locuitori (2,9 milioane conform recensământului din 2014) [5, pct.121].

Ceea ce caracterizează administrația publică locală de nivelul I este fragmentarea și numărul foarte mare (aproape 90%) de UAT cu o populație redusă, sub 5000 de locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficientă a serviciilor, nici o capacitate fiscală și administrativă corespunzătoare. Numărul mediu de locuitori într-o unitate administrativ-teritorială este de 2753 [2]. Pentru fiecare 100.000 locuitori revin 36,3 UAT - o valoare mai mare decât în cele mai fragmentate țări europene. Acest lucru este subliniat și în recentul document de evaluare, publicat pe 1 februarie 2023, al Comisiei Europene privind cererea de aderarea la Uniunea Europeană a Republicii Moldova: „Sunt disparități semnificative între urban și rural în furnizarea serviciilor de bază, a educației și a pieței forței de muncă, deoarece resursele sunt concentrate în capitală și în câteva orașe de mărime medie...Dezvoltarea și coeziunea regională sunt împiedicate de nevoia pentru reforma administrativ-teritorială: 844 autorități publice locale rurale (86%) au mai puțin de 5000 de locuitori” [4, p.46].

Dimensiunea optimă a unei UAT pentru a asigura eficiența democratică, furnizarea de servicii de calitate, precum și pentru a facilita dezvoltarea economică locală este de circa 30000 locuitori [19, p.17].

Deși cadrul legal are prevederi clare privind numărul minim de locuitori (Art. 17 prevede ca UAT-urile trebuie să aibă un număr

minim de 1500 locuitori și mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale) [13, art.17], capacitatea administrativă adecvată necesară, precum și privind viabilitatea UAT-urilor, fapt ce pune în sarcina Guvernului [12, art.11 alin.5)], la propunerea Cancelariei de Stat, să examineze și să identifice soluții de eficientizare administrativă sau de **consolidare teritorială, niciun Guvern nu a întreprins măsuri** de îmbunătățire și optimizare a structurii administrativ teritoriale [5, pct.124].

După o expunere a principalelor probleme în ce privește eficientizarea administrației publice, Strategia formulează elemente de viziune, principii și scop.

Astfel, **viziunea** este concepută în sensul că o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, capabilă de perfecționare permanentă, care oferă servicii accesibile și de calitate cetățenilor și mediului de afaceri din Republica Moldova, contribuind astfel la bunăstarea societății și la consolidarea coeziunii sociale [5, pct.153].

Cu referire la **principii**, se declară că principiile pe care se sprijină strategia sunt cele ale spațiului administrativ european, alături de care au fost adăugate principii specifice procesului de consolidare a autonomiei locale [5, pct.153]: 1) Statul de Drept; 2) Fiabilitate/Încredere și Predictibilitate; 3) Deschidere și Transparență; 4) Descentralizare; 5) Autonomie Locală.

Un loc aparte ocupă alte două principii relevante studiului nostru. Ne referim la:

Eficiență și Eficacitate - aceste 2 principii se referă la obținerea de rezultate maxime cu un volum dat de resurse, iar aceste rezultate sunt corespunzătoare scopurilor stabilite și contribuie direct și nemijlocit la îndeplinirea acestora.

În fine, ultimul principiu - subsidiaritate, în ceea ce privește procesul de descentralizare, conform căruia un serviciu public trebuie încredințat nivelului administrativ cel mai apropiat de cetățean, care are capacitatea de a-l furniza în condiții de eficiență și eficacitate.

Totodată, la secțiunea de Administrație Publică Locală au mai fost adăugate criteriile și

reguli specifice unui proces eficient și eficace de descentralizare și consolidare a autonomiei locale, care reies din bunele practici și din literatura academică în domeniu la nivel internațional [5, pct.154].

În ceea ce privește **scopul**, este declarat faptul că la sfârșitul anului **2030** Republica Moldova va dispune de o administrație publică centrală și locală capabilă să asigure condițiile pentru dezvoltarea sustenabilă a țării, cu un nivel ridicat de integritate și competență, astfel încât: (a) să gestioneze cu eficiență și să livreze servicii publice de calitate prin: profesionalizare și stabilitate, simplificare și raționalizare, predictibilitate și coordonare; (b) să câștige respectul și încrederea cetățenilor prin: onestitate, transparență și responsabilitate, accesibilitate și deschidere; (c) să-și consolideze capacitatea de fundamentare și implementare a politicilor publice, astfel încât să fie capabilă să răspundă provocărilor ridicate de procesul de aderare la UE [5, pct.154].

După o trecere în revistă a tuturor problemelor și obstacolelor ce stau în calea atingerii unei eficiențe înalte a activității administrației publice, în textul Strategiei 2023-2030 sunt inserate mai multe obiective și direcții de îmbunătățire a situației respective.

Identific matricei de expunere a problemelor, soluțiile și direcțiile prioritare de acțiune pot fi convențional divizate pe dimensiunile:

1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici;
2. Cadrul Instituțional al Administrației Publice Centrale;
3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice;
4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice;
5. Administrația Publică Locală.

Le vom examina consecutiv pe toate și vom evidenția acțiunile ce urmează a fi întreprinse în ceea ce privește eficientizarea și eficacitatea activității administrației publice.

1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici. Drept urmare a reformelor, Republica Moldova va avea un sistem al funcției publice și al funcționarilor publici integru și competent, care să gestioneze cu

eficiență și echitabil servicii publice de calitate și accesibile, prin profesionalizare și stabilitate, susținute de un sistem profesionist/meritocratic, transparent și motivațional de management al resurselor umane în serviciul public.

2.Cadrul Instituțional al Administrației Publice Centrale. Obiectivul general declarat: un sistem instituțional flexibil și eficient al administrației publice centrale prin consolidarea rezultatelor obținute până acum, cu definierea clară a mandatelor instituțiilor publice centrale, eliminarea suprapunerilor, delimitarea clară a rolurilor între instituții de fundamentare a politicilor publice, instituții de implementare (agenții publice).

Un interes sporit prezintă Direcția Prioritară 1: Sistemul administrației publice centrale va fi raționalizat și eficientizat printr-un cadru de reglementare unitar, coerent și transparent, care folosește o terminologie adecvată și care definește clar diferențele dintre autoritate publică și instituție publică de implementare, raporturile ierarhice, structuri organizaționale interne omogene și cât mai simple.

Totodată, se declară drept activitate prioritară evaluarea periodică calitativă pe baza următoarelor criterii: crearea de noi instituții publice se face numai pe baza unor evaluări ex-ante care să demonstreze raționalitatea, eficiența și eficacitatea (value for money) [5, Pct.I.1.3 alin.(2)].

3.Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice. În calitate de obiectiv general: Sistemul de fundamentare și implementare a politicilor publice pe bază de dovezi va fi generalizat, consolidat și va funcționa eficient, prin: coordonarea cu procesul de transpunere și implementare a acquisului UE, integrarea intereselor grupurilor celor mai defavorizate, îmbunătățirea coordonării și planificării strategice a politicilor în raport de toate resursele financiare disponibile (interne și internaționale) și creșterea semnificativă a capacității de monitorizare și evaluare [5, pct.203]. Totodată, procesul decizional va fi bazat pe dovezi, transparentizat și va fi organizat mai aproape de oameni, asigurându-se coerența, eficiența și predictibilitatea acestuia.

În mod special, prezintă interes șirul

activităților preconizate a fi realizate întru sporirea eficientizării activității administrației publice. Printre cele mai relevante evidențiem: [5, pct.204]

Activitatea 1.2. Eficientizarea procesului de comunicare dintre Guvern și Parlament pentru susținerea implementării politicilor.

Activitatea 1.7. Dezvoltarea și implementarea unui sistem informatic în domeniul planificării strategice și operaționale, conectat cu cadrul bugetar de planificare, pentru monitorizarea calitativă a implementării documentelor de planificare strategică, a transunerii actelor UE în legislația națională, creșterea eficienței implementării politicilor publice și simplificarea proceselor de lucru în administrația publică.

Activitatea 1.8. Evaluarea periodică a cadrului normativ de evaluare a politicilor publice în vederea identificării măsurilor de eficientizare și optimizare a acestuia și aliniere la bunele practici europene de planificare și implementare a politicilor publice.

Activitatea 2.3. Consolidarea sistemului de planificare financiară și bugetară multianuală a politicilor, în vederea sporirii predictibilității și eficienței cheltuielilor publice și racordării cadrului de planificare bugetară la prioritățile de dezvoltare pe termen mediu, stabilite în Planurile Naționale de Dezvoltare.

Activitatea 3.1. Evaluarea eficienței cadrului normativ privind transparența în procesul decizional și ajustarea acestuia pentru asigurarea unui proces participativ și incluziv în tot ciclul de politici publice.

Activitatea 3.2. Dezvoltarea capacităților de leadership la nivel central și local, de comunicare strategică și consultare activă a părților interesate, inclusiv consolidarea dialogului instituționalizat cu sectorul asociativ și privat, în scopul sporirii eficienței, sustenabilității și relevanței procesului decizional/politicilor publice.

Activitatea 3.3. Evaluarea soluțiilor digitale, instrumentelor și platformelor de consultare publică și eficientizarea acestora.

Activitatea 3.4. Asigurarea sistematică a unei comunicări eficiente și accesibile cetățenilor despre politicile publice promovate, desfășurarea campaniilor de informare și

educare a societății privind procesul decizional și politicile publice.

4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice. Obiectivul general vizează problematica eficienței, declarându-se că, *până la finalul anului 2030, Republica Moldova va avea o administrație publică eficientă, care dispune de practici democratice și oferă servicii de înaltă calitate cetățenilor și mediului de afaceri într-un mod transparent și eficient prin utilizarea tehnologiilor moderne și a serviciilor inovatoare care să respecte cerințele integrării europene printr-un proces administrativ imparțial, profesionist și responsabil.*

Întru realizarea dezideratelor enunțate, este specificată Direcția Prioritară 2: Până la sfârșitul anului 2030, ecosistemul de e-Guvernare a Republicii Moldova va fi consolidat prin menținerea sistemelor existente și dezvoltarea de noi soluții guvernamentale partajate, întru asigurarea condițiilor necesare pentru eficientizarea proceselor administrative și de prestare a serviciilor publice.

5. Administrația Publică Locală. Cu referire la eficientizarea activității administrației publice locale, Strategia prevede procesul de alocare a responsabilităților - cu alte cuvinte ce feluri de servicii/bunuri publice oferă fiecare nivel de administrație: centrală, regională (raională) sau locală - are un rol foarte important în creșterea eficienței și eficacității administrației publice în general.

În mod deosebit, prezintă interes șirul activităților preconizate a fi realizate întru sporirea eficientizării activității administrației publice locale. Printre cele mai relevante evidențiem activitatea 1.1: [5, pct.215] elaborarea, adoptarea și implementarea pe perioada 2023 - 2026 a unui proces coerent și bine organizat de amalgamare voluntară la nivelul I al administrației publice locale. La finalul anului **2026** se vor evalua rezultatele procesului de amalgamare voluntară și vor fi definite politicile cele mai eficiente de continuare a consolidării teritoriale la nivelul I al administrației publice locale, inclusiv trecerea la amalgamare normativă. În acest sens, Cancelaria de Stat va organiza evaluarea periodică a performanțelor administrației publice locale conform meto-

logiei elaborate. În baza rezultatelor evaluării și luând în considerare alte studii conexe, Cancelaria de Stat va identifica și propune soluții de eficientizare administrativă și consolidare teritorială, care vor fi examinate în ședință de Guvern. Conform deciziilor aprobate, vor fi aplicate soluțiile identificate, inclusiv prin eficientizarea administrativă și consolidarea teritorială - amalgamarea UAT-urilor care nu îndeplinesc condițiile minime de populație și capacitate (instituțională și financiară) [5, pct.230].

Alte două activități relevante eficientizării activității administrației publice locale sunt: activitatea 1.4.: creșterea eficienței în furnizarea serviciilor publice din domeniul sănătății, asistenței sociale și educației prin crearea de servicii desconcentrate ale Ministerului Educației și Cercetării, Ministerului Sănătății și Ministerului Muncii și Protecției Sociale pe structura actualelor regiuni de dezvoltare și transferul către aceste noi structuri a funcțiilor actuale îndeplinite în aceste domenii de către consiliile raionale, și activitatea 1.5.: constituirea unor structuri administrative regionale eficiente și eficace care să preia funcțiile consiliilor raionale și eventual ale structurilor actuale de dezvoltare regională. Cu această ocazie se va definitiva și alocarea funcțiilor/responsabilităților între nivelul I al administrației publice locale, nivelul II al administrației publice locale și administrația publică centrală/desconcentrată [5, pct.230].

Concluzii. În urma celor analizate, venim cu următoarele **concluzii**:

În anul 2022, după transmiterea chestionarului de către Comisia Europeană, autoritățile guvernamentale au prezentat în scurt timp răspunsurile la peste 2100 de întrebări, ce au vizat practic toate aspectele-cheie ale sistemului politic și instituțional, dar și ale cadrului de politici din Republica Moldova. Acest prim-pas oficial pe drumul către aderarea la UE înseamnă că Republica Moldova îndeplinește deja un număr semnificativ de criterii propuse pentru candidați, dar urmează o muncă enormă la anumite capitole, inclusiv eficientizarea activității administrației publice pentru oferirea serviciilor publice de calitate cetățenilor.

Cu toate acestea, Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030 vine să consacre și să remedieze anumite aspecte lacuniare în domeniul eficientizării activității administrației publice. Prin realizarea obiectivelor setate în Strategie, considerăm că efortul Republicii

Moldova de integrare în spațiul Uniunii Europene va fi fortificat.

În calitate de **propunere**, pare a fi necesară completarea Strategiei cu o definiție mai clară, în sensul delimitării principiilor eficienței și eficacității. Redacția actuală este una ambiguă și lasă spații de interpretare.

Referințe bibliografice:

1. BUZU, A., GAGAUZ, O., LUPUȘOR, A., PROHNIȚCHI, V. Teoria schimbării pentru reziliența demografică – adaptare, atenuare, ajustare. – Ch.: UNFPA și „Expert-Grup”, 2022. 43 p.
2. Date recensământ 2014, excluzând Mun. Chișinău. „Raport privind Opțiunile pentru reorganizarea structurii administrativ-teritoriale în Republica Moldova”, Ionescu A., Drezgic S., Rusu I. Ch.: PNUD, 2017.
3. Evaluarea finală (ex-post) a Strategiei Naționale de Descentralizare 2012-2018.
4. European Commission “Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on the Republic of Moldova’s application for membership of the European Union” pagina 46, Brussels, 1.2.2023, SWD(2023) 32 final.
5. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030> (accesat la 15.03.2023).
6. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030, discutată la ședința comisiei paritare pentru descentralizare. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-pentru-anii-2023-2030-discutata-la-sedinta> (accesat la 21.03.2023).
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.657 din 06.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea structurii și efectivului-limită ale Cancelariei de Stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.162 din 10.11.2009. art.Nr.724.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.911 din 25.07.2016 pentru aprobarea Strategiei privind reformă administrației publice pentru anii 2016-2020. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.256-264 din 12.08.2016. art.Nr.1033.
9. Încep dezbaterile strategiei de reformare a administrației publice 2023-2030. Ce va alege Moldova, să fie organizată în raioane sau județe? <https://conde.md/incep-dezbaterile-strategie-de-reformare-a-administratiei-publice-2023-2030-ce-va-alege-moldova-sa-fie-impartita-in-raioane-sau-judete/> (accesat la 21.03.2023).
10. Legea Republicii Moldova Nr.68 din 05.04.2012 privind aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei Naționale de descentralizare pentru anii 2012-2018. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.143-148 din 13.07.2012. art. Nr.465.
11. Legea Republicii Moldova Nr.315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”.
12. Legea Republicii Moldova Nr.435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.29-31 din 02.03.2007. art. Nr.91. Art.11, alin.5 prevede că activitatea UAT care nu corespund criteriilor stabilite va fi examinată în ședință de Guvern, la propunerea Cancelariei de Stat, în vederea identificării unor soluții de eficientizare administrativă sau de consolidare teritorială.

13. Legea Republicii Moldova Nr.764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.16 din 29.01.2002. art.Nr.53. Art. 17 prevede ca UAT-urile trebuie să aibă un număr minim de 1500 locuitori și mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale.
14. Proiectul Strategiei de reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-strategiei-de-reforma-a-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030/9685> (accesat la 15.03.2023).
15. Radio Europa Liberă Moldova. Sate comasate, regiuni sau districte. Guvernul a dat undă verde reformei administrative. În: <https://moldova.europalibera.org/a/sate-comasate-regiuni-sau-districte-guvernul-a-dat-und%C4%83-verde-reformei-administrative-/32319450.html> (accesat la 20.03.2023)
16. Raportul de evaluare ex-post al Strategiei de reformă a administrației publice pentru anii 2016-2020.
17. Raportul delegației Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului European cu privire la implementarea Foii de parcurs revizuite privind democrația locală și regională în Republica Moldova, întocmit ca urmare a celor două mese rotunde, din februarie 2022 și iunie 2022, organizate în cadrul procedurii de postmonitorizare a Republicii Moldova privind implementarea Cartei europene a autonomiei locale.
18. Recomandarea 436/2019 privind democrația locală și regională în Republica Moldova a Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului European precum și Foaia de parcurs privind democrația locală și regională din 15 aprilie 2021, parte a procesului de postmonitorizare.
19. SWIANIEWICH, P. Between Active Appreciation, Passive Approval and Distrustful Withdrawal; Citizens' Perception of Local Governments Reforms and Local Democracy in Central and Eastern Europe. In: Paweł Swianiewicz (ed.) Public Perception of Local Governments. Budapest: OSI/LGI, 2001.